

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ:
ΝΕΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ
ΤΗΣ ΔΗΜΗΤΡΑΣ ΣΗΦΑΚΗ
(Α.Μ.: 1012201803030)

**Θέμα : «Οι Ελληνικές Παρουσίες της Κεντροδυτικής και Ανατολικής Ευρώπης,
της Βορείου Αφρικής και ιδιαίτερα της Αιγύπτου τον 18ο και 19ο αιώνα:
Οικονομικές και πολιτισμικές δραστηριότητες των Ελλήνων της Διασποράς»**

▲ Τα σημαντικότερα κέντρα της ελληνικής Διασποράς

Επιβλέπων Καθηγητής: Θανάσης Χρήστου
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Ιάκωβος Μιχαηλίδης
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Σωτήριος Ριζάς

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2021

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος.....	3
Εισαγωγή.....	4

Α΄ Κεφάλαιο

Η παρουσία της ελληνικής Διασποράς.....	6
1.1 Εννοιολογική σημασία του όρου μετανάστης.....	8
1.2 Η έννοια του Έθνους.....	9
1.3 Ο πολιτισμός.....	10
1.4 Κάνοντας μία αναδρομή στο παρελθόν.....	10
1.5 Η οργάνωση των Ελλήνων μεταναστών.....	12
1.6 Η νομική υπόσταση της ελληνικής παροικίας.....	13

Β΄ Κεφάλαιο

Μετακινήσεις των διαφόρων πληθυσμών διαχρονικά.....	16
2.1 Πρώτος και δεύτερος αποικισμός.....	16
2.2 Την εποχή του Μακεδονικού ελλητισμού.....	18
2.3 Η οικονομική κατάσταση του Μεσαίωνα.....	18
2.4 Οι μελέτες αξιόλογων ερευνητών.....	19
2.5 Μετά την Άλωση.....	20
2.6 Η ειρήνη της Ουτρέχτης το 1713.....	24

Γ΄ Κεφάλαιο

Η δύναμη της εμπορικής επιχειρηματικότητας.....	26
3.1 Ο αιώνας των αλλαγών.....	26
3.2 Η Αυστρία στα μέσα του 18ου αιώνα.....	28
3.3 Η αυστριακή απογραφή.....	30
3.4 Η Τρανσυλβανία χώρος Ουγγρικός.....	31
3.5 Η χρονική περίοδος 1541-1687.....	32
3.6 Η Τεργέστη και το Φιούμε.....	35
3.7 Η ελληνική παροικία στο Λιβόρνο.....	37

3.8 Η παρουσία των Ελλήνων στη Βενετία.....	40
3.9 Η Δυτική Ευρώπη	41
3.10 Η Μινόρκα σημείο ανταγωνισμού.....	43
3.11 Μετά τον επταετή πόλεμο.....	45
3.12 Η ελληνική παρουσία στην Αγγλία.....	45

Δ' Κεφάλαιο

Στα εδάφη της Ρωσίας.....	47
4.1 Η πόλη Οδησσός.....	48
4.2 Η Ελληνική κοινότητα της Μαριούπολης.....	49

Ε' Κεφάλαιο

Μετανάστευση στην Αφρική.....	52
5.1 Οι κοινότητες της Αιγύπτου και η οργανωτική τους δομή.....	55
5.2 Η πόλη του πνεύματος.....	57

ΣΤ' Κεφάλαιο

Το θαλάσσιο και χερσαίο εμπόριο.....	60
6.1 Η νέα κοινωνική τάξη.....	66
6.2 Τον 19ον αιώνα.....	68
6.3 Η φυγή των λογίων.....	70
6.4 Η δεύτερη Περίοδος 1750-1800.....	73
6.5 Ο εκδότης αρχαίων συγγραμμάτων.....	75
Επίλογος.....	78
Πηγές και Βιβλιογραφία.....	80
Παράρτημα.....	83
Περίληψη.....	90

Πρόλογος

Η Ελληνική Ιστορία, ήταν ανέκαθεν συνυφασμένη με το μεταναστευτικό φαινόμενο, από την εποχή της αρχαιότητας, έως και σήμερα. Οι Έλληνες μετακινούνται για διάφορους λόγους, που έχει να κάνει με τη δύσκολη και περιρρέουσα κοινωνική και οικονομική κατάσταση, της εκάστοτε χρονικής περιόδου.

Ο σκοπός της παρούσας εργασίας είναι, να διερευνήσει μέσα από τις διάφορες ιστορικές πηγές, αξιόλογων ερευνητών και μελετητών, τους παράγοντες εκείνους που συνέβαλαν στην ίδρυση και στην εξέλιξη των ελληνικών παροικιών τον 18^ο και τον 19^ο αιώνα, στην κεντρική, τη δυτική Ευρώπη, στον Εύξεινο Πόντο, στην Αίγυπτο ιδιαίτερα στην Αλεξάνδρεια, ως η σπουδαιότερη ελληνική παροικία της βορείου Αφρικής. Οι παροικίες βρήκαν στις κοινότητες το νομικό τους πρόσωπο, την ανάλογη προς τα έξω εκπροσώπησή τους, αν και πολλές φορές, τα μέλη τους δρούσαν συχνά και ανεξάρτητα από τις κοινότητες.

Η ύπαρξη εξάλλου ενός σημαντικού αριθμού ανθρώπων, οι οποίοι δραστηριοποιήθηκαν στις παραπάνω περιοχές, έχοντας στην ψυχή τους την ταυτότητα της Εθνικής τους συνείδησης, τη φλόγα της πατρογονικής τους καταγωγής, αναδείχθηκαν στην πορεία, μεγάλοι οικονομικοί παράγοντες της χώρας υποδοχής, αλλά και μεγάλοι ευεργέτες της δικής τους πατρίδας.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω τους καθηγητές μου και ιδιαίτερα τον κύριο Χρήστου Θανάση τον πάντα ακούραστο καθηγητή, που μέσα από τις γνώσεις και την εμπειρία του, προσπαθούσε να μας εμφυσήσει τις ιστορικές του γνώσεις, τις εις βάθος έρευνες, από τις διάφορες πηγές των διαφόρων ιστορικών αρχείων.

Να ευχαριστήσω επίσης τον καλό φίλο και συνάδελφο Γεράσιμο Καμπέρο, πρόθυμος και γελαστός, έδινε τις συμβουλές και την απαιτούμενη βοήθεια στη διαμόρφωση των εργασιακών μου κειμένων, όποτε χρειαζόταν αυτό. Θερμές επίσης ευχαριστίες στην οικογένεια μου και ιδιαίτερα στη μητέρα μου, που φιλοδοξούσε στη διάρκεια της ζωής της, στην πρόοδό μου και πίστευε στις ικανότητες μου..

Εισαγωγή

Η επιστήμη της Ιστορίας κατέχει μία διακριτή θέση στο επιστημονικό πεδίο. Παρακολουθεί τις ανθρώπινες δραστηριότητες, σ' 'όλους τους τομείς της δημόσιας και ιδιωτικής ζωής, από την εποχή της αρχαιότητας μέχρι και σήμερα. Απαρτίζεται από πολλά γνωστικά πεδία, της οικονομίας, της Λογοτεχνίας, της θρησκείας, της Επιστήμης, της μετανάστευσης, που το καθένα πεδίο χωριστά, εμφανίζει τα δικά του επιστημονικά ενδιαφέροντα, προκειμένου να αναζητηθούν τα αίτια, τα κίνητρα και τις δυνάμεις εκείνες, που προκάλεσαν τα αποτελέσματα μίας δράσης, με πολλές επεκτάσεις.

Στο πεδίο της μετανάστευσης, η επιστήμη της Ιστορίας διανύει ένα μακρύ ταξίδι, από τα βάθη των αιώνων μέχρι και σήμερα. Η μακραίωνη ιστορία των Ελλήνων είναι άρρηκτα δεμένη με το μεταναστευτικό φαινόμενο. Οι Έλληνες μετακινούνται για διάφορους λόγους, που έχει να κάνει με τη δύσκολη και περιρρέουσα κατάσταση, της εκάστοτε χρονικής περιόδου. Η κάθε μορφή μετανάστευσης γίνεται κυρίως για λόγους οικονομικούς, δημογραφικούς, πολιτικούς, πολεμικό στρατιωτικούς.

Στη παρούσα μεταπτυχιακή μου εργασία, με τίτλο «*Οι ελληνικές παροικίες της Κεντρικής-Δυτικής και Ανατολικής Ευρώπης, της Βορείου Αφρικής, ιδιαίτερα της Αιγύπτου τον 18ο και 19ο αιώνα: Οικονομικές και πολιτισμικές δραστηριότητες, των Ελλήνων της διασποράς*» εντάσσεται στο πρόγραμμα των μεταπτυχιακών μου σπουδών της Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας, Νέες Θεωρήσεις και Προοπτικές, του τμήματος Ιστορίας και αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Καλαμάτας. Επιχειρείται μία λεπτομερή αναφορά στους παράγοντες εκείνους, που προκάλεσαν τις μεταναστευτικές εκροές των Ελλήνων και την ίδρυση των ελληνικών παροικιών, στον προαναφερθέντα γεωγραφικό χώρο. Θα αποθησαυρίσει επίσης την οικονομική και την πολιτισμική δραστηριότητα των Ελλήνων μεταναστών. Δύο μεταβλητές που έχουν μία αλληλεξάρτηση μεταξύ τους. Η μία είναι ο κοινωνικός παράγοντας και η δεύτερη ο οικονομικός, με κοινό παρονομαστή τον ίδιο τον άνθρωπο, το φτωχό, το ραγιά, το μεταπράτη, τον Ορθόδοξο έμπορο, τον Οθωμανό υπήκοο, το μεγαλοεπιχειρηματία. Στη πορεία θα αναδειχτούν σημαντικοί παράγοντες στη χώρα φιλοξενίας και σημαντικοί ευεργέτες της δικής τους πατρίδας..

Η επιχειρηματολογία μου εις το υπό εξέταση θέμα, θα χωριστεί σε έξι κεφάλαια, που εκτιμάται το μέγεθος της ελληνικής Διασποράς και το καθένα

εμπεριέχει στη θεματική του φαρέτρα, διαφορετικά ζητήματα ιστορικού, διπλωματικού, οικονομικού, επαγγελματικού και πολιτισμικού περιεχομένου, τα οποία μεταξύ τους θα δένουν νοηματικά, βοηθώντας τον αναγνώστη να γνωρίσει τα νοητά μονοπάτια της φυγής των Ελλήνων, στις δύσκολες χρονικά συγκυρίες.

Στο πρώτο κεφάλαιο αποσαφηνίζονται ορισμένοι εννοιολογικοί όροι, που αποκαλύπτουν τη διάσταση της αιτίας και του αποτελέσματος. Θα σταθούμε στους όρους *ελληνισμός της Διασποράς, στον όρο μετανάστευση, στον όρο απόδημο και ομογενή*.

Στη σημασία των όρων *Έθνος, πολιτισμός*, που άλλοτε χρησιμοποιούνται ως ταυτόσημες έννοιες και άλλοτε πάλι παρουσιάζουν μία συνάφεια μεταξύ τους. Θα αναφερθούν οι περίοδοι της ελληνικής διασποράς και οι παράγοντες εκείνοι, που δημιούργησαν τη μεταναστευτική κίνηση των Ελλήνων.

Το δεύτερο (κεφάλαιο) αναφέρεται στην ιστορική διαδρομή του μεταναστευτικού φαινομένου και την πορεία που έχει διανύσει ο ελληνισμός, ανά τους αιώνες. Το επόμενο (κεφάλαιο) αναζητά τα μονοπάτια του αποικιακού ελληνισμού, στο χώρο της Δυτικής και Κεντρικής Ευρώπης, στην ιστορική του τεκμηρίωση στον αναδυόμενο αιώνα του Διαφωτισμού.

Ενώ το τέταρτο προσεγγίζει την ιστορική παρουσία και τη διαδρομή του ελληνισμού στον Εύξεινο Πόντο και στη Νότιο Ρωσία. Το πέμπτο αναφέρεται στις ελληνικές παροικίες της Βορείου Αφρικής, ιδιαίτερα στο οικονομικό και στο πολιτισμικό γίγνεσθαι των Ελλήνων της Αλεξάνδρειας.

Το έκτο (κεφάλαιο), επικεντρώνεται στην οικονομική και πολιτισμική δραστηριότητα των Ελλήνων μεταναστών στις χώρες υποδοχής, θα διανθήσει τη συμβολή των Ελλήνων της διασποράς, στη προετοιμασία της εξέγερσης του υπόδουλου ελληνισμού, εναντίον του Οθωμανικού ζυγού και της προσπάθειας εκείνης, για την πνευματική ανόρθωση του υπόδουλου ελληνισμού.

Τέλος με στόχο το χρονικό πλαίσιο των δύο αιώνων, του 18^{ου} και του 19^{ου}, θα αποτυπωθούν τα ιστορικά εκείνα στοιχεία και συμπεράσματα, προκειμένου να διαμορφωθεί μία άρτια και ολοκληρωμένη ερευνητική προσπάθεια, δίνοντας στον αναγνώστη, την κατάλληλη ενημέρωση για τα όσα γεγονότα συνέβησαν στον υπόδουλο ελληνισμό, αλλά και αυτά που οφείλονται σε συγκεκριμένα αίτια και προσδιορισμένες καταστάσεις, που δημιούργησαν τους εσωτερικούς ξεσηκωμούς και τις μεταναστεύσεις του υπόδουλου ελληνισμού, εκτός της εδαφικής επικράτειας του Οθωμανικού κράτους.

Α' Κεφάλαιο

Η παρουσία της Ελληνικής Διασποράς

Ο όρος Διασπορά όπως και ο όρος απόδημος ελληνισμός που (πολλάκις χρησιμοποιούνται στα διάφορα επίσημα έγγραφα των αρχών), απευθύνεται κυρίως στην ελληνική παρουσία, εκτός των ελληνικών συνόρων. Η ετυμολογία του όρου, αν και έχει ελληνική προέλευση, αναφέρεται στη Βίβλο, στις διάφορες πληθυσμιακές ομάδες, όπως των Εβραίων τον 1^{ον} αιώνα μΧ, των τσιγγάνων από τον 9^ο αιώνα, των Ιρλανδών στα μέσα του 19^{ου}, των Παλαιστινίων στα μέσα του 20^{ου} αιώνα, ή και άλλων λαών, όπως των Ελλήνων, των οποίων τα μεταναστευτικά ίχνη αναφέρονται ανά χρονικές περιόδους, στις διάφορες ιστορικές καταγραφές του Ομήρου, του Πλούταρχου, του Ηρόδοτου και τόσων άλλων αρχαίων συγγραφέων.

Η παρουσία της ελληνικής Διασποράς υπήρξε μακραίωνη στη δυτική και την κεντρική Ευρώπη. Ο ελληνικός πληθυσμός μετανάστευε τότε για διάφορους λόγους, οικονομικούς, πολιτικούς, δημογραφικούς και στρατιωτικούς.

Ο ρόλος του απόδημου ελληνισμού στη διάρκεια των τεσσάρων αιώνων της Οθωμανικής κυριαρχίας υπήρξε καθοριστικός παράγοντας. Οι ελληνικές παροικίες στην ανατολική και την κεντρική Ευρώπη διαμόρφωσαν το πλαίσιο εκείνο της οικονομικής ανάπτυξης και του κοινωνικού σχηματισμού, προκειμένου να διαμορφώσουν τις κατάλληλες ιδεολογικές συνθήκες, για την προετοιμασία του απελευθερωτικού αγώνα¹.

Η διάκριση του όρου, στην ιστορική και στη σύγχρονη του διάσταση είναι σαφής. Εμπεριέχει ποσοτικά αλλά και ποιοτικά χαρακτηριστικά.

Η ιστορική διασπορά κατά την άποψη του Αντ. Κόντη δημιουργήθηκε από τις προηγούμενες μεταναστεύσεις των Ελλήνων, ένεκα των διαφόρων γεγονότων που σχετίζονται με τη διάλυση των μεγάλων Αυτοκρατοριών (την Οθωμανική, τη Ρωσική, την Αυστροουγγρική, τη Γερμανική) και με την δημιουργία των Εθνικών κρατών.

Δείγμα του ελληνισμού που ανήκει στην ιστορική διασπορά αποτελούν οι Πόντιοι στη νότια Ρωσία, οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης, οι Έλληνες της Βορείου Ηπείρου. Η εθνολογική αλλαγή και η χάραξη των εθνικών κρατών ανάγκασε τους ελληνικούς πληθυσμούς να παραμείνουν εκτός της ελληνικής επικράτειας και να

¹ Ι. Κ. Χασιώτη, *Επισκόπηση της Ιστορίας της Νεοελληνικής Διασποράς*, Θεσσαλονίκη 1993, σ. 17-18.

κατοικήσουν στον αλλοεθνή γειτονικό χώρο. Οι πληθυσμοί αυτοί στην πορεία θα αποτελέσουν γλωσσική, θρησκευτική, εθνική μειονότητα, έχοντας τη συνείδηση της ιστορικής και της πολιτισμικής τους κληρονομιάς. Παρά τις συνεχείς πιέσεις και τούς εκφοβισμούς που δέχονται από τις διάφορες πολιτικές των χωρών που διαμένουν, κατάφεραν εν τούτοις, να διατηρήσουν κάποια από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά (της γλώσσας, της θρησκείας, των ηθών και των εθίμων²).

Μετά τη δημιουργία του ελληνικού κράτους, συγκεκριμένα κατά το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα, ξεχωρίζουν δύο πολύ σημαντικά ρεύματα. Το διηπειρωτικό και το διευρωπαϊκό. Στο πρώτο, μπορεί η πλειονότητα των Ελλήνων να καταλήγει στις Η.Π.Α, ωστόσο σημαντικές αφίξεις παρατηρούνται προς την Ανατολική Μεσόγειο και τη Ρωσία.

Στο διευρωπαϊκό ανήκει η σύγχρονη διασπορά. Σχηματίστηκε από τις μεταναστεύσεις των Ελλήνων που ξεκίνησαν από την Ελλάδα ή από τις τρίτες χώρες, με προορισμό τα γνωστά εμπορικά κέντρα της Ευρώπης. Το μεγαλύτερο ποσοστό των Ελλήνων μεταναστών κατευθύνεται τότε στις Η.Π.Α και κυρίως στην Αυστραλία. Το συγκεκριμένο αποτελεί το πρώτο μεγάλο μεταναστευτικό κύμα της δεύτερης περιόδου της ιστορίας της νεοελληνικής Διασποράς.³

Ένα μεγάλο και σημαντικό μεταναστευτικό ρεύμα παρουσιάζεται μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο εξαιτίας των διακρατικών συμφωνιών με τις χώρες της κεντρικής Ευρώπης. Κυριότερες χώρες μετανάστευσης ήταν η Γερμανία, το Βέλγιο, η Ολλανδία και σε έναν μικρότερο βαθμό η Αμερική και ο Καναδάς. Στην παρούσα φάση επικρατεί μεγάλη ανεργία στις αγροτικές περιοχές της χώρας μας ενώ τα ημερομίσθια ήταν χαμηλά. Στη δύσκολη οικονομικά συγκυρία, οι άνθρωποι αναζητούσαν τρόπους να βελτιώσουν το οικονομικό τους επίπεδο, κάποιοι άλλοι έψαχναν τον επαγγελματικό τους προσανατολισμό.

Ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπινου δυναμικού πλαισίωσε τα διάφορα εργοστάσια και τις ποικίλες επιχειρήσεις της Ευρωπαϊκής επιχειρηματικότητας. Ειδικότερα, η Γερμανική αγορά απέβλεπε στην οικονομική της άνοδο. Η Γερμανία αναβαθμίστηκε ως μία από τις σπουδαιότερες Ευρωπαϊκές αγορές και η βιομηχανία της έγινε η ισχυρότερη της Ευρώπης. Έτσι το κεφάλαιο, οι μηχανές, τα κτίρια, η γη

² Α. Κόντης, *Εννοιολογικές Αποσαφηνίσεις*, στο : Στ. Βογαζιανός, Ε Ζύμη, κ.α, *Ο Ελληνισμός της Διασποράς, ιστορική αναδρομή*, Πάτρα 2003, τ. 1, σ. 27- 28.

³ Ι. Κ. Χασιώτης, *ό. π.*, Θεσσαλονίκη 1993, σ. 35.

και το ανθρώπινο δυναμικό, κατά την άποψη του Adam Smith, υπήρξαν καθοριστικοί παράγοντες για την ανόρθωση της οικονομίας των Ευρωπαϊκών χωρών.⁴

Η διασπορά, κατά την άποψη του Amstrong, διακρίνεται στην κινητοποιημένη και στην προλεταριάτικη διασπορά. Η πρώτη περίπτωση είναι εμπλουτισμένη με τα ποικίλα πλεονεκτήματα που έχει να κάνει με την οικονομική, την κοινωνική, την πολιτισμική και την πολιτική συνεργασία. Ζητήματα τα οποία χρησιμοποιούνται, ως δίαυλοι επιρροής και επικοινωνίας μεταξύ των δύο χωρών, της γεννήτορας χώρας και της χώρας υποδοχής. Ο όρος κινητοποιημένη διασπορά (mobilizet) περιλαμβάνει σήμερα τις σπουδαιότερες και τις πλέον προνομιακές εθνοτικές ομάδες. Οι Έλληνες απόδημοι με τη δική τους δυναμική παρουσία αποτελούν ένα πολύτιμο κομμάτι του ελληνισμού, ιδιαίτερα, όταν επικρατεί η αίσθηση της εθνικής απειλής. Υποστηρίζουν τα εθνικά συμφέροντα της χώρας μας στα κέντρα εξουσίας, όπως έκανε ο ελληνισμός των Η.Π.Α στην περίπτωση της Κύπρου το 1974 με την επιβολή κυρώσεων στην Τουρκία. Συνεπώς όλα τα παραπάνω αποτελούν μία αμφίδρομη σχέση μεταξύ των χωρών.

Η δεύτερη περίπτωση διακρίνεται από την εννοιολογική της σημασία και μόνο, διότι δεν διαθέτει τα επαρκή εκείνα πλεονεκτήματα της κινητοποιημένης διασποράς, ώστε να δυναμιτίσει τις διακρατικές σχέσεις σε ζητήματα συνεργασίας και διπλωματίας.⁵

1.1. Εννοιολογική σημασία του όρου μετανάστης

Το φαινόμενο της μετανάστευσης είναι μία κίνηση ζωντανή ενός ανθρώπου ή ενός τμήματος του πληθυσμού που αναγκάζεται να μεταναστεύσει εκτός της επικράτειας του κράτους του για ένα τουλάχιστο έτος. Η περίπτωση χαρακτηρίζεται εξωτερική ή διασυνοριακή μετανάστευση.

Η εσωτερική (μετανάστευση) συμβαίνει αντίθετα στα όρια της επικράτειας ενός κράτους. Όπως ακριβώς έγινε την εποχή της Οθωμανικής κυριαρχίας στον ελληνικό χώρο. Οι Έλληνες αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν σε άλλες περιοχές, που παρείχαν μεγαλύτερη ασφάλεια. Και στις δύο περιπτώσεις, η έλλειψη εργατικού δυναμικού, η ανεργία, οι άσχημες οικονομικές συνθήκες, πιέζουν ασφυκτικά τους πολίτες μίας χώρας, να μεταναστεύσουν σε κάποια άλλη, που να παρέχει τη

⁴ Λ. Λαμπριανίδης, *Επενδύοντας στη φυγή*, Αθήνα 2011, σ. 30.

⁵ Π. Καζάκος, «Απόδημος Ελληνισμός και Εθνικά θέματα», στο: *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τχ. 3, Αθήνα 1994, σ. 129-130

δυνατότητα της καλύτερης διαβίωσης. Η μετανάστευση γενικά επηρεάζει την καθημερινή ζωή του μετανάστη. Έχει σχέση με την καθημερινότητά του και με τον τρόπο προσαρμογής στον τόπο υποδοχής, μέχρι να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα

Ο μετανάστης αποφασίζει, για τους δικούς του και μόνο λόγους, να ξενιτευτεί σε μία χώρα μακρινή και ξένη, χωρίς να θεωρείται πολίτης ενός όμοιου κοινωνικού συνόλου της χώρας υποδοχής. Είναι μέρος ενός συστήματος, το οποίο στην πορεία σκοπεύει να τον χρησιμοποιήσει στην αγορά εργασίας. Τον τοποθετεί σε δομές κάπως ελαστικές, αλλά και ελεγχόμενες, ώστε η παραμονή του να έχει τα λιγότερα δυνατόν προβλήματα. Αυτό προϋποθέτει την προσαρμογή του μετανάστη, στις παραγωγικές και κοινωνικές δομές της χώρας υποδοχής. Έτσι αντιμετωπίζεται ως απόδημος από τη μεριά της χώρας του και μετανάστης από τη μεριά της χώρας υποδοχής.

Η άνθηση των ιδεών του 18^{ου} αιώνα, η χάραξη των εθνικών συνόρων και η δημιουργία των εθνικών κρατών, ισχυροποίησε περισσότερο τη σημασία του όρου Έθνος – κράτος, δίνοντας μεγαλύτερη οντότητα στην ισοτιμία των πολιτών και των πολιτισμών, της κάθε μεταναστευτικής ομάδας στη χώρα υποδοχής.⁶

1.2. Η έννοια του Έθνους

Η πολύ σημαντική έννοια του Έθνους, είναι συνυφασμένη με την ιστορία και τον πολιτισμό του. Συσπειρωμένο γύρω από ένα Εθνικό κορμό, επιφορτισμένη η έννοια από το ιστορικό του παρελθόν, που πέρασε μέσα από πολλές δοκιμασίες και μεταλλάξεις, μέχρι τη δημιουργία του Έθνους κράτους.. Οι δύο αυτές έννοιες είναι όμοιες με κοινά χαρακτηριστικά, που ορίζονται με συναφή τρόπο. Πριν το Διαφωτισμό και τη γαλλική επανάσταση, το Έθνος το αποτελούσαν οι ευγενείς. Την εποχή της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, η έννοια του Έθνους είναι ξεκάθαρη. Οι υπήκοοί του ανήκουν σε ομάδες, ανάλογα με τη διοικητική τους οργάνωση.

Τη μεγάλη τομή που επέφερε ο Διαφωτισμός και η γαλλική επανάσταση στην ιστορία της Ευρώπης, καθιέρωσε την αρχή της εκλογής των αντιπροσώπων των πολιτών. Η δημοκρατική αυτή πράξη, θα αποδώσει στην πατρίδα τη σημασία του εθνικού κράτους. Αναπτύσσεται η ιδεολογία και η σχέση της με το παρελθόν.

⁶ Α. Κόντης, ό. π., σ. 29

1.3. Ο πολιτισμός

Από την μεριά του, ο πολιτισμός αναφέρεται πλέον στο σύνολο των πνευματικών επιτευγμάτων και των τεχνολογικών εξελίξεων. Εμπλουτισμένος από τις ριζοσπαστικές αρχές του Διαφωτισμού, απαλλάσσοντας την κοινωνία από τις αγκυλώσεις του παρελθόντος. Πριν την ελληνική επανάσταση οι Έλληνες λόγιοι έδωσαν ιδιαίτερη βαρύτητα στη γλώσσα, προκειμένου να καθοριστεί η εθνικότητα του ανθρώπινου συνόλου, θεωρώντας, ότι η ελληνική παιδεία και η γλώσσα, ήταν καθοριστικοί παράγοντες, ώστε οι Έλληνες να ξεχωρίζουν από τους άλλους βαλκάνιους λαούς, όπως έγραφε το 1815 ο Νεόφυτος Δούκας και ο μαθητής του Ανδρέας Θεοτόκης, δύο χρόνια μετά, που με το δικό του ξεχωριστό τρόπο, υποστήριξε: «**Το γάρ Έθνος εκ μόνης της γλώττης χαρακτηρίζεται**».⁷

1.4. Κάνοντας μία αναδρομή στο παρελθόν

Για την καλύτερη κατανόηση του θέματος, κάνοντας μια αναδρομή στο παρελθόν (που είναι άλλωστε απαραίτητη), θα βοηθήσει να γνωρίσουμε τα ίχνη της φυγής των Ελλήνων. Θα μάθουμε για τις πράξεις και τις ενεργείες τους, μέσα από τη χρονική περιοδολόγηση, που συνδέεται με τη λογική βάση των συνεχειών και των τομών, της κάθε χρονικής περιόδου. Εμπεριέχει ίσως ποικίλα γεγονότα, της πολιτικής, της κοινωνικής και της οικονομικής ζωής.

Η πρώτη περίοδος του μεταναστευτικού φαινομένου, χρονολογείται από τα μέσα του 15^{ου} αιώνα, έως το 1830 που συμπίπτει χρονικά, με τη σύσταση του νεοελληνικού κράτους. Διακρίνεται τόσο για τη χρονική διάρκεια, όσο για την περιορισμένη μεταναστευτική της έκταση.

Η δεύτερη περίοδος ξεκινά με τη σύσταση του ελληνικού κράτους το 1830, έως τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Τα χαρακτηριστικά της γνωρίσματα είναι η μικρή χρονική της διάρκεια, αλλά και η μεγάλη της γεωγραφική έκταση.

Η Τρίτη μεταναστευτική περίοδος αρχίζει αμέσως μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και εξής. Συνδυάζει κάποια χαρακτηριστικά από τις δύο παραπάνω περιπτώσεις, για να φθάσουμε στην τέταρτη και την πλέον σημαντική, με αφορμή την τεράστια οικονομική κρίση της δεύτερης δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα, που η Ελλάδα κατέστη δέσμια των ξένων οικονομικών Οίκων δανεισμού τα τελευταία έτη.

⁷ Α. Πολίτης, *Ρομαντικά Χρόνια, Ιδεολογίες και Νοοτροπίες στην Ελλάδα του 1830-1880*, Αθήνα 2009, σ. 70

Με αφορμή τα οικονομικά μεγέθη του πληθωρισμού και της ανεργίας, ανάγκασε μεγάλο αριθμό Ελλήνων επιστημόνων, να μεταναστεύσει στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αναζητώντας εργασία. Το γνωστό σε όλους μας brain drain (δηλαδή η διαρροή εγκεφάλων), σηματοδότησε τη φυγή σπουδαίων επιστημόνων προς στους οικονομικά παραδείσους του δυτικού κόσμου. Συγκρίνοντας τα μεταναστευτικά ρεύματα μεταξύ τους, κοινό χαρακτηριστικό είναι το οικονομικό πρόβλημα, ιδιαίτερα για τους κατοίκους της υπαίθρου, στους οποίους το πρόβλημα ήταν ακόμα πιο σοβαρό.⁸

Η συγκριτική αποτίμηση σε επίπεδο κοινωνικό και μορφωτικό, εκτιμάται στα δύο πρώτα μεταναστευτικά ρεύματα, οι μετανάστες ήταν άνθρωποι χαμηλής μόρφωσης, καταγόταν από αγροτικές περιοχές, ταλαιπωρημένοι από την ανέχεια, τις κακουχίες και από την αξεπέραστη οικονομική δυσπραγία. Συγκρίνοντας το τελευταίο κύμα με τα προηγούμενα, διακρίνεται αντίθετα η επιστημοσύνη και η επαγγελματική κατάρτιση των Ελλήνων, που επεδίωκαν παράλληλα, την επαγγελματική τους αναγνώριση και τη βελτίωση του οικονομικού και βιοτικού τους επιπέδου.

Η χώρα μας συμπερασματικά τα τελευταία χρόνια, έχει καταφέρει να έχει μεγάλο αριθμό επιστημόνων, χωρίς να υπάρχει η δυνατότητα απορρόφησης αυτών στην αγορά εργασίας. Ο στόχος της κάθε κυβέρνησης θα πρέπει να είναι, η συνεχής δημιουργία νέων δομών απασχόλησης και προώθησης, συγκεκριμένων προγραμμάτων αναβάθμισης και προώθησης της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, στις διάφορες ειδικότητες, τόσο για την ποιότητα της παραγωγής ανά κλάδο, όσο για την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας. Η έλλειψη αντιθέτως θέσεων εργασίας και εκσυγχρονιστικών προγραμμάτων, που πολλές φορές κάποιοι επαγγελματικοί κλάδοι είναι ανύπαρκτοι στην αγορά εργασίας, αναγκάζει τους νέους μας να μεταναστεύσουν προς τους παραδείσους των οικονομικά ισχυρών κρατών. Η φυγή των νέων επιφέρει τεράστια αρνητικά αποτελέσματα στην οικονομία της χώρα μας, ιδιαίτερα όταν οι μετανάστες αφομοιώνονται στο κοινωνικό και στο οικονομικό σύστημα της χώρας υποδοχής, τότε οι προοπτικές της επιστροφής είναι ελάχιστες και σχεδόν μηδενικές.

⁸ Λ . Λαμπριανίδης, ό. π., σ. 38-40.

1.5. Η οργάνωση των Ελλήνων μεταναστών

Οι Έλληνες απόδημοι αναγκάζονται εκ των πραγμάτων, να κατοχυρώσουν την εργασία τους, ως το βασικό στοιχείο της επιβίωσης τους. Να διασφαλίσουν τη διαμονή τους, να διατηρήσουν τα έθιμα τους, τις παραδόσεις του τόπου της καταγωγής τους.

Επιδιώκουν παράλληλα την επίτευξη των στόχων της μετανάστευσης. Οι παραπάνω στόχοι αποτελούν παράγοντες κοινωνικής συσπείρωσης, στις διάφορες οργανώσεις ειδικού σκοπού. Οι αδελφότητες, οι κοινότητες, οι Εθιμοτυπικοί σύλλογοι, οι σύλλογοι γονέων και κηδεμόνων, οι επαγγελματικοί σύλλογοι είναι κοινωνικές κυψέλες κάτω από τις οποίες διασφαλίζονται οι ποικίλες δραστηριότητες. Επιδιώκουν την αλληλεγγύη, τη μέριμνα, τη βοήθεια των ανήμπορων μελών της παροικίας. Ενδιαφέρονται για τη διατήρηση της εθνικής τους συνείδησης και της ιστορικής τους καταγωγής.

Ενδιαφέρονται επίσης για την ίδρυση και τη συντήρηση των ευαγών ιδρυμάτων, την ίδρυση σχολείων, όπως το *Φλαγγύνειο κολέγιο στη Βενετία*. Στην Οδησό επίσης για ένα αιώνα λειτούργησε η *Ελληνο-εμπορική σχολή*, της οποίας οι μαθητές της, Έλληνες και ξένοι, συμμετείχαν στα πολιτισμικά δρώμενα, υπηρετώντας αξίες και πρότυπα, που μετέδιδαν στον πατρογονικό τους χώρο. Οι Έλληνες μετανάστες ενδιαφέρονται να προσφέρουν επίσης άξιους απογόνους, με άρτια επιστημονική και τεχνολογική κατάρτιση στην ελληνική κοινωνία.

Σε μερικές περιπτώσεις οι ελληνικές παροικίες δέχτηκαν και τις αρνητικές αποφάσεις των θεσμικών οργάνων, όταν επιχειρούσαν την ανέγερση ορθόδοξου ναού, ιδιαίτερα στις καθολικές χώρες. Οι Ορθόδοξοι χριστιανοί ερχόταν αντιμέτωποι με τις αντιδράσεις του καθολικού τοπικού κλήρου και του Βατικανού γενικότερα.

Για την ολοκλήρωση του ναού, (οι Έλληνες) χρησιμοποιούσαν πρόσωπα – παράγοντες της πολιτικής και της οικονομικής ζωής της χώρας υποδοχής, προκειμένου να ξεκινήσουν και να ολοκληρώσουν τις οικοδομικές εργασίες. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της ανέγερσης του ναού του **Αγίου Γεωργίου της Γαλινοτάτης**. Η αδελφότητα των Ελλήνων και οι διερχόμενοι Έλληνες ναυτικοί, κατάφεραν το 1573 μετά από τριάντα τέσσερα χρόνια, να ολοκληρώσει το έργο της οικοδόμησης του ναού.⁹

⁹ I. Χασιώτης, *ό. π.*, σ. . 63-64.

1.6. Η νομική υπόσταση της ελληνικής παροικίας

Οι εγκατεστημένοι Έλληνες μετανάστες στα αστικά κέντρα και στις μεγαλουπόλεις του εξωτερικού, ανεξάρτητα του χαρακτήρα της μετανάστευσης, ατομικής ή ομαδικής, ή κατόπιν ειδικών προνομίων, αποτελούσαν πάντοτε χωριστές κοινωνικές ομάδες, οργανωμένες σε κομπανίες, σε κοινότητες και αδελφότητες. Η κομπανία ήταν μία μορφή οργάνωσης, της οποίας η λειτουργία είχε πολλές ομοιότητες με τις συντεχνίες του Οθωμανικής επικράτειας. Η λειτουργία και ο χαρακτήρας της κομπανίας ήταν περισσότερο εμπορικός, είχε περισσότερη αυτονομία, βασιζόμενη πάνω σε ειδικό καταστατικό, το οποίο λειτουργούσε, άλλοτε ως κανόνας ηθικός και άλλοτε ως εμπορικός μεταξύ των μελών της.

Η κοινότητα δημιουργήθηκε και αναπτύχθηκε, εξαιτίας της ύπαρξης ενός μικρού κοινωνικού πυρήνα της παροικίας, της οποίας η πραγματική της διάσταση, αναφερόταν στην Ορθόδοξη πίστη και στην ελληνική γλώσσα. Τα διάφορα κείμενα που συνέτασσαν τα μέλη της προς τις αρχές της χώρας υποδοχής, ανέφεραν τις λέξεις *Έθνος και γένος*. Αποσκοπούσαν να αναγνωριστούν βάσει ενός νομικού πλαισίου, δηλαδή ενός καταστατικού που να καθορίζει τον τρόπο της διαχείρισης και λειτουργίας των ευαγών ιδρυμάτων και να κρατά ζωντανή στη συνείδηση των μελών της κοινότητας, την πολιτισμική τους ταυτότητα, τα ήθη, τις παραδόσεις του τόπου καταγωγής.

Η σχηματιζόμενη παροικία στη ξένη χώρα, αποτελεί από τότε κοινωνικό προϊόν της μετανάστευσης, η οποία βρήκε στην πορεία τη νομική της εκπροσώπηση προς τα έξω, αφού το φαινόμενο της μετανάστευσης στηρίζεται πάνω στο νομικό πλαίσιο συνεργασίας μεταξύ των δύο χωρών, όπως αναφέρεται στο τελικό κοινοτικό καταστατικό του 1786. Αν και σε πολλές περιπτώσεις, τα μέλη των παροικιών δρούσαν συχνά και ανεξάρτητα, από τις κοινοτικές δραστηριότητες.

Σε ορισμένες μάλιστα περιπτώσεις, όταν ο αριθμός του ελληνορθόδοξου στοιχείου αυξανόταν σημαντικά, ή μεσολαβούσαν διάφοροι παράγοντες, θρησκευτικού ή θεσμικού ενδιαφέροντος, επιβάλλεται εκ των πραγμάτων, τη διάσπασή τους σε μία ή περισσότερες κοινότητες, στον ίδιο αστικό χώρο.

Οι απόδημοι Έλληνες έχουν διαφορετική οργάνωση και αντιπροσώπευση από χώρα σε χώρα. Αριθμούνται περίπου τρεις χιλιάδες οργανώσεις σε παγκόσμιο επίπεδο, κατά την άποψη του Κονδύλη. Η οργάνωσή τους συμπεριλαμβάνει τρεις

βαθμίδες. Πρώτον τις ελληνικές κοινότητες και τους διαφόρους εθνοτικούς συλλόγους. Δεύτερον τις ομοσπονδίες και τρίτον τις συνομοσπονδίες. Ιδιαίτερα στις χώρες του Αγγλοσαξονικού άξονα, επικρατεί η οργάνωση της κοινότητας – ενορίας. Αυτή η μορφή οργάνωσης, ισχυροποιεί καλύτερα τούς δεσμούς μεταξύ τους. Η εκκλησία μέσω των θεσμικών της οργάνων, γίνεται αρωγός στις δύσκολες ώρες της προσαρμογής και της επιβίωσης των Ελλήνων μεταναστών, ιδιαίτερα τον πρώτο χρόνο της διαμονής στη χώρα υποδοχής.¹⁰

Σε μία δημοκρατική κοινωνία, όπως εκείνη των ευρωπαϊκών και δυτικών κρατών, μετά από κάποιο χρονικό διάστημα διαμονής των μεταναστών, οι εκάστοτε κυβερνήσεις των χωρών υποδοχής, επιδιώκουν την ενσωμάτωση και την κοινωνικοποίηση των μεταναστών, στο δικό τους κοινωνικό ιστό. Άλλωστε οι δύο παραπάνω έννοιες, εστιάζουν τη σημασία τους κατά την άποψη του Dominique Schnapper, στο άτομο και στη θέση του ατόμου στην κοινωνία. Η κοινωνικοποίηση δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στον ίδιο τον άνθρωπο, που αυτό συνεπάγεται την ιδέα της συνεχούς εκμάθησης και της αποδοχής, των κανόνων της καλής συμπεριφοράς και της προσαρμοστικότητας. Η ιδέα της ενσωμάτωσης, επιδιώκει τα άτομα να εντάσσονται σε κάτι που υπάρχει. Και αυτό είναι το ίδιο το κοινωνικό σύστημα, το οποίο θα τους δεχτεί, στο οικονομικό, στο πολιτικό και στο εργασιακό πλαίσιο.¹¹

Προς αποφυγή τέτοιου είδους τακτικές, οι τριτοβάθμιες οργανώσεις των οποίων η υπόσταση είναι πανηπειρωτική, όπως είναι η ίδρυση του Συμβουλίου Αποδήμου Ελληνισμού στη χώρα μας, η οποία ιδρύθηκε (επί της Πρωθυπουργίας του Κων. Καραμανλή το 1974), έχει καταφέρει να υπάρχει μία στενή συνεργασία με τις παροικιακές οργανώσεις, ώστε να υπάρχει ζωντανή η παρουσία της πατρίδας στη συνείδηση των αποδήμων. Σε επίπεδο Εθνικό η Ελλάδα σήμερα ενδιαφέρεται για την εκπαίδευση των ελληνοπαίδων, να ιδρύονται σχολεία, να στέλνει προσωπικό όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης, με απώτερο σκοπό τη σωστή επάνδρωση της παιδείας, με τους κατάλληλους εκπαιδευτικούς, ανά ειδικότητα.

Ο διάλογος υπήρξε το μέσο της επικοινωνίας του εμπορίου και της συναλλαγής. Η γνωριμία με τις νέες ιδέες, με τις νέες νοοτροπίες, με τις νέες τακτικές, ώθησε τις ελληνικές παροικίες να γίνουν φορείς πληροφοριών και ειδήσεων της πατρίδας τους. Φωτεινό παράδειγμα κατά την άποψη του Πασχάλη Κιτρομηλίδη, είναι το εγχειρίδιο της Ελληνικής Νομαρχίας, αγνώστου συγγραφέα, ο οποίος υπήρξε

¹⁰ Α. Κόντης, *ό. π.*, σ. 34-35

¹¹ Dominique Schnapper, *Η Κοινωνική Ενσωμάτωση, μία σύγχρονη προσέγγιση*, Αθήνα 2008, σ. 194.

μέλος της ελληνικής Διασποράς. Παρακολουθεί τα ευρωπαϊκά τεκταινόμενα, μέσα από τα *εμπορικά δίκτυα και τα αμέτρητα ταξίδια του.. Η οικονομική δραστηριότητα και η επιτυχημένη σταδιοδρομία των μελών της κάθε κοινότητας, την αναδεικνύει στο κοινωνικό περιβάλλον της ξένης χώρας. Τα διαπρεπή μέλη της, είναι δεσπόζουσες προσωπικότητες της χώρας υποδοχής. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Σ. Σίνα, ο οποίος αμείφθηκε με τον τίτλο του Βαρόνου, από τον τότε αυτοκράτορα της Αυστρίας Φραγκίσκο. Η περίπτωση επίσης της οικογένειας **Δούμα** στη Βιέννη, του Νικολάου **Μαυροκορδάτου** στη Μολδοβλαχία, ως πρώτου ηγεμόνα το 1709.¹²*

¹² Μ.- Χρ Χατζηγιάννου, *Δίκτυα της Διασποράς, Μεθοδολογικές Παρατηρήσεις*, στο: Τετράδια Εργασίας 28, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών, Αθήνα 2005, σ. . 13-14

Β' Κεφάλαιο

Μετακινήσεις των διαφόρων πληθυσμών διαχρονικά

Ο στόχος της παρούσας ενότητας είναι να γνωρίσουμε τα αίτια και τις αφορμές που προκάλεσαν τις μετακινήσεις των διαφόρων πληθυσμών διαχρονικά. Ο ιστορικός έρχεται ακούραστα και μεθοδικά να περπατήσει στα μονοπάτια των γεγονότων. Να μελετήσει τις πηγές, τα διάφορα αρχεία θα φωτίσουν την ερευνητική του προσπάθεια, προκειμένου να παρακολουθήσει τη δράση του ανθρώπινου παράγοντα. Τα διάφορα γεγονότα είτε είναι οικονομικά, είτε κοινωνικά, αφήνουν τα δικά τους ίχνη και κατάλοιπα, τα οποία συναντάμε στα υλικά ευρήματα ή στις διάφορες ιστορικές πηγές. Μέσα από την πληθώρα των πηγών καλούμαστε βήμα – βήμα να κατανοήσουμε τις πληθυσμιακές εκείνες ανακατατάξεις, των διαφόρων φυλετικών ομάδων, των Αχαιών, των Δωριέων, των Ιώνων και των Αιολέων, οι οποίοι δημιούργησαν πρώτοι το τεράστιο μεταναστευτικό ζήτημα, που ανάγκασαν τους Έλληνες να εγκαταλείψουν τα πατρώα εδάφη και να ιδρύσουν αποικίες. Οι γραπτές πηγές άλλωστε των αρχαίων συγγραφέων, του Πλούταρχου και του Ηροδότου, ως αδιάψευστες μαρτυρίες εκείνης της εποχής, αναφέρονται στη δημιουργία δύο αποικισμών.

2.1. Πρώτος και δεύτερος αποικισμός

Ο πρώτος χρονολογείται από τον 13^ο -9^ο αιώνα, που είχε να κάνει με τη μετακίνηση και την επέκταση των ελληνικών φύλων στα παράλια της Μ. Ασίας, στα νησιά του Αιγαίου και την Κύπρο. Ο δεύτερος αποικισμός άρχισε τον 8^ο αιώνα, συνεχίστηκε τον 7^ο και τον 6^ο. Καθ' όλη τη διάρκεια του, η διαδικασία της μετακίνησης των πληθυσμών, καθοδηγείται από τη μητρόπολη υπό την συνοδεία του οικιστή, που κατευθύνονται σε άγνωστες περιοχές μακριά από την πόλη τους. Οι άποικοι εγκαθίστανται σε περιοχές της Δυτικής Μεσογείου, στη Μασσαλία, στην κάτω Ιταλία, στη Σικελία, στην Ιβηρική χερσόνησο, στα παράλια της Αφρικής, στον Εύξεινο Πόντο, στην Προποντίδα.

Και στις δύο περιπτώσεις τα αίτια οφείλονται ανά περιόδους σε διαφορετικά γεγονότα, όπως στην αύξηση του πληθυσμού και στις ποικίλες πολιτικές διαμάχες. Αργότερα η ταχύρρυθμη ανάπτυξη του εμπορίου στο χώρο της ανατολικής

Μεσογείου και στη Νότια Βαλκανική περιοχή τον 18^ο αιώνα, διευκόλυνε τους αποίκους να συμβάλλουν στην πρόοδο της ναυτιλίας.¹³

Η Αρχαϊκή πόλη αντιμετώπιζε επίσης σοβαρά προβλήματα από τον πολιτικό της παράγοντα. Η κοινωνία των Ομηρικών χρόνων, αποτελούμενη από τους ευγενείς και το λαό, ερχόταν συχνά αντιμέτωπη με τα πολιτικά δικαιώματα, τα οποία ήταν συνυφασμένα με την κατοχή της γης, ξεσπούσαν κοινωνικές εντάσεις μεταξύ των ευγενών και των υπολοίπων κοινωνικών ομάδων. Το πρόβλημα της στεναχωρίας, δηλαδή της έλλειψης γης, συνδυαστικά με τη δημογραφική έκρηξη, δημιουργούσε σοβαρά κοινωνικά ζητήματα, τα οποία αναφέρονται μέσα από τις γραπτές πηγές, όπως για παράδειγμα στη διήγηση του Πλουτάρχου, ως αιτία κοινωνικής αναταραχής. Στο Βίο επίσης του Σόλωνα, στην Αθηναίων πολιτεία του Αριστοτέλη, προβάλλεται η ανισότητα της γαιοκτησίας και της οικονομικής ανασφάλειας, που διακατείχε το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της εποχής εκείνης, απειλώντας την κοινωνική ενότητα της πόλης κράτους.

Η ελληνική εξάπλωση διακρίνεται σε δύο μορφές αποικισμού. Στις αποικίες εγκατάστασης, οι οποίες επεδίωκαν την ανεύρεση εύφορου εδάφους και καλλιεργήσιμης γης και στις αποικίες εκμετάλλευσης, δια μέσου των οποίων επεδίωκαν την ίδρυση των εμπορίων και την εμπορική δραστηριότητα των αποίκων.

Οι αποικίες έπρεπε να διαθέτουν τις κατάλληλες τοποθεσίες για την επίτευξη των εμπορικών στόχων και τη δημιουργία των εμπορικών κέντρων. Απαιτούσε η περίπτωση να βρίσκονται κοντά σε παράλιες περιοχές, ώστε τα εμπορικά δίκτυα να έχουν αποτελεσματικότητα στις εμπορικές δραστηριότητες και στις συνεργασίες που είχαν συνάψει αργότερα οι άποικοι με τους άλλους λαούς. Από αυτή την εμπορική και τη βιοτεχνική δραστηριότητα άνησε μία νέα κοινωνική τάξη, των εμπόρων, των βιοτεχνών και των ναυτικών.

Τον 7ο και τον 6ο αιώνα οι ελληνικές αποικίες διπλασιάστηκαν σε μέγεθος και ο ελληνικός πολιτισμός εξαπλώθηκε. Σ' όλες τις ελληνικές αποικίες, οι άποικοι εξήγαγαν γεωργικά προϊόντα, είδη αλιείας, ενώ κάποιες πόλεις της Σικελίας ασχολήθηκαν με το διαμετακομιστικό εμπόριο, ιδρύοντας εμπορικούς σταθμούς.

Στις νέες πατρίδες οι αρχαίοι Έλληνες κάθε φορά ίδρυναν και μία νέα πόλη. Αυτό σήμαινε εδαφική κατάκτηση καθώς οι συγκρούσεις μεταξύ του ντόπιου πληθυσμού και των αποίκων ήταν αναπόφευκτες. Άλλες φορές οι άποικοι

¹³ G. Mosse, *Επίτομη Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδος*, Αθήνα 2012, σ. 167-171.

απολάμβαναν τη θετική αντιμετώπιση από το ντόπιο πληθυσμό. Χαρακτηριστική ήταν η κίνηση του Άμασι της Αιγύπτου, ή του βασιλιά Ύβλων για τους Μεγαρείς της Σικελίας, όπου ο βασιλιάς χάρισε γη στους αποίκους και τους παραχώρησε προνόμια¹⁴.

2.2. Την εποχή του Μακεδονικού ελληνισμού

Την εποχής της Μακεδονικής ηγεμονίας, ο Φίλιππος Β΄ ίδρυσε πόλεις στην Ιλλυρία και στην ηπειρωτική Θράκη προκειμένου να επεκτείνει την κυριαρχία του. Χαρακτηριστική ενέργεια αποτέλεσε η ίδρυση της Φιλιππούπολης, η οποία έγινε στην πορεία σημαντικό λιμάνι. Στα εδάφη που κατέκτησε ο Μ. Αλέξανδρος ίδρυσε αρκετές πόλεις και εγκατέστησε παλαιμάχους στρατιώτες. Τις περισσότερες πόλεις ονόμασε Αλεξάνδρεια, για λόγους πολιτικής και οικονομικής σκοπιμότητας. Όπως η Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, η οποία ιδρύθηκε για λόγους οικονομικούς, προκειμένου να δημιουργήσει την ανάλογη διέξοδο προς τον ποταμό Νείλο και στη συνέχεια προς τον Ινδικό Ωκεανό.

2.3. Η οικονομική κατάσταση του Μεσαίωνα

Οι μετοικεσίες αντίθετα, των ελληνορθόδοξων πληθυσμών στη διάρκεια του Μεσαίωνα, διενεργούνται στα γεωγραφικά όρια της τεράστιας Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Οι κινήσεις αυτές δεν πραγματοποιούνται για τα γνωστά αίτια της αρχαϊκής περιόδου. Εκείνη την περίοδο, η βιομηχανία και η βιοτεχνία δεν ήταν σε τόσο αναπτυγμένο επίπεδο. Τα εργαστήρια τους περιελάμβαναν μέχρι πέντε άτομα, ενώ το εσωτερικό εμπόριο ήταν περιορισμένο και οι τεχνίτες ήταν οι ίδιοι πωλητές των προϊόντων της κάθε βιοτεχνίας.

Αντίθετα το εξωτερικό εμπόριο έτυχε καλύτερης αντιμετώπισης, ιδιαίτερα στην αγορά και στην πώληση των πρώτων υλών και των σπανίων προϊόντων. Οι έμποροι πλήρωναν υποχρεωτικά φόρους εξαγωγής, επειδή τα δάνεια απαγορεύονταν από την εκκλησία, έλλειπαν τα απαραίτητα συγκοινωνιακά μέσα. Παρά τις δυσκολίες της εποχής, ξεκίνησε η οργάνωση και η δραστηριοποίηση των εμποροπανηγύρεων σε ορισμένες πόλεις. Οι αγοραστές και οι πωλητές μετακινούνται από τα πλέον απομακρυσμένα μέρη της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, για να φτάσουν στο χώρο της συναλλαγής.

¹⁴ G. Mosse, . ό. π., σ. 171-172.

Στην Κωνσταντινούπολη των δύο αυτοκρατοριών, η εργασία πραγματοποιείται από τους ελεύθερους πολίτες δηλ. τους αγρότες. Η κοινωνία κατέστη των ίσων ευκαιριών. Η χρήση αλλά και η εφαρμογή ενός νομικού συστήματος προχωρημένου για την εποχή, βοήθησε τη βυζαντινή κοινωνία να λειτουργήσει με μεγαλύτερη ευελιξία από ό,τι λειτουργούσε η κοινωνία στη δυτική Ευρώπη, χωρίς να δοκιμάσει τη φτώχεια και την οικονομική εξαθλίωση. Οι βυζαντινοί φιλοδοξούσαν και το επέτυχαν σε κάποιο βαθμό, να γίνει η βασιλεύουσα η γέφυρα ανταλλαγής υλικών και πολιτισμικών αγαθών, ανάμεσα σε δύο κόσμους τον ανατολικό και το δυτικό. Αργότερα η ανάπτυξη της ναυσιπλοΐας κατέστησε τη Μεσόγειο οικονομική δύναμη και ο κόσμος χρειαζόταν την κατάλληλη ώθηση για να ξεκινήσει τα πρώτα βήματα της οικονομικής προόδου και της εμπορικής συναλλαγής.

2.4. Οι μελέτες αξιολογών ερευνητών

Μέσα από την προσπάθεια της επιστημονικής τους έρευνας, οι διάφοροι μελετητές δεν εντόπισαν σημαντικές ομοιότητες και δεν απεκόμισαν σημαντικά αποτελέσματα και πορίσματα μεταξύ των αρχαίων αποικιών και των σύγχρονων παραιοικιών. Αυτό βέβαια οφείλεται στις εξής περιπτώσεις: Πρώτον οι νεότερες αποδημίες και πολύ περισσότερο οι σύγχρονες, γίνονται σε μία χώρα που οι έλληνες μετανάστες, κατέχουν αριθμητικά μικρότερο ποσοστό, συγκριτικά με το πληθυσμιακό μέγεθος του ντόπιου πληθυσμού που τυχόν θα τους οδηγούσε σε ανατρεπτικά αποτελέσματα.

Δεύτερον οι μετανάστες στην χώρα υποδοχής δεν έχουν τη δυνατότητα να κυριαρχήσουν με τον πλέον ειρηνικό τρόπο, ούτε να αποκτήσουν την ανάλογη διοικητική εξάρτηση από τον ελληνικό κράτος, όπως συνέβαινε με τις αποικιακές κτήσεις των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων στα εδάφη των κτήσεων τους. Ο χαρακτήρας του ελληνικού αποικισμού διέφερε από τον αποικισμό των άλλων λαών, όπως των Φοινίκων, οι οποίοι δημιούργησαν αποικίες εμπορικού χαρακτήρα. Και στις δύο φάσεις της αποικιακής κινητικότητας, οι Έλληνες, τόσο στις αποικίες εγκατάστασης όσο στις αποικίες εκμετάλλευσης, μεταλαμπάδευσαν τον ελληνικό πολιτισμό στους κατοίκους των νέων πατρίδων, κάτι που τον έκανε να διαφέρει από την κινητικότητα των άλλων λαών. Οι έλληνες έφεραν μαζί τους τις δικές τους πολεμικές πρακτικές, το δικό τους αλφάβητο, ιδιαίτερα σε περιοχές που ο ντόπιος πληθυσμός δεν γνώριζε

γραφή. Κατάφεραν επίσης, μέσω των γάμων να δημιουργήσουν οικογενειακούς δεσμούς, με σκοπό την κατοχύρωσή τους, στη ξένη περιοχή.¹⁵

2.5. Μετά την Άλωση

Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης, Ο ελληνισμός δέχτηκε αναγκαστικό εξισλαμισμό. Οι σφαγές, οι εξισλαμισμοί, το παιδομάζωμα, στάθηκαν οι βασικές αιτίες φυγής αρκετών ανθρώπων, ιδιαίτερα των λογίων τον 15^ο αιώνα. Ένα άλλο μέρος του πληθυσμού αποχώρησε από τις πεδινές περιοχές και εγκαταστάθηκε στους ορεινούς και ημιορεινούς όγκους της ενδοχώρας. Ο πληθυσμός των παραπάνω περιοχών αυξήθηκε σημαντικά. Ασχολήθηκε με την κτηνοτροφία αφήνοντας έντονα τα ίχνη της αγροτικής εγκατάλειψης, της οποίας το μέγεθος ήταν τεράστιο, σύμφωνα πάντα με τις αναφορές ξένων περιηγητών.¹⁶

Η σταδιακή κατάληψη της υπόλοιπης Ελλάδας από τους Οθωμανούς, προκάλεσε την αθρόα φυγή των Ελλήνων σε άλλες χώρες. Μία μερίδα του πληθυσμού κατευθύνθηκε στις βόρειες Βαλκανικές περιοχές, μία άλλη μερίδα στις παραδουνάβιες ηγεμονίες τον 16^ο και 17^ο αιώνα.

Η ανακατανομή της γης άλλωστε ανάμεσα στους Οθωμανούς και στους χριστιανούς, δημιούργησε επίσης νέα προβλήματα.. Το καθεστώς της γαιοκτησίας στα μέσα του 16ου παραχωρεί τότε την θέση του σ' ένα διαφορετικό ιδιοκτησιακό σύστημα, αυτό της λειτουργίας των τσιφλικιών (δηλ. της ιδιωτικής γης). Ο ιδιοκτήτης δικαιούται να τις πουλήσει, σ' άλλη περίπτωση να τις δωρίσει ή να τις αφήσει στους κληρονόμους του ή να τις παραχωρήσει στα βακούφια, δηλαδή στα θρησκευτικά ιδρύματα.

Μέσα από το σύστημα αυτό, η κεντρική εξουσία αύξανε τα φορολογικά της έσοδα προκειμένου να αντιμετωπίσει τα έξοδα του συνεχώς διογκούμενου δημόσιου τομέα. Τον 18^ο και στις αρχές του 19^{ου} αιώνα το νέο σύστημα ιδιοκτησίας ισχυροποιείται, έτσι δημιουργείται μία νέα τάξη πραγμάτων. Ένα ολόκληρο σύστημα συμφερόντων και πατρωνιών απλώνει τα πλοκάμια του σ' όλες τις επαρχίες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Οι φοροεισπράκτορες δυσκόλευαν την καθημερινότητα και την επιβίωση των απλών ανθρώπων.

¹⁵ G. Mosse, *ό. π.*, σ. 180-185.

¹⁶ Β. Παναγιωτόπουλος, *Η κατάσταση των Ελλήνων, ο πληθυσμός, ιστορία του νέου ελληνισμού 1770-2000*, Αθήνα 2003, τ. 1, σ. 75.

Μετά την εξασθένηση της κεντρικής εξουσίας η αγοραπωλησία των πολλών αξιωμάτων, η άνοδος των ανίκανων Σουλτάνων σε υψηλά αξιώματα, δυσκόλεψε ακόμα περισσότερο την κατάσταση. Η συνεχής υποτίμηση του τουρκικού νομίσματος υπήρξε ένας επί πλέον παράγοντας της κοινωνικής ανασφάλειας, που δραστηριοποίησε τους ισχυρούς τοπικούς άρχοντες, να επενδύσουν τα χρήματά τους, αγοράζοντας εκτάσεις γης.

Οι αρπαγές των εγκαταλελειμμένων περιουσιών, των οποίων οι ιδιοκτήτες κατέφυγαν προς τους ορεινούς όγκους της Πίνδου οδήγησαν στη δημιουργία σπουδαίων κεφαλοχωρίων. Η Νάουσα, τα Αμπελάκια τα χωριά του Πηλίου, είχαν δημιουργήσει εμπορικά δίκτυα με τις ελληνικές εμπορικές παροικίες της κεντρικής Ευρώπης, ενώ άλλοι αναζητούσαν ξένους τόπους προκειμένου να επιβιώσουν.

Η παραμέληση του στρατού, ως η κύρια αιτία των συνεχών ηττών και η αδυναμία του οθωμανικού κράτους να καλύψει τις ανάγκες του (να παρακολουθήσει τις τεχνολογικές εξελίξεις της εποχής), βρέθηκε εκείνη την εποχή σε μία συνεχή παρακμή, που θα την οδηγήσουν σε ανεξέλεγκτες καταστάσεις και θα γίνει η τροφή στις επιθυμίες των ισχυρών της Δύσης.¹⁷

Οι συνεχείς Βενετό-Οθωμανικοί πόλεμοι αποδυνάμωσαν την άλλοτε ισχυρή Οθωμανική Δύναμη, ισχυροποίησαν τη θέση των Ελλήνων ναυτιλλομένων. Ιδιαίτερα οι νησιώτες γεύθηκαν την οικονομική ευμάρεια του διεθνούς εμπορίου, ενώ η Μεσόγειος έγινε η θάλασσα της εμπορικής δραστηριότητας. Με την πάροδο του χρόνου, ιδιαίτερα στο τέλος του 18^{ου} αιώνα, οι πολιτικά ισχυροί Οθωμανοί, με σκοπό την επιβίωσή τους, μοιράζουν περισσότερα προνόμια στους τσιφλικάδες, οι οποίοι αλλάζουν στην συνέχεια τις καλλιέργειες τους, προκειμένου να παράγουν εξαγωγίμα προϊόντα προοριζόμενα στις αγορές της κεντρικής και δυτικής Ευρώπης.

Αναπτύσσεται το εμπόριο μέσω των χερσαίων και θαλάσσιων οδών. Η νέα ανερχόμενη κοινωνική τάξη που δημιουργήθηκε στο εσωτερικό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας απέκτησε δύναμη και επεκτάθηκε σε άλλες χώρες και σ' άλλους γεωγραφικούς προορισμούς. Δημιουργήθηκαν τότε νέα οικονομικά δεδομένα στο διεθνές εμπορικό ορίζοντα.

Παρόμοιες συνέπειες επέφερε και ο Ρώσο-τουρκικός πόλεμος, ο οποίος προκάλεσε μαζικές μεταναστεύσεις, από περιοχές που ο πληθυσμός είχε συνεργαστεί με τους Ρώσους, όπως η Πελοπόννησος και οι Κυκλάδες. Οι κάτοικοι των παραπάνω

¹⁷ Λ. Τσουφλίδης, *Οικονομική Ιστορία της Ελλάδας*, Θεσσαλονίκη 2015, σ.. 75-89.

περιοχών εγκαταστάθηκαν στα Επτάνησα και στη συνέχεια στην περιοχή δυτικής της Μεσογείου. Η Μεσόγειος υπήρξε ανέκαθεν ένας χώρος προσιτός. Κατοικήθηκε από λαούς, οι οποίοι δημιούργησαν μεγάλους πολιτισμούς, όπως ο ελληνικός. Οι Έλληνες εγκαταστάθηκαν σε αστικά κέντρα που διέθεταν λιμάνια, όπως η Τεργέστη, η Οδησός, η Αλεξάνδρεια. Τα συγκεκριμένα αστικά κέντρα αργότερα, υπήρξαν πρωτοπόροι στην παραγωγή, στην οικονομική ανάπτυξη και στη διάδοση των πολιτισμικών και πολιτικών αγαθών.¹⁸

Λίγα χρόνια μετά το Ρώσο-τουρκικό πόλεμο του (1768-1774) και μετά την υπογραφή της Συνθήκης του Κιουτσούκ-Καϊναρτζή, επήλθε η στρατιωτική και η διπλωματική εξασθένηση του Οθωμανικού κράτους. Με αφορμή τα παραπάνω γεγονότα, η Ρωσία επωφελήθηκε της ευκαιρίας, εφαρμόζοντας την επεκτατική της πολιτική, εξαπλώθηκε στις βόρειες ακτές του Εύξεινου Πόντου.

Η συνθήκη αυτή απεδείχθη μείζονος σημασίας για τους Έλληνες αλλά και για τους ορθόδοξους λαούς της Βαλκανικής, διότι απέκτησαν τη δυνατότητα μετανάστευσης στη Ρωσία. Ευνόησε επίσης τις μετοικεσίες των Ελλήνων, των οποίων ο τελικός προορισμός αυτή τη φορά θα είναι οι νέες ρωσικές κτήσεις της νότιας Ουκρανίας και της Κριμαίας.

Οι πρώτοι πυρήνες μεταναστών στην Οδησό υπήρξαν Έλληνες, των οποίων η συμβολή υπήρξε μεγάλη, ώστε η πόλη να γίνει ένα σπουδαίο οικονομικό κέντρο.

Η Οθωμανική κυριαρχία στο Βαλκανικό χώρο, κατά την άποψη πολλών ιστορικών, αποσκοπούσε όχι μόνο στην κατάλυση του πάλαι ποτέ Βυζαντινού χώρου, αλλά στόχευε στην πραγματικότητα σε μία μορφή φεουδαρχικής αντεπανάστασης στο χώρο της ανατολής. Ήταν ένας ασταμάτητος αγώνας των δουλοπάροικων ραγιάδων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, κατά της κλειστής αγροτικής οικονομίας, που είχαν επιβάλει οι Οθωμανοί, στις κατακτηθείσες περιοχές. Για να φτάσουν οι ραγιάδες στον τελικό τους στόχο, έπρεπε να περάσουν τέσσερις περίπου αιώνες σκληρών δοκιμασιών.¹⁹

Η Οθωμανική κυριαρχία για τους βαλκανικούς λαούς και ιδιαίτερα για τους Έλληνες, σήμαινε μία κατάκτηση με αρνητικά αποτελέσματα. Οι αλλαγές που προέκυψαν από τις αλλεπάλληλες καταστροφές λόγω των πολεμικών εχθροπραξιών, όπως το κάψιμο της αγροτικής γης, έβλαψε στην πραγματικότητα την οικονομία.

¹⁸ Κ. Χατζηαργύρης, *Η Μεσόγειος το σταυροδρόμι μας (παρελθόν/παρόν/μέλλον)*, Αθήνα 1973, σ. 35.

¹⁹ Α. Ε. Βακαλόπουλος, *Η ελληνική μετανάστευση στη Ρωσία κατά τα τέλη του 18ου αιώνα και τις αρχές του 19ου αιώνα*, Θεσσαλονίκη 1988, σ. 87-88.

Κατ' επέκταση αλλοιώθηκε και η φυσιогνωμία των πληθυσμών που κατοικούσαν στον ελληνικό χώρο.

Μειώθηκε επίσης ο αριθμός των Ελλήνων, εξαιτίας των πολέμων και των σφαγών. Άλλοι αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν έξω από τον Οθωμανικό χώρο, άλλοι εγκαταστάθηκαν σε άλλες ασφαλέστερες περιοχές, όταν στο χώρο της Δυτικής Ευρώπης, ήδη από τον 16ο αιώνα και μέχρι τον 18^ο, άνοιγε η αυλαία της οικονομικής επανάστασης και του αποικιακού φαινομένου στην ευρύτερη περιοχή της ανατολής, που είχε άμεση συνάρτηση με τον εμπορικό ανταγωνισμό των Ευρωπαϊκών κρατών.

Με την πάροδο του χρόνου και ιδιαίτερα από τα μέσα του 17ου αιώνα και στη διάρκεια του 18ου, οι οικονομικά ανεπτυγμένες χώρες της Ευρώπης, όπως η Αγγλία, η Γαλλία και στη συνέχεια η Ολλανδία συναγωνίζονται να κατακτήσουν θέσεις οικονομικά συμφέρουσες, προκειμένου να κυριαρχήσουν στην Μεσόγειο. Επέβαλαν τότε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία μέσω των διομολογήσεων τις δικές τους αξιώσεις και προοπτικές, για τους υπηκόους τους, με σκοπό τον έλεγχο της Ανατολής.²⁰

Η Ευρώπη έμπαινε σε μία νέα φάση πολιτικής ισορροπίας. Η Αγγλία ακτινοβολούσε ως η ηγέτιδα δύναμη στην ευρωπαϊκή πολιτική και οικονομική σκηνή. Από την άλλη, η εξωτερική πολιτική που ασκούσαν οι χώρες της Δύσης εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, (εξαιτίας των εσωτερικών και εξωτερικών προβλημάτων που αντιμετώπιζε,) δημιουργούσαν έντονους κλυδωνισμούς στη συνοχή της. Είχε απωλέσει σημαντικά εδάφη από την ήττα του Ρώσο τουρκικού πολέμου και οι επαχθείς όροι της συνθήκης του Κιουτσούκ Καϊναρτζή υπήρξαν καθοριστικοί για το μέλλον της. Ευνοήθηκε σε ικανοποιητικό βαθμό το εμπόριο στο χώρο των παραδουνάβιων ηγεμονιών. Η ανάπτυξη του εμπορίου στον ελληνικό χώρο και γενικότερα σε ολόκληρη την Οθωμανική Αυτοκρατορία ευνόησε στη μεγάλη αύξηση των εμπορικών ανταλλαγών και στο μεγάλο διεθνή ανταγωνισμό.

Για τους Έλληνες ήταν η κατάλληλη συγκυρία να αναζητήσουν τα μονοπάτια της φυγής. Όλες οι παραπάνω συγκυρίες έδωσαν την αφορμή να δημιουργήσουν τις ελληνικές παροικίες σε κομβικά σημεία. Ο λειτουργικός ρόλος της κάθε παροικίας διέφερε από χώρα σε χώρα και από περιοχή σε περιοχή, ανάλογα με τις οικονομικές και επεκτατικές βλέψεις της χώρας υποδοχής. Άλλωστε, το παροικιακό φαινόμενο εμφανίστηκε σε μία εποχή που από τη μία είχε συμβεί η

²⁰ Κ. Χατζηαργύρης, *ό. π.*, σ. 74.

πτώση της Ενετικής κυριαρχίας και από την άλλη η γένεση του αποικιακού επεκτατισμού των χωρών της Δύσης, με κύριους ανταγωνιστές την Αυστρία, την Αγγλία, τη Γαλλία και τη Ρωσία, έχοντας στόχο την εκμετάλλευση ολόκληρης της περιοχής του Λεβάντε. Στη συνέχεια, μέσα από τα μεγάλα γεγονότα και τις ιστορικές συνθήκες, ο ανταγωνισμός ενόησε τους Έλληνες, όπως θα δούμε στη συνέχεια, ώστε να αποκτήσουν τη δέουσα συνεργασία με τις αποικιακές χώρες της Δύσης.²¹

Στα κατακτηθέντα εδάφη των δύο Αυτοκρατοριών (της Αυστροουγγαρίας και της Ρωσίας) υπήρχαν ήδη συγκροτημένες ελληνικές κοινότητες από τους παλαιότερους χρόνους. Οι ηγεμόνες των περιοχών αυτών προσέφεραν διευκολύνσεις και προνόμια στους Έλληνες μετανάστες. Η ναυτική δύναμη της Ρωσίας επί των ημερών της Αυτοκράτειρας Αικατερίνης, παγιώνεται στο χώρο της Μεσογείου και στη συνέχεια υποσκάπτεται η δύναμή της. Άλλωστε η εξάπλωση του Δυτικού εμπορίου στο Βαλκανικό χώρο ήταν αποτέλεσμα πολλών παραγόντων. Ένας εξ αυτών ήταν η εσωτερική διοικητή δομή που εφάρμοσαν οι Οθωμανοί στην περιοχή, όπου η επικράτηση του συστήματος των τσιφλικάδων έδωσε νέα δυναμική στη μονοκαλλιέργεια του σιταριού και του βαμβακιού, τα οποία προϊόντα πωλούσαν στις Ευρωπαϊκές αγορές.²²

2.6. Η ειρήνη της Ουτρέχτης το 1713

Η πολυπόθητη εκείνη συνθήκη αποτέλεσε την αρχή της κατάπαυσης του πολέμου για τη διαδοχή του Ισπανικού θρόνου. Ο συγκεκριμένος πόλεμος έδωσε τη δυνατότητα στα άλλα κράτη της Ευρώπης να επεκτείνουν την εμπορική τους δραστηριότητα στην περιοχή της Ανατολής. Ανάμεσα στους άλλους βαλκάνιους λαούς, οι Έλληνες αποτέλεσαν την κορυφή της πυραμίδος δημιουργώντας νέες παροικίες σε πόλεις-λιμάνια, όπως η Μάλτα, η Μπερλέτα, η Αγκώνα, η Γένουα. Η εκ νέου επαναδραστηριοποίηση του χώρου εγκατάστασης των παλαιότερων μετοικεσιών ήταν πολύ σημαντική για τα δεδομένα της εποχής. Η οικονομική αναγέννηση και η επερχόμενη βιομηχανική ανάπτυξη τον 19ο αιώνα, βοήθησε στη δημιουργία των νέων παροικιών, στις πόλεις, Πίζα, Τεργέστη, στο Μίλον της Μινόρκας, στη Λειψία, στο Άμστερνταμ.

²¹ Ν. Ψυρούκης, *Το Νεοελληνικό Φαινόμενο*, Αθήνα 1974, σ. 62-63

²² Ν. Ψυρούκης, *ό. π.*, σ. 56-57

Αυτή η δυναμική της μεταναστευτικής ροής θα επιφέρει το λεγόμενο παροικιακό φαινόμενο. Οι Έλληνες πλέον εγκαταλείπουν τη μιζέρια και τις αυθαιρεσίες της Οθωμανικής κυριαρχίας, ζουν μόνιμα στις διάφορες πόλεις της Ευρώπης, αποκτούν οικονομική ευμάρεια, γνωρίζουν τον Ευρωπαϊκό τρόπο ζωής, δραστηριοποιούνται σε πολλούς τομείς της οικονομικής και πολιτισμικής ζωής.

Οι ελληνικές παροικίες που δημιουργούνται στον αιώνα των Φώτων δεν έχουν παρουσία τυχαία ή αυθαίρετη. Από το Λονδίνο, έως τη Βιέννη, το Λιβόρνο, την Τεργέστη, την Οδησό και τη μακρινή Καλκούτα, όλες τους επιτελούν κάποια σκοπιμότητα, πέρα από την κοινωνική και την οικονομική τους διάσταση. Συμβάλλουν στην ένταξη ολόκληρης της Οθωμανικής επικράτειας, στον αποικιακό κορμό της μίας είτε της άλλης ευρωπαϊκής Δύναμης. Αυτή η ενέργεια σήμαινε τη σπουδαιότητα του ρόλου της κάθε μίας δύναμης χωριστά. Στην περιφερειακή αστική αγορά της ανατολής επέφερε επίσης τον ραγδαίο ανταγωνισμό μεταξύ των μεγάλων κρατών της εποχής, όπως θα αναδειχθεί στη συνέχεια της εργασίας.²³

²³ Ν. Ψυρούκης, *ό. π.*, σ. 61-62

Γ' Κεφάλαιο

Η δύναμη της εμπορικής επιχειρηματικότητας

Το τρίτο κεφάλαιο θα διανθήσει τα μεταναστευτικά μονοπάτια των Ελλήνων της διασποράς προς την Κεντρική και τη Δυτική Ευρώπη. Πολλές πόλεις θα αποτελέσουν την εφελθρή δύναμη της εμπορικής επιχειρηματικότητας, στις οποίες συνέβαλαν με τη δράση τους οι ελληνικές κομπανίες.

3.1. Ο αιώνας των αλλαγών

Ο 18ος αιώνας χαρακτηρίζεται ο αιώνας των μεγάλων αλλαγών. Είναι μία περίοδος που οι μονάρχες των ήδη διαμορφωμένων κρατών, με τη βοήθεια των κρατικών λειτουργών, αναζητούσαν την ιδέα της κοινωνικής προόδου και της γενικότερης ευμάρειας του λαού τους. Η ανάπτυξη του Ορθού λόγου, της επιστήμης, της τεχνολογίας καθώς η γενικευμένη χρήση της υδραυλικής δύναμης, προανήγγειλε τη χρήση των ατμομηχανών, την αξιοποίηση των φυσικών πόρων, την απογείωση του εμπορίου. Ιδιαίτερα, όταν εντάθηκε ο σκληρός ανταγωνισμός μεταξύ της Αγγλίας και της Γαλλίας, για την εμπορική και τη ναυτική κυριαρχία, στο λεγόμενο τριγωνικό εμπόριο του βόρειου Ατλαντικού. Η κάθε μία δύναμη χωριστά θέλησε να χρησιμοποιήσει τους Έλληνες ναυτικούς, τους ναυτεργάτες και τα ελληνικά λιμάνια, για τις δικές της εμπορικές δραστηριότητες. Για το σκοπό αυτό δημιούργησαν μία σειρά από εμπορικούς σταθμούς, με προοπτική την εκμετάλλευση του διεθνούς εμπορίου.

Από την άλλη, ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος (1768-1774) επισφραγίστηκε με τη συνθήκη του Κιουτσούκ - Καϊναρτζή το 1774 και επέτρεψε στον ελληνικό στόλο το δικαίωμα της ελεύθερης ναυσιπλοΐας ή στα πλοία που έφεραν τη ρωσική σημαία, να περνούν τα στενά χωρίς περιορισμούς με κατεύθυνση τη Μαύρη θάλασσα. Η Ρωσία απέκτησε επιπλέον εδαφικά κέρδη, προωθώντας τα σχέδια της και παράλληλα έπαιρνε το δικαίωμα, να προστατεύει τους χριστιανούς ναυτικούς της περιοχής του Αιγαίου. Όλα τα παραπάνω πλεονεκτήματα τη βοήθησαν να αξιοποιήσει τις οικονομικές ευκαιρίες, με τους ίδιους όρους με τις λοιπές Ευρωπαϊκές δυνάμεις στην ανατολική Μεσόγειο. Μέσα από το σκληρό ανταγωνισμό, που πολλές φορές είχε επιφέρει τη διαφοροποίηση των συσχετισμών μεταξύ των κρατών, τόσο σε διπλωματικό, όσο σε οικονομικό επίπεδο, διατάραξε τις σχέσεις μεταξύ τους.

Η Αγγλία από τη μεριά της, (ήδη τον 18^ο αιώνα είχε ολοκληρώσει τον αστικό της μετασχηματισμό). Η Γαλλία αντίθετα, ανταγωνιζόταν την αγγλική υπεροχή που εκείνη τη χρονική στιγμή ταλανιζόταν από το (αυστηρό πρωτόκολλο της μοναρχίας και του φεουδαρχισμού), προσπαθούσε να κυριαρχήσει στη θάλασσα και να ισχυροποιήσει τη δύναμή της. Από την άλλη, η τσαρική Ρωσία επιδίωκε την έξοδο της στη Μεσόγειο και το διαμελισμό της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.. Η Αυστρία μέσω της παρουσίας της επεδίωκε να επιβληθεί ως μία ισχυρή περιφερειακή δύναμη ,στο χώρο της ανατολής.

Ο Αυστριακός Ιστορικός Priester, μέσα από το έργο του, Kurze Geschichte Österreiche αναφέρεται στις σκέψεις και στις αποφάσεις της Αψβουργικής μοναρχίας, η οποία γνώριζε πολύ καλά, ότι δεν διαθέτει τις ανάλογες αποικίες, όπως η Αγγλία και η Γαλλία, για τον εφοδιασμό και τη διαχείριση του εγχώριου εμπορίου της. Προκειμένου να ανταγωνιστεί τις άλλες ευρωπαϊκές δυνάμεις, η κρατική παρέμβαση ήταν απαραίτητη στη προκείμενη χρονική περίσταση.

Έτσι έδωσε τη δυνατότητα λειτουργίας στις διάφορες επιχειρήσεις να έχουν κρατικό και ημικρατικό χαρακτήρα, ώστε να υπάρχει η δυνατότητα του εφοδιασμού και της πληρότητας της αυστριακής αγοράς με προϊόντα από τις περιοχές του Λεβάντε. Οι ντόπιοι έμποροι, κάτοικοι μίας ηπειρωτικής χώρας, χωρίς ιδιαίτερη πρόσβαση στο θαλάσσιο εμπόριο αδυνατούσαν να έχουν την εμπορική δραστηριότητα σε προχωρημένο βαθμό.²⁴

Η παραχώρηση άλλωστε, των ειδικών προνομίων και των σχετικών διευκολύνσεων, μέσω των δύο συνθηκών του Κάρλοβιτς το 1669 και του Πασσάροβιτς το 1718 (όπως αναφέρθηκε και παραπάνω), προώθησαν τη δυναμική υπόσταση της χώρας των Αψβούργων. Παράλληλα απευθύνθηκε στους Οθωμανούς υπηκόους, κυρίως στους Greci, στους (Έλληνες, στους Βλάχους της Μακεδονίας και της Θράκης, στους Σέρβους). Όλοι αυτοί, με κοινό χαρακτηριστικό τη χριστιανική Ορθόδοξη πίστη, ασχολήθηκαν αρχικά με το λιανικό εμπόριο στις διάφορες εμποροπανηγύρεις του βαλκανικού χώρου. Η συγκεκριμένη δραστηριότητα ήταν γνωστή από τα μέσα του 17ου αιώνα, για να εξελιχτεί στις αρχές του 18^{ου}, σε χοντρεμπόριο από τους ικανούς στον κλάδο αυτό.

²⁴ Ν. Ψυρούκης, ό. π., σ. 65.

Ο Ούγγρος Ιστορικός Zsigmont Pal. Pash χαρακτηρίζει αυτή τη μορφή συναλλαγής μεσαιωνική. Κυρίως συνίστατο σε επεξεργασμένα εμπορεύματα, όπως μετάξι, δέρματα, βαμβάκι και μπαχαρικά.

Η απόφαση απονομής των προνομίων της Αυστριακής κυβέρνησης, αποσκοπούσε άλλωστε, στον εφοδιασμό της αγοράς σ' όλη την επικράτεια της Αυτοκρατορίας με περισσότερα και ποικίλα προϊόντα, ικανοποιώντας τις ανάγκες της υψηλής κοινωνίας. Η στάση αυτή εξόργισε τους βιεννέζους εμπόρους, οι οποίοι διέβαλαν το ελληνικό στοιχείο στις τοπικές αρχές της Αυστρίας και στην άρχουσα τάξη της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

3.2. Η Αυστρία στα μέσα του 18ου αιώνα

Η χώρα των Αψβούργων, δεν διαπνέεται μόνο από τον ίστρο του Διαφωτισμού, αλλά και από τον αξεπέραστο ίστρο του εμπορικού ανταγωνισμού και της εμπορικής δραστηριότητας με σκοπό τη διαμόρφωση του επιχειρηματικού τοπίου στη χώρα. Η τακτική των προνομίων αποσκοπούσε να ενισχυθεί ο μεταποιητικός τομέας. Η κρατική παρέμβαση είχε ήδη ασχοληθεί με τον διαχωρισμό των εμπορικών και των βιομηχανικών κλάδων, στους οποίους ανήκαν οι μικροέμποροι και οι μικροτεχνίτες.

Η ποικιλία των αδειών και των ειδικών προνομίων ώθησαν τους βαλκάνιους εμπόρους, στην πλειοψηφία τους Έλληνες, να βλέπουν την αξία του διακινούμενου εμπορίου να παίρνει μεγαλύτερη αξία. Επιχείρησαν τότε να εξειδικευτούν στο εμπόριο μεταξύ της ανατολής και της Ευρώπης, κάτι που το επέτυχαν.

Ένας μεγάλος αριθμός ανθρώπων από τις ορεινές και ημιορεινές περιοχές της Πίνδου, που διέθετε την ανάλογη εμπειρία από την εμπορική δραστηριότητα του λιανικού εμπορίου ή διέθετε ακόμα τα απαιτούμενα κεφάλαια, ερχόταν σε στενή συνεργασία με τις τοπικές αρχές, προκειμένου να διευθετήσουν τις ανάλογες διεργασίες επέκτασης της μικρής τους επιχείρησης, στο εμπορικό περιβάλλον της Βιέννης και των άλλων περιοχών.

Οι Βαλκάνιοι Ορθόδοξοι έμποροι, στην πλειοψηφία τους Έλληνες, γνώριζαν πολύ καλά τα χερσαία μονοπάτια του εμπορίου. Μέσω του βουλγαρικού εδάφους και της σημερινής Βοσνίας διακινούσαν τα εμπορεύματα ανάμεσα στα εδάφη της Οθωμανικής κυριαρχίας, προς στις χώρες της κεντρικής Ευρώπης.

Οι ομαδικές μετακινήσεις, τα λεγόμενα караβάνια, ήταν η μόνη και ασφαλής λύση για τη μεταφορά των εμπορευμάτων στον προορισμό τους. Η χερσαία πορεία των Ελλήνωνπραματευτάδων προς τα εδάφη της Αψβουργικής Μοναρχίας και προς τα εδάφη των Παραδουνάβιων περιοχών ήταν γνώριμη ήδη από τον προηγούμενο αιώνα. Αυτό συνιστούσε μια δραστηριότητα που τους παρείχε τη δυνατότητα να εξελιχτούν δυναμικά.²⁵

Η Βιέννη αποτέλεσε το κεντρικότερο εμπορικό σημείο της βόρειας και ανατολικής Ευρώπης. Στους ειδικά διαμορφωμένους χώρους αποθηκεύονταν τα προϊόντα του Λεβάντε, πριν προωθηθούν στις ντόπιες αγορές της Πολωνίας, της Ουγγαρίας και των Γερμανικών κρατιδίων. Η μεταφορά εξάλλου των προϊόντων από τα σπουδαιότερα εμπορικά κέντρα της Οθωμανικής επικράτειας, την Κωνσταντινούπολη και τη Σμύρνη μεταφέρονταν ακτοπλοϊκά. Τα λιμάνια της Θεσσαλονίκης και της Τεργέστης αναδείχθηκαν σημαντικά διαμετακομιστικά κέντρα ιδιαίτερα στη διάρκεια του δεύτερου Ρώσο-Τουρκικού πολέμου (1787-1792).

Στην πορεία, η μεταφορά των εμπορευμάτων πραγματοποιείται μέσω του Δούναβη. Αν και ήταν δαπανηρή θεωρείται η πιο σύντομη. Τα εμπορεύματα έφταναν στον προορισμό τους σε καλύτερη κατάσταση, χωρίς απώλειες και νοθείες. Χωρίς να χρειάζεται η καταβολή χρημάτων στους τοπικούς πασάδες, στις επικράτειες των οποίων περνούσαν τα караβάνια κατά πολυάριθμες ή ολιγάριθμες ομάδες. Το εξαγωγικό εμπόριο που πραγματοποιείται από τις διάφορες περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ενέταξε στην πραγματικότητα την Αυτοκρατορία στο Ευρωπαϊκό εμπορικό σύστημα, που αργότερα θα επεκταθεί στην παγκόσμια εμπορική σφαίρα.

Οι διάφορες εμπορικές κομπανίες, προέκυψαν από τη μετεξέλιξη του πλανόδιου εμπορίου, επηρεασμένου από τα χαρακτηριστικά κάποιων τάσεων εξέλιξης της ανερχόμενης αστικής τάξης, της οικονομικής Ελίτ.

Για το λόγο αυτό, το ενδιαφέρον της Αψβουργικής μοναρχίας στράφηκε στην αγορά προϊόντων από τις ευρισκόμενες περιοχές της Οθωμανικής κυριαρχίας. Οι ελληνικές παροικίες δημιουργήθηκαν σε κομβικά σημεία ικανά να εξυπηρετήσουν τους εμπορικούς ανεφοδιασμούς της κεντρικής Ευρώπης.

Στα μέσα του αιώνα που αναφερόμαστε, παρατηρείται στην περιοχή της Μακεδονίας και της Θράκης, να εντατικοποιείται η καλλιέργεια του καπνού, του μπαμπακιού, και του σιταριού. Στη Θράκη ιδιαίτερα, επιδίδονται στην επεξεργασία

²⁵ Β. Σειρηνίδου, *Οι Έλληνες Στη Βιέννη, (18ος-Μέσα 19ου Αιώνα)*, Αθήνα 2011, σ. 31-33, και 80-81

των δερμάτων και των μαλλιών, προκειμένου να ικανοποιηθούν οι ανάγκες της διεθνούς αγοράς.²⁶

Η μεταφορά των προϊόντων από τις παραπάνω περιοχές, έδωσαν την αφορμή στους Έλληνες μεταπράτες, να επιλέξουν αρχικά την προσωρινή διαμονή και στη συνέχεια τη μόνιμη εγκατάσταση. Ίδρυσαν ατομικές ή εταιρικές ή ακόμα και μετοχικές

επιχειρήσεις στην εμβληματική πρωτεύουσα της χώρας των Αψβούργων. Η Βιέννη στη συνέχεια θα αποτελέσει την πόλη υποδοχής της ελληνικής παροικίας, και μαζί της θα γράψουν τη νεότερη Ιστορία των Ελλήνων της Βιέννης, ιδιαίτερα την περίοδο πριν την ελληνική επανάσταση. Οι πλέον πολυάριθμες ελληνικές παροικίες παρατηρούνται στις περιοχές της Αυστρίας και της Τρανσυλβανίας

Τα караβάνια προς την Αυστρία

3.3. Η αυστριακή απογραφή

Η επιστημονική ερευνητική προσπάθεια της Βάσως Σειρηνίδου, στα μη γνώριμα κρατικά αρχεία της Βιέννης, (για την ελληνική παροικία), προσεγγίζει και αναδεικνύει τα στοιχεία της απογραφής πληθυσμού, των Αυστριακών αρχών του 1766-1767, στα οποία καταγράφεται η προέλευση των εμπορευόμενων ανθρώπων, κυρίως από τις ορεινές και ημιορεινές περιοχές της Μακεδονίας, της Ηπείρου, της Θεσσαλίας. Ξεκινούσαν το μακρινό τους ταξίδι από το Μοναστήρι, την Κοζάνη, τις Σέρρες, τα Γιάννενα, το Αργυρόκαστρο, τα Αμπελάκια, τη Λάρισα.

Υπήρξαν επίσης, ατομικές περιπτώσεις εμπόρων που είχαν ξεκινήσει από την Κωνσταντινούπολη, τη Χίο, τη Σόφια, κλπ. με προορισμό τη χώρα των Αψβούργων, προκειμένου να καλύψουν τις αγοραστικές ανάγκες της ντόπιας αγοράς.²⁷

Ο κοινωνικός και ο οικονομικός τους ρόλος μεταλλάχτηκε και σε άλλα επαγγέλματα. Από μεταπράτες έγιναν βοηθοί και στη συνέχεια παραγγελιοδόχοι.

²⁶ Ν. Ψυρούκης, *ό. π.*, σ. 66-68.

²⁷ Β. Σειρηνίδου, *ό. π.*, σ. 32.

Άλλοι ακολούθησαν το επάγγελμα του τεχνίτη. Οι ιστορικές μαρτυρίες του ιστορικού Priester, αναφέρουν πως στην Αυστρία έφεραν ακόμα και τεχνίτες από τις υπόδουλες περιοχές, προκειμένου να καλύψουν τις ανάγκες της Αυτοκρατορίας.

Η οικονομική άνθηση της εποχής, οδήγησε τούς Έλληνες να διεισδύσουν και σ' άλλα επαγγέλματα. Να ιδρύσουν ιδιόκτητες επιχειρήσεις, να γίνουν αξιόλογοι τραπεζίτες, σημαντικοί εφοπλιστές, να συνδράμουν στην άνοδο της ναυτιλίας γενικότερα.

Η οδός Griese Strasse, υπάρχει ακόμα και σήμερα στην αυστριακή πρωτεύουσα, αναδεικνύει το μεγαλείο της ελληνικής επιχειρηματικής Διασποράς. Η διακριτή επιχειρηματική εξέλιξη των Ελλήνων παροίκων, δημιούργησε αντιζηλίες και έχθρα στους ντόπιους εμπόρους της Αψβουργικής χώρας. Ο Νέμτσα γκιαούρ δηλ. ο άπιστος Γερμανός, φάνταζε στα μάτια των ανταγωνιστών ο σκληρός αντίπαλος στο εμπορικό πεδίο, ο οποίος γνώριζε τα μυστικά της εμπορικής συναλλαγής.

Προς αποφυγή δυσάρεστων καταστάσεων, η Κυβέρνηση της αυστριακής μοναρχίας, παραχώρησε το δικαίωμα της διπλής υπηκοότητας, με προοπτική τη μελλοντική εγκατάσταση των Ελλήνων Εμπόρων και των οικογενειών τους, ώστε να έχουν τη μορφή της οικογενειακής εγκατάστασης. Το ζήτημα λύθηκε με το πλέον θετικό τρόπο. Με την απονομή των προνομίων και την παραχώρηση στη συνέχεια της Αψβουργικής υπηκοότητας.²⁸

3.4. Η Τρανσυλβανία χώρος ουγγρικός

Στη Τρανσυλβανία, οι έμποροι Οθωμανικής υπηκοότητας, μένουν πλέον μόνιμα από τις αρχές του 17^{ου} αιώνα, στις πόλεις Sibiu, στη Brassov. και στη Konstadt. Οι πόλεις αυτές αποτέλεσαν τόπους μόνιμης εγκατάστασης των Οθωμανών υπηκόων. Οι παραπάνω περιοχές είχαν ήδη αναπτύξει την εμπορική και οικονομική υποδομή από το 1636. Ο τότε ηγεμόνας Γεώργιος Α΄ Rakozí, παραχώρησε στους Ρωμαίουςπραματευτάδες το γενναιόδωρο εκείνο προνόμιο, ώστε να εμπορεύονται ελεύθερα στα εδάφη της Τρανσυλβανίας. Το προνόμιο αυτό ήταν θετικό, διότι η μη καταβολή των φόρων και των δασμών, οδήγησε τους Ρωμαίους σε μεγαλύτερο κέρδος. Ήταν όμως υποχρεωμένοι να καταβάλουν ένα μικρό ποσό ετησίως υπέρ του ηγεμονικού ταμείου. Αυτό το προνόμιο αποτέλεσε την αρχή της εμπορικής δραστηριότητας των ελληνικών κοινοτήτων, τα μέλη των οποίων, εκτός από τα

²⁸ Ν. Ψυρούκης, *ό. π.*, σ. 64-65.

οικονομικά πλεονεκτήματα, απολάμβαναν και τις θρησκευτικές τους ελευθερίες.²⁹

Αργότερα το έτος 1701 παραχωρήθηκαν ειδικά προνόμια και από τον Αυτοκράτορα Λεοπόλδο Α΄ στους Ορθόδοξους εμπόρους των κομπανιών, όταν οι περιοχές της Τρανσυλβανίας και μέρος της Ουγγαρίας, βρέθηκαν κάτω από την πολιτική επιρροή Αψβουργικής Μοναρχίας. Το εμπόριο των κομπανιών είχε λιανικό χαρακτήρα και τα προϊόντα ήταν σε επεξεργασμένη μορφή. Τα μεταξωτά, τα βαμβακερά, ήταν στις εμπορικές προτιμήσεις των εμπόρων. Η λέξη Görög είχε μεγάλη απήχηση στη Ουγγρική κοινωνία, κάτι που έδειχνε τη συμπάθεια του ντόπιου πληθυσμού, απέναντι στους υπηκόους μίας άλλης αυτοκρατορίας.

3.5. Η χρονική περίοδος 1541-1687

Η περίοδος αυτή έχει συνάρτηση με την Οθωμανική κυριαρχία στα εδάφη της νότιας και της κεντρικής Ουγγαρίας. η παύση της τουρκικής κατάκτησης επικυρώνεται με την συνθήκη του Πασσάροβιτς, η οποία υπήρξε καθοριστική για την ακμή του ελληνισμού στην Ουγγαρία. Η εμπορική δραστηριότητα, στηριζόταν στον όρκο της καλής πίστης και στην απόκτηση παράλληλα της ουγγρικής υπηκοότητας

Το μεγάλο κύμα Ελλήνων εμπόρων πού έφτασε στην Ουγγρική επικράτεια, ιδιαίτερα την περίοδο (1720-1730), στη συνέχεια ελαττώθηκε, για να αυξηθεί εκ νέου στη δεκαετία του (1760-1770). Η αυξομείωση που παρατηρείται, στο ποσοστό των μεταναστατευτικών ροών προς την Ουγγαρία, σχετίζεται με την τρομοκρατία που ασκούσαν οι Οθωμανοί, από τις εξεγέρσεις και από τις διάφορες επαναστατικές αναταραχές, που ξεσπούσαν άλλοτε επιτυχημένα και άλλοτε αποτυχημένα, στα διάφορα σημεία του Τουρκοκρατούμενου ελληνικού χώρου. Οι δύο παραπάνω αποσταθεροποιητικοί λόγοι, που συνέτρεχαν στον κοινωνικό ιστό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αποτέλεσαν τις κυριότερες αιτίες (κατά την άποψη πολλών ερευνητών), της φυγής των Ελλήνων σε μέρη που θα τους εξασφάλιζαν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης.³⁰

²⁹ Β. Σειρηνίδου, *ό. π.*, σ. 38-39.

³⁰ Στ . Ι. Παπαδόπουλος, «Οι ελληνικές κοινότητες της Ουγγαρίας και η συμβολή τους στην οικονομική και επιστημονική ανάπτυξη της Βόρειας Ελλάδας κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας» Ανακοίνωση στο συμπόσιο, *Ουγγροελληνικές σχέσεις*, Τμήμα Νεοελληνικών Σπουδών Πανεπιστημίου Βουδαπέστης, Βουδαπέστη 1989 σ. 94-96.

Οι έμποροι Έλληνες στην ουγγρική επικράτεια έφταναν από τα διάφορα σημεία της δυτικής Μακεδονίας και της Θεσσαλίας. Συγκεκριμένα από την Κοζάνη, τη Μοσχόπολη, τα Σιάτιστα, τη Θεσσαλονίκη, τις Σέρρες, την Ήπειρο. Κοντά στους Έλληνες, μετανάστευσαν και άλλοι έμποροι από τις γειτονικές χώρες της Βαλκανικής. Σέρβοι, Βούλγαροι, Αλβανοί, είχαν κοινή εμπορική γλώσσα, την ελληνική και κοινή Ορθόδοξη πίστη. Όλοι μαζί στις ίδιες κομπανίες και στις ίδιες εκκλησιαστικές κοινοτικές οργανώσεις, συνυπήρχαν με τα υπόλοιπα μέλη της παροικίας. Στη χώρα των Αψβούργων, η λειτουργία της πολυγλωσσίας ήταν το βασικό εργαλείο συνεννόησης και συναλλαγής. Ο συνδυασμός δύο ή περισσότερων γλωσσών, ή η παράλληλη χρήση των διαφόρων διαλέκτων, που έδινε τη λύση στη κανονικότητα της καθημερινής ζωής των ανθρώπων.

Ο Στεφ. Παπαδόπουλος συστηματικός μελετητής της ελληνικής παροικίας στην Ουγγαρία, αναφέρεται στην ύπαρξη τριών βασικών κατηγοριών Ελλήνων εμπόρων.

α) οι πλανόδιοι έμποροι, των οποίων η παρουσία ήταν πολύ ξεχωριστή, ιδιέταιρα την πρώτη περίοδο της εμφάνισης του ελληνικού στοιχείου στη χώρα. Οι έμποροι ερχόταν από τις διάφορες περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ακολουθούσαν τα χερσαία μονοπάτια, του **Σιδηροκάστρου, της Σόφιας, του Βελιγραδίου, του Σεμλίνου**. Στη συνέχεια μέσω των δρόμων **του Brassov –Szeben- Arad**, περνούσαν στη Βούδα και στη Πέστη.

Το εμπόρευμα που μετέφεραν, το πουλούσαν στη συνέχεια σε διάφορα χωριά, κυρίως σε μικρές πόλεις. Άλλοτε καλοδεχόμενοι από το ντόπιο πληθυσμό και άλλοτε, εισέπρατταν την αντίδραση των ντόπιων εμπόρων, ιδιαίτερα των Σαξόνων.

β) περιελάβανε τους μόνιμα εγκατεστημένους εμπόρους, οι οποίοι εξασφάλιζαν την άδεια της μόνιμης εγκατάστασης, σε όλη την επικράτεια της Αψβουργικής βασιλείας. Αποσκοπούσαν σε μία δυναμική παρουσία οικονομική και κοινωνική, αφού διέθεταν ισχυρή οικονομική δύναμη, ώστε να μπορούν να αγοράζουν σπίτια, κτήματα κλπ. Ακόμα είχαν τη δυνατότητα να συμμετέχουν στα κοινά. Στα μέσα του 18^{ου} αιώνα παρατηρείται στις περισσότερες Ουγγρικές πόλεις, μεγάλο ποσοστό της εμπορικής δραστηριότητας να βρίσκεται στα χέρια των Ελλήνων εμπόρων.

γ) περιλαμβάνει τους εμπόρους εκείνους που μετέφεραν εμπορεύματα από το χώρο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και στη συνέχεια τα προωθούσαν στις ευρωπαϊκές αγορές. Στη περίπτωση αυτή υπήρχε μία μορφή στενής οικογενειακής ή φιλικής συνεργασίας, που το ένα άτομο είχε εγκατασταθεί μόνιμα στην Ουγγαρία,

διέθετε κάποια ηγετικά χαρακτηριστικά, ενώ το δεύτερο φρόντιζε τη μεταφορά του εμπορεύματος στο χώρο προορισμού του. Διέθεταν μάλιστα υποκαταστήματα σε διαφορετικές πόλεις.

Οι περισσότεροι ασχολούνταν με ένα είδος γενικού εμπορίου, μία μορφή παντοπωλείου στο οποίο πουλούσαν πολλά και διαφορετικά είδη, Μπαχαρικά, καπνό, βιβλία κλπ. Η κατηγορία των μεγαλεμπόρων, ασχολείται με ένα είδος ή και με δυο είδη, όπως δέρματα, υφάσματα, κρασιά. Προϊόντα τα οποία είχαν ζήτηση στο χώρο των αγορών.³¹

Στον κατάλογο των πολιτών της Πέστης, στο διάστημα 1687-1848, φαίνεται να είχαν πολιτογραφηθεί **8703 κάτοικοι, οι 246 ήταν Έλληνες**, προερχόμενοι από **136 διαφορετικές περιοχές της Ελλάδος**. Στους καταλόγους επίσης αναγραφόταν ο εργασιακός τους κλάδος. Οι διαμένοντες Έλληνες της Πέστης ασχολούνταν κυρίως με το εμπόριο των τροφίμων και γενικότερα με το μονοπωλιακό εμπόριο των ζώων, των βοοειδών, των προβάτων και των χοίρων. Το ίδιο διάστημα στα επίσημα πολιτογραφημένα στοιχεία της Βούδας, χωρίς να αναφέρεται ο πραγματικός αριθμός των Ελλήνων που διέμεναν στην πόλη, αναφέρουν για 27 (είκοσι επτά) Έλληνες, στο επάγγελμα έμποροι, τέσσερις ιδιοκτήτες ακινήτων, ένα γιατρό και δύο άτομα αγνώστου επαγγέλματος. Στο τέλος του 18^{ου} αιώνα ο αριθμός αυτός αυξήθηκε σημαντικά, ένεκα των νέων αφίξεων που σημειώθηκαν από τις διάφορες περιοχές της κεντρικής και Δυτικής Μακεδονίας.

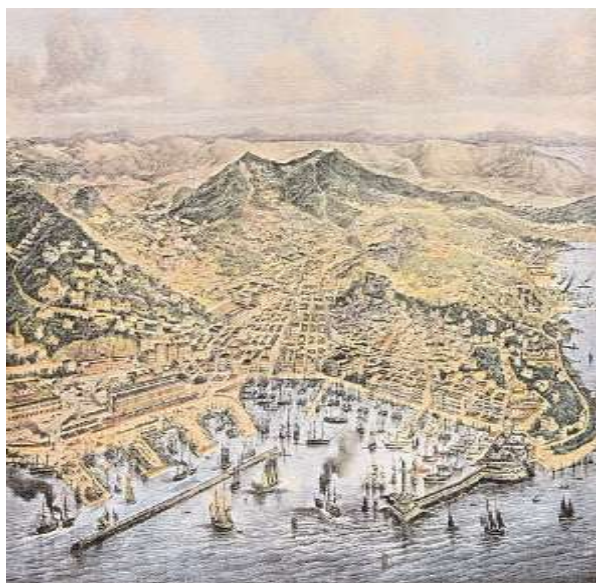
Γενικότερα η ιστορία των ελληνικών παροικιών της Ουγγαρίας, αποτελούσε μέρος της ιστορίας της ελληνικής Διασποράς. Οι ελληνικές παροικίες που ιδρύθηκαν από τις γενικότερες κοινωνικές συνθήκες και από τις ιδιόμορφες καταστάσεις του ενός ή του άλλου κράτους, μπόρεσαν να προσφέρουν τη δική τους συμβολή στην ιδιαίτερη πατρίδα. Η εγκατάσταση των Ελλήνων εμπόρων στην Ουγγαρία δε σήμαινε την οριστική διακοπή των σχέσεων τους με την πατρίδα.

Οι περισσότεροι μετανάστες με την οικονομική βοήθεια που έστελναν στα συγγενικά τους πρόσωπα, συνέβαλαν με την πράξη τους, στην ευόδωση κάποιων κοινωνοφελών σκοπών. Για παράδειγμα στην ανέγερση σχολικών μονάδων, στον καλλωπισμό της εκκλησίας του χωριού τους, με καινούργια ξυλόγλυπτα τέμπλα. Στην αγορά καινούργιων καντηλιών. Έστελναν επίσης χρήματα για την οικοδόμηση καινούργιων κατοικιών. Ένα τέτοιο παράδειγμα, αποτελεί η χειρονομία των ξενιτεμένων

³¹ Στ. Ι. . Παπαδόπουλος, *ό. π.*, σ. 97

στην Ουγγαρία, από την Κοζάνη έμπορων, οι οποίοι το 1765 αναλαμβάνουν πλέον να συντηρούν το παλαιό σχολείο της γενέτειράς τους. Στη συνέχεια θα ιδρύσουν καινούργιο, με την ονομασία «σχολείο της κομπανίας»³²

3.6. Η Τεργέστη και το Φιούμε

Η Τεργέστη στο 1880, διακρίνονται έργα του νέου Λιμανιού που είχαν αρχίσει το 1868 (Πηγή Εμπορική Τράπεζα)

Η πολιτική του Αυτοκράτορα του Καρόλου ΣΤ το έτος 1719, προκειμένου να προωθήσει το εμπόριο στη χώρα του, έστρεψε το ενδιαφέρον του στη θάλασσα. Ανακήρυξε ελεύθερο το λιμάνι της Τεργέστης και του Φιούμε, με σκοπό τη διευκόλυνση και την προσέλκυση εμπορών από τις διάφορες περιοχές της Ευρώπης και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Οι Ξένοι έμποροι, από τις πόλεις της Ιταλίας,

της Μάλτας, της Γαλλίας, ανάμεσά τους Έλληνες Οθωμανοί υπήκοοι, άρχισαν να δραστηριοποιούνται εμπορικά, στο λιμάνι της Τεργέστης. Η μείωση των δασμών ή ακόμα και η απουσία τους, το διαμετακομιστικό εμπόριο αναπτύχθηκε και αυξήθηκε σημαντικά. Η εισροή χρυσού στη χώρα των Αψβούργων, βοήθησε την οικονομία της Τεργέστης. Η ίδρυση ενός εμπορικού πανηγυριού, όπως τους υποσχέθηκε ο Κάρολος, θα βοηθούσε περισσότερο την οικονομία του τόπου. Η κακή κατάσταση των δρόμων προς την ενδοχώρα, η αυστηρή πολιτική που ασκούσε και ο σκληρός ανταγωνισμός, του πανηγυριού της Σενεγάλια, αργότερα το οδήγησαν στην παρακμή.³³

Η εγκατάσταση των Ελλήνων της Τεργέστης τον 18^ο αιώνα, σχετίζεται με την οικονομική κατάσταση της χώρας μας και με την άνθιση του εμπορίου της χώρας υποδοχής. Το εμπόριο ανέκαθεν αποτελεί τη Χρυσίδα της επιχειρηματικής δραστηριότητας, έτσι και τότε, συνέδεσε την παραγωγική βάση των διαφόρων κλάδων, με

³² Στ. Ι. Παπαδόπουλος, *ό. π.*, σ. 101-103.

³³ Όλγα. Κατσιαρδή-Hering, *Η ελληνική παροικία της Τεργέστης(1751-1830)*, Διδακτορική διατριβή, Αθήνα 1984, τ. 1, σ. 5-7

την καταναλωτική. Οι Χριστιανοί Ορθόδοξοι έμποροι, μεταξύ αυτών και οι Έλληνες, επιζητούν κάτι ανάλογο στην περιοχή της Τεργέστης, με σκοπό να επεκτείνουν την επιχειρηματική τους δραστηριότητα, σε καινούργια ανταγωνιστικά πεδία.

Οι Έλληνες έμποροι στην πόλη, αν και ο αριθμός τους μέχρι το 1747 ήταν μικρός, κατάφεραν εν τούτοις, να δραστηριοποιηθούν στο χώρο. Λίγο αργότερα, το 1751 οι συνεχείς προσπάθειες των Ορθόδοξων Ελλήνων και Σέρβων εμπόρων, προς τη Μαρία τη Θηρεσία, κατάφεραν να υπογράψει το σχετικό διάταγμα, ειδικά για τους Greci, η αλλιώς Griechen, προκειμένου να εγκατασταθούν και να ιδρύσουν τον δικό τους χώρο λατρείας. Στο τέλος του 18^{ου} αιώνα, παρατηρήθηκε σημαντική αύξηση των Ελλήνων στην πόλη της Τεργέστης, ένεκα των διαφόρων προνομίων, της μείωσης ή και της εξάλειψης των φόρων. Διευκόλυνε κατ' αυτό το τρόπο το διαμετακομιστικό εμπόριο, ώστε η εισροή του χρυσού που παρατηρήθηκε στα ταμεία του κράτους υπήρξε θετική.³⁴

Στην περίοδο που αναφερόμαστε η Τεργέστη προμηθεύταν προϊόντα από την Ήπειρο και τη Μακεδονία, τα οποία στη συνέχεια οι εμπορικές κομπανίες κατήθυναν στις αγορές της κεντρικής Ευρώπης. Η επικοινωνία με τα λιμάνια της Άρτας και του Μεσολογγίου δεν ήταν τακτική, προτιμούσαν τη χερσαία μεταφορά. Αργότερα η ανάπτυξη της ναυτιλίας και η αξιοποίηση των παραπάνω λιμένων, έγιναν χώροι συγκέντρωσης των Ηπειρωτικών και Μακεδονικών προϊόντων, τα οποία καθόρισαν σημαντικά την εμπορική συναλλαγή της Αψβουργικής Αυτοκρατορίας με τις ελληνικές περιοχές

Η ανάπτυξη των εμπορικών δικτύων στα μέσα του 18ου αιώνα, στα σημαντικότερα λιμάνια της δυτικής Μεσογείου, στη Τεργέστη, στο Λοβόρνο, στη Γένοβα και τη Μασσαλία, δημιούργησε ολιγάριθμες και οικονομικά ισχυρές ελληνικές παροικίες. Στην Τεργέστη οι Έλληνες, στην πλειοψηφία τους χιώτικης καταγωγής, είχαν τη δυνατότητα να εφοδιάζουν την αυστριακή και τη γερμανική αγορά με μεγάλες ποσότητες σιτηρών, αλλά και να τροφοδοτούν την περιοχή της ανατολικής Μεσογείου με βιομηχανικά προϊόντα. Οι περισσότεροι έμποροι μέλη των χιώτικων επιχειρηματικών δικτύων εγκαταστάθηκαν τότε στην Τεργέστη τη δεκαετία του 1820 (Σημαντικά ονόματα μέλη των). Σημαντικά ονόματα μέλη των οικογενειών, του

³⁴ Όλγα Κατσιαρδή-Hering, *ό. π.*, σ. 49.

Αμηρού, του Σκαραμαγκά, του Ράλλη, του Ροδοκανάκη, του Σεβαστόπουλου, του Πετροκόκκινου, ισχυροποίησαν με τη παρουσία τους την ελληνική παροικία στη Τεργέστη.³⁵

Η εγκατάσταση των Ελλήνων στην πόλη σύμφωνα με την έρευνα της Όλγας Κατσιαρδή χρονολογείται από τις αρχές 17ου αιώνα. Ο αριθμός των οποίων στο καταστατικό του 1786 στηρίχθηκε ο κανονισμός λειτουργίας των ελληνικών κοινοτήτων. Παρά τις μικρές διορθωτικές αλλαγές που έγιναν στο κείμενο, στην ουσία δεν άλλαξε τις βασικές του δομές, ιδιαίτερα στην εκλογή του δεκαμελούς συμβουλίου και στις λοιπές αρμοδιότητές του αυξανόταν σταδιακά, για να φθάσει το 1823 στα 3.200 άτομα.

Το συμβούλιο εκλεγόταν κάθε διετία μετά από μία γενική συνέλευση. Το ενδιαφέρον γενικότερα των μελών της ελληνικής κοινότητας προσανατολίστηκε στην ίδρυση σχολείου το οποίο λειτούργησε έως το 1936. Αξιόλογοι πνευματικοί άνθρωποι δίδαξαν τότε, ο Κωνσταντίνος Ασώπιος, ο Χριστ. Φιλητάς, ο Θεαγένης Λιβαδάς. Επεδίωξαν επίσης την οικοδόμηση ναού για τις λατρευτικές ανάγκες των μελών της ελληνικής παροικίας, που θα σταθεί η αφορμή φιλονικίας μεταξύ των δύο εθνοτικών ομάδων των Ελλήνων και των Σέρβων.³⁶

3.7. Η ελληνική παροικία στο Λιβόρνο

Είναι και αυτή αποτέλεσμα του παροικιακού φαινομένου. Δημιουργήθηκε από τις πλέον δραστήριες κοινωνικές ομάδες των Ελλήνων μεταναστών. Ως κύρια ασχολία τους είχαν τη μεταποίηση και την επεξεργασία των προϊόντων. Άνθρωποι που ασχολούνταν με το εμπόριο και τις οικονομικές συναλλαγές στην Ελλάδα, στη Μ. Ασία, και γενικότερα στον ευρύτερο Βαλκανικό χώρο.

Το περιφερειακό κεφάλαιο στην ιστορική του συνέχεια, αναπτύσσεται και δραστηριοποιεί τομείς του αστικού χώρου. Θα διαμορφώσει συνεργασίες, ομαδικές, οικογενειακές, συγγενικές. Στα μέσα του 18ου αιώνα οι Αρμένιοι, οι Εβραίοι και οι Έλληνες εκμεταλλεύθηκαν τις ευκαιρίες του κέρδους, επιδόθηκαν σε μονοπωλιακές κερδοφόρες επιχειρήσεις, αγνοώντας τους ηθικούς κανόνες του μουσουλμανικής θρησκείας, που απαγόρευε την επιδίωξη του κέρδους. Η κοινωνική διάσταση της ανθρώπινης καταπίεσης από τον Οθωμανικό νόμο και την παρανομία των αρχών, τους ώθησε να εκμεταλλευτούν τις διάφορες ευκαιρίες και μονοπώλησαν την αβεβαιότητα

³⁵ Β. Καρδάσης- Τζ. Χαρλαύτη, «Οι Έλληνες στη Διασπορά 15ος -21ος αιώνας», στο: *Αναζητώντας τις χώρες της επαγγελίας*, Αθήνα 2006, σ. 62

³⁶ *Η καθημερινή της Κυριακής* 17. Δεκεμβρίου 1995, σ. 5

της αγοράς. Η δημιουργία της εμπορικής συνεργασίας μεταξύ των Ελλήνων και των Ευρωπαίων στην ανατολή, ήταν μία πράξη που υποσχόταν πολλά για το μέλλον του ελληνικού εμπορίου.

Οι Έλληνες έγιναν οι μεσάζοντες των εμπορικών και οικονομικών συμφερόντων στις αγορές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Επεδίωκαν να εξασφαλίσουν τη ξένη προστασία, έναντι της οικονομικής αβεβαιότητας που επικρατούσε, αλλά και της Οθωμανικής πολιτικής που πολλές φορές ξέφευγε από τα όρια του μέτρου και της λογικής

Η προστασία αυτή είχε τη μορφή του **berat**, κατά την άποψη της Δέσποινας Βλάμη, που αποσκοπούσε στις οικονομικές απαλλαγές και στις δικαστικές ασυλίες που είχαν παραχωρήσει οι Οθωμανικές αρχές, στους υπηκόους των άλλων ευρωπαϊκών κρατών. Η συγκεκριμένη επιρροή έδινε ισχύ σε κάποιους Έλληνες, και σε κάποιες φαναριώτικες οικογένειες, να αναζητήσουν την ευεργεσία του ασύλου και την απόκτηση της θεμιτής υπηκοότητας, καθορίζοντας έτσι τη σχέση των ίδιων, με τα ευρωπαϊκά κράτη που συνεργάζονταν. Μία πολιτική που εδραιώθηκε και στην πορεία κατοχυρώθηκε στα κρατίδια των παραδουνάβιων περιοχών.³⁷

Για ένα ολόκληρο αιώνα, κατά τη Δέσποινα Βλάμη, το Λιβόρνο θα αποτελέσει λιμάνι σπουδαίας στρατηγικής σημασίας, για τα ελληνικά εμπορικά συμφέροντα, ενώ η παρουσία των Ελλήνων καταγράφεται από τον 16^ο αιώνα. Στους επόμενους αιώνες και μέχρι το τέλος του 19^{ου}, η φιλελεύθερη πολιτική που ασκήθηκε από τη Δυναστεία των Μεδίκων, έδωσε την ευκαιρία σε αρκετές οικογένειες να εγκατασταθούν στην πόλη. Στην πραγματικότητα η συγκεκριμένη πολιτική, αποσκοπούσε στη βελτίωση των αναπτυξιακών πόρων και στην αύξηση του ανθρώπινου δυναμικού. Μία προσπάθεια αντιστάθμισης των όσων προβλημάτων αντιμετώπιζε το Λιβόρνο εκείνη την περίοδο, για δύο ακριβώς λόγους.

Ο πρώτος λόγος ήταν η γεωγραφική και η εδαφική θέση της πόλης, η οποία στερούσε στην πραγματικότητα τη δυνατότητα να έχει καλλιεργήσιμα εδάφη. Ο δεύτερος λόγος αφορούσε τις πανίσχυρες συντεχνίες οι οποίες ασφυκτιούσαν στη δυναμική των διαφόρων βιομηχανικών μονάδων της πόλης.

Τα μέτρα που ελήφθησαν στη συνέχεια και η συνθήκη ειρήνης που επεγράφη μεταξύ της Τοσκάνης και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στις 25 Μαΐου του 1747, απέβλεπε στη βελτίωση των διπλωματικών τους σχέσεων, και στην προώθηση

³⁷ Δ. Βλάμη, *Το Φιορίνι, το Σιτάρι και η οδός του κήπου, Έλληνες έμποροι στο Λιβόρνο 1750-1868*, Αθήνα 2000, σ. 26-27.

του εμπορίου, προκειμένου να εντάξουν στον κύκλο των εμπορικών δραστηριοτήτων, τις νέες αγορές και τα νέα προϊόντα.

Η παραπάνω συνθήκη προσέφερε σημαντικά οφέλη και συνάμα ευνοϊκά κίνητρα στους Έλληνες και στους λοιπούς Οθωμανούς υπηκόους, προκειμένου να συμ-μετέχουν στην εμπορική διακίνηση προϊόντων μέσω του ελεύθερου λιμανιού με τα άλλα λιμάνια, μεγαλύτερα ή μικρότερα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Στο λιμάνι της Σμύρνης εκείνη την περίοδο, υπήρχε μεγάλο κύκλωμα διακίνησης εμπορευμάτων, (σύμφωνα με τα στοιχεία των τελωνιακών αρχών), αρκετά εμπορεύματα με παραλήπτες Έλληνες επιχειρηματίες, όπως το **Στέφ. Σκαραμαγκά, το 1777, την εταιρεία Πρασσακάκη και Σία, τον Παύλο Ροδοκανάκη κλπ** έφταναν στο Λιβόρνο.³⁸

Ο χώρος της Αδριατικής ήταν άλλωστε γνώριμος ήδη από τη Μεσαιωνική εποχή και το λιμάνι του Λιβόρνου κηρύχθηκε ελεύθερο λιμάνι από τα τέλη του 17^{ου} αιώνα, το οποίο παρέμεινε στο καθεστώς αυτό μέχρι το 1861. Ο λιμενικός χώρος της πόλης του Λιβόρνου υπήρξε σημείο εμπορικής δραστηριότητας των υπηκόων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Οι Έλληνες και οι Εβραίοι και πολλοί ευρωπαίοι έμποροι, διαχειρίστηκαν κατάλληλα τις εμπορικές δραστηριότητες στον χώρο της.

Στις αρχές του 18ου αιώνα σχηματίστηκε η ελληνική εμπορική κομπανία, αποτελούμενη από ατομικές ή οικογενειακές επιχειρήσεις, στις οποίες επικρατούσαν οι παράγοντες της συναδελφικότητας, των οικογενειακών δεσμών, που ενίσχυαν τις σχέσεις μεταξύ τους, δείχνοντας προς τα έξω το δέσιμο της ομάδας, ένεκα της δύσκολης πολιτικοοικονομικής κατάστασης, που επικρατούσε στον ελληνικό χώρο.

Δείγμα της ελληνικής κομπανίας ήταν και το χιώτικο δίκτυο, αποτελούμενο από εξήντα οικογένειες που διακινούσαν σιτάρι, βαμβάκι, μαλλί από την ανατολική Μεσόγειο και τη Μαύρη θάλασσα, προς την Ευρώπη. Από την Ευρώπη και συγκεκριμένα από την Αγγλία, εξήγαγαν νήματα και υφάσματα προς την ανατολή. Οι Προερχόμενοι Έλληνες έμποροι από τη νησιωτική περιοχή του Αιγαίου, την Ήπειρο, τη Σμύρνη και την Πελοπόννησο, σύμφωνα με την ιστορική έρευνα της Όλγας Κατσιασρδή- Hering, περνούσαν τους θαλάσσιους δρόμους και κατά χρονικά διαστήματα εγκαθίσταντο στο Λιβόρνο.³⁹

Έτσι τα μέτρα που ελήφθησαν έδωσαν μεγάλη ώθηση στο εμπόριο πολλών προϊόντων, ιδιαίτερα του σιταριού, στη διάρκεια του 18ου αιώνα. Μεγάλες ποσότητες του

³⁸ Δ. Βλάμη, *ό. π.*, σ. 54-55.

³⁹ Ολ. Κατσιασρδή- Hering, *ό. π.*, σ. 55.

είδους, έφταναν στο λιμάνι του Λιβόρνου. Σύμφωνα με τα στοιχεία του Τελωνείου της πόλης το 1767 είχαν εισαχθεί 359.336.90 εκατόλιτρα σιταριού.⁴⁰

Η ιστορία της ελληνικής κοινότητας του Λιβόρνου ήταν συνυφασμένη με την πραγματική της διάσταση, τα μέλη της οποίας προσδιοριζόταν με την ονομασία ελληνική Ορθόδοξη κοινότητα. Οι Έλληνες έμποροι, στα διάφορα κείμενα που συνέτασσαν και έστελναν στις διάφορες αρχές της Τοσκάνης, αλλά και στις άλλες ιταλικές πόλεις της ιταλικής χερσονήσου, αποκαλούνταν *nazione*, που σήμαινε μία εθνοτική ομάδα με τα δικά της πολιτισμικά γνώρισμα, εγκατεστημένη στη πόλη.

Η συναδελφικότητα ήταν χαρακτηριστικό στοιχείο των μελών της κοινότητας, η πραγματική της διάσταση φαίνεται να στηρίζεται σε τρεις βασικές αξίες. Στην αξία του οικονομικού συμφέροντος, που αυτό αποσκοπούσε στην κοινωνική και την οικονομική άνθηση των δύο κοινωνιών, της τοπικής κοινωνίας της χώρας υποδοχής και της κοινωνίας της ελληνικής κοινότητας. Η αξία των ιδεών για τα μέλη της ελληνικής κοινότητας, είχε βαρύνουσα σημασία στους χαλεπούς εκείνους καιρούς, που θα έπρεπε μέσω **της κοινής ταυτότητας, της γλώσσας, της κοινής καταγωγής**, να αναδείξουν τις αρχέγονες ρίζες τους. Η Τρίτη αξία **της κοινής πίστης**, ο στυλοβάτης της Ορθοδοξίας, έδενε όλους τους ορθόδοξους υπηκόους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ιδιαίτερα σε μία χώρα που το καθολικό δόγμα έχει μία διαχρονική θρησκευτική δύναμη στην Ιταλία, οι Έλληνες έμποροι του 18^{ου} βρισκόταν συνεχώς αντιμέτωποι με τις διαφορετικές πολιτισμικές νοοτροπίες και τις δογματικές διαφορές.

Η αναφορά τους στη ταυτότητα, στην καταγωγή και στην πίστη τους, είχαν βαρύνουσα σημασία, στη γενικότερη συμπεριφορά της ελληνικής κοινότητας, ως μία εθνοτική ομάδα, που διέμενε στην καρδιά μίας πόλης της οποίας ο πληθυσμός ανήκει σε διαφορετική κουλτούρα και διαφορετική νοοτροπία.⁴¹

3.8. Η παρουσία των Ελλήνων στη Βενετία

Χρονολογείται από 1204, από την άλωση της πόλης από τους Φράγκους, η παρουσία των Ελλήνων εμφανίζεται από τότε πιο τακτική. Η δεύτερη άλωση του 1453 υπήρξε καθοριστικός σταθμός που οδήγησε σημαντικό αριθμό Ελλήνων του πνεύματος να ακολουθήσουν τα μονοπάτια της φυγής. Αρκετοί Έλληνες σπούδασαν στα διάφορα πανεπιστήμια των Ιταλικών πόλεων. Αρκετοί ήταν αυτοί που μπόρεσαν

⁴⁰ Δ. Βλάμη, *ό. π.*, σ. 72, σ. 99.

⁴¹ Δ. Βλάμη, *ό. π.*, σ. 37-40.

να φθάσουν ως πρόσφυγες στη πόλη της Βενετίας. Το αίτημα των Ελλήνων λογίων προς τις αρχές, να αναγνωριστεί η ενσωμάτωσή τους, βάσει ενός νομικού πλαισίου για τη σύσταση σωματείου ειδικού σκοπού, αφορούσε τις αδελφότητες, ως μία μορφή σωματείων που αποσκοπούσε στη περίθαλψη και τη φροντίδα των άπορων και των φτωχών ανθρώπων, των αφιχθέντων από τον υπόδουλο ελληνικό χώρο. Προικοδοτούσε επίσης άπορα κορίτσια και πολλάκις χρηματοδοτούσε τη λειτουργία των σχολείων στον ελλαδικό χώρο. Το 1498 ικανοποιήθηκε το αίτημα των Ελλήνων μεταναστών από το ειδικό Συμβούλιο, οπότε και ιδρύθηκε η αδελφότητα του Αγίου Νικολάου.

Ο ναός αποτέλεσε σημείο αναφοράς και λατρείας όλων των Ελλήνων της πόλης της Βενετίας. Ο σχετικά μικρός αριθμός Ελλήνων συνέχισε να υπάρχει και μετά την κατάλυση της Δημοκρατίας της Βενετίας το 1797 από τους Γάλλους. Πολλοί έμποροι από την Ήπειρο, δραστηριοποιήθηκαν επαγγελματικά, όπως ο Θωμάς Φλαγγίνης, υπήρξε ο εμπνευστής της Φλαγγινείου σχολής.⁴²

Οι Έλληνες ως μέλη μίας κοινωνικής ομάδας και μέλη της παροικίας, σε όποιο σημείο και αν βρίσκονται, ανέκαθεν δημιουργούσαν την απαιτούμενη συνεκτικότητα, προκειμένου να ανταπεξέλθουν τις δυσκολίες στο περιβάλλον που ζούσαν, αλλά και ενδυνάμωναν τους θεσμούς και τους κανόνες της Εθνικής τους παρουσίας.

3.9. Η Δυτική Ευρώπη

Οι παροικίες δυτικά της Βιέννης που δημιουργούνται, διαμορφώνονται διαφορετικά, εξαιτίας της επαγγελματικής δραστηριότητας των μελών της κάθε κοινότητας. Στη Γαλλία οι Έλληνες που έφτασαν μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης ήταν ευπατρίδες λόγιοι, κάποιοι άλλοι εντάχθηκαν στο γαλλικό στρατό. Οι λόγιοι βοήθησαν σημαντικά, ώστε το Παρίσι να γίνει ένα από τα σπουδαιότερα κέντρα μελέτης της ελληνικής γλώσσας και του ελληνικού πολιτισμού. Σε αυτό το κέντρο μαθήτευσαν ο Έρασμος και ο Bude.

Μεταξύ των λογίων της ελληνικής παροικίας, σφοδρές αντιπαραθέσεις ξέσπασαν σε ζητήματα που αφορούσαν τη γλώσσα και τον τρόπο, που οι Έλληνες θα αποκτούσαν την πολιτισμική τους ταυτότητα. Ο σπουδαιότερος υποστηρικτής του ζητήματος υπήρξε ο Αδαμάντιος Κοραής, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

⁴² Α. Ξανθοπούλου- Κυριακού, *Η ελληνική κοινότητα της Βενετίας (1799-1866), Διοικητική και οικονομική οργάνωση, εκπαιδευτική και πολιτική δραστηριότητα*, Διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη 1978, σ. 3-4.

Μετά την υποχώρηση της Ενετοκρατίας από την Πελοπόννησο, η Γαλλία μονοπώλησε το εμπόριο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η Μασσαλία γίνεται τον 18^ο αιώνα, σπουδαίος εμπορικός προορισμός των Οθωμανών υπηκόων, τόσο των Ελλήνων, και των Αρμενίων, όσο των Εβραίων και των λοιπών ευρωπαϊών εμπόρων, οι οποίοι μετέφεραν εμπορεύματα από την Οθωμανική Αυτοκρατορία προς την κεντρική και Δυτική Ευρώπη. Η Μασσαλία εξελίχθηκε σε σπουδαίο διαμετακομιστικό εμπορικό κέντρο, της Δυτικής Ευρώπης και της Ανατολής.

Οι περισσότεροι Έλληνες έμποροι δραστηριοποιούνται στα διάφορα λιμάνια της Μεσογείου και του Αιγαίου των οποίων οι μετακινήσεις εξυπηρετούνται από τα λιμάνια της Κωνσταντινούπολης και της Σμύρνης με προορισμό τη Μασσαλία. Η εμπορική κομπανία των Ελλήνων στον πρώτο μισό του 18^{ου} αιώνα αριθμούσε τα 400 μέλη, Η εμπορική τους δραστηριότητα ήταν πολύ επιτυχημένη, κάτι που είχε δημιουργήσει έντονη ανησυχία στου Γάλλους εμπόρους, οι οποίοι μέσα από τα πάμπολλα προνόμια και τις διομολογήσεις που είχαν παραχωρήσει οι Οθωμανικές αρχές στους Γάλλους, διείσδυσαν σε πολλά σημεία του Λεβάντε.⁴³

Σημαντικό ήταν το έργο των προξενικών και υποπροξενικών δικτύων στην ανατολική Μεσόγειο, που σε κάποια λιμάνια και σε μικρά νησιά πολλοί Έλληνες είχαν δραστηριοποιηθεί σ' αυτά.

Τον 19^ο αιώνα στο Παρίσι θα μετακινηθούν πολλοί τεχνίτες και κυρίως γουναράδες, ράφτες, οι οποίοι ανταποκρίνονται στις εμπορικές προκλήσεις της ντόπιας αγοράς εργασίας, Οι γουναράδες της Καστοριάς θα συσπειρωθούν επαγγελματικά, σε ορισμένους δρόμους της γαλλικής πρωτεύουσας. Το Παρίσι εκείνο τον καιρό επιλέγεται από τους Έλληνες μεγαλοεπιχειρηματίες ως τόπος μόνιμης ή προσωρινής διαμονής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα κατά την άποψη της Δέσποινας Παπαδοπούλου, είναι η εμπορική και επενδυτική δραστηριότητα του Ανδρέα Συγγρού. Επένδυσε σημαντικά ποσά τότε στο χρηματιστήριο του Παρισιού.

Η Πόλη του φωτός αποτελεί τον 19ο αιώνα πόλος έλξης επίσης πολλών Ελλήνων φοιτητών, κυρίως της ιατρικής σχολής, στην πορεία θα μείνουν και θα εγκατασταθούν μόνιμα, ενισχύοντας την κοινωνική τους θέση ανάμεσα στα μέλη της ελληνικής παροικίας.

⁴³ Ν. Ψυρούκης, *ό. π.*, σ. 70, σχετ. με τη δραστηριότητα των Ελλήνων, από την έκθεση του Γάλλου προξένου στην Άρτα 1734, επισημαίνει: «*οι Έλληνες καραβοκώρηδες χρησιμοποιούσαν ξένες σημαίες για προστασία στα καράβια τους, με αποτέλεσμα να αυξηθούν αριθμητικά και να υπερισχύσουν πάνω στη γαλλική ναυτιλία.*»

Η οργάνωση της ελληνικής παροικίας στηρίζεται στην εκκλησιαστική οργάνωση της εκκλησίας του Αγίου Στεφάνου, δωρεά του *Στεφάνοβιτς Σκυλίτση*. Η λειτουργία της κοινότητας στηρίζεται στη βάση ενός καταστατικού το 1898. Σύμφωνα με τον κανονισμό της εν Παρισίοις Ορθοδόξου Ελληνικής εκκλησίας, όπου μία τριμελής επιτροπή, αποφάσιζε για την επιλογή του ιερέα, για την είσπραξη των εισφορών και την αμοιβή των οικονομικών υποχρεώσεων της εκκλησίας. Διαπρεπείς Έλληνες επιλέγονταν έφοροι, όπως για παράδειγμα, οι *Σαλβάγος, ο Ράλλης, ο Δ. Βικέλας* που συνέταξαν τον κανονισμό του Αγίου Στεφάνου.⁴⁴

Η Σημαντική πόλη της Γαλλίας η Μασσαλία υπήρξε συχνός προορισμός των Οθωμανών υπηκόων και των εμπόρων από τις διάφορες ευρωπαϊκές πόλεις. Διακινούσαν εμπορεύματα μεταξύ της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και της κεντρικής και της δυτικής Ευρώπης. Το τρίπτυχο των πόλεων- λιμένων της Τεργέστης, του Λιβόρνου και της Μασσαλίας, ήταν τον 18^ο αιώνα τα πλέον σημαντικά διαμετακομιστικά εμπορικά λιμάνια της Δυτικής Ευρώπης.

Το πρόσφορο έδαφος της Μασσαλίας υποδέχθηκε την Ελληνική κομπανία των Ελλήνων εμπόρων, η οποία εμφανίζεται τον 18^ο αιώνα. Οι Έλληνες έμποροι με αφετηρία τη Σμύρνη, την Κωνσταντινούπολη, τα νησιά του Αιγαίου, έχοντας ενδιάμεσο σταθμό τα λιμάνια της Τεργέστης και του Λιβόρνου, έφταναν στο γαλλικό έδαφος, με τελικό προορισμό το μεγαλύτερο λιμάνι της Γαλλίας. Η Μασσαλία εξελίχθηκε σπουδαίο διαμετακομιστικό κέντρο της Ευρώπης. Από εκεί γνωστοί Έλληνες έμποροι, όπως *Π. Σκυλίτσης, οι αδελφοί Ροδοκανάκη, ο Θ. Ράλλης* διατηρούσαν με τον *οραματιστή* του ελληνικού Διαφωτισμού τον *Αδαμάντιο Κοραή*, γραπτή επικοινωνία με σκοπό τη διακίνηση ελληνικών βιβλίων στον ελλαδικό χώρο.⁴⁵

3.10. Η Μινόρκα σημείο ανταγωνισμού

Στα μέσα του 18^ο αιώνα δημιουργείται μία ακόμα παροικία στη Μινόρκα της Ισπανίας. Η ύπαρξη της όποιας καταδεικνύεται μέσα από τα διάφορα αρχεία των γαλλικών προξενείων της Σμύρνης, των υποπροξενείων της Χίου και της Μυτιλήνης. Τα αγγλικά έγγραφα αναφέρονται στην εγκατάσταση Ελλήνων στο port –Mahon, όταν το 1718 το λιμάνι κατέστη ελεύθερο. Η κατάληψη του port –Mahon το 1708 από τους

⁴⁴ Δ.. Παπαδοπούλου, *Ιστορία της Νεοελληνικής Διασποράς, έρευνα και Διδασκαλία*, αδημοσίευτα στοιχεία στο πλαίσιο της εκπόνησης της διδακτορικής διατριβής, Αθήνα 2004, σ. 209-211

⁴⁵ Α. Μανδηλαρά, *Η ελληνική επιχειρηματικότητα στη Μασσαλία 1816-1900, ατομικές στρατηγικές και στρατηγικές δικτύων*, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα 1999, σ. 12-15.

Άγγλους και στη συνέχεια ο Αγγλο-Γαλλικός ανταγωνισμός, έδωσε σημαντικά κίνητρα που ευνοούσε την εγκατάσταση των Ελλήνων εμπόρων και ναυτικών στη Μινόρκα. Οι νέοι πάροικοι εμφανίζονται το 1733, στους οποίους το αγγλικό στέμμα τους παραχώρησε προνόμια στο γενικότερο πλαίσιο, που θα εφαρμόσει η Αγγλία, προκειμένου να κατοχυρώσει τη θέση της στην ανατολή μέσα από το εξωτερικό εμπόριο και τη ναυσιπλοΐα στη Μεσόγειο.

Ένας σημαντικός αριθμός ναυτικών και εμπόρων προερχόμενοι από την Πάτμο, την Πελοπόννησο, την Κέρκυρα, και από τις διάφορες πόλεις της Ιταλίας, έφταναν για να εγκατασταθούν στο port Mahon. Μερικοί Έλληνες έμποροι αναζήτησαν τη βρετανική υπηκοότητα, με την προϋπόθεση να τους αποδοθούν όλα εκείνα τα προνόμια των βρετανών υπηκόων. Όπως άδεια ανέγερσης εκκλησίας και άδεια εκμετάλλευσης αλατιού, που μέχρι τότε εισάγεται από την Ισπανία

Με την απόφαση του αγγλικού βασιλικού συμβουλίου, τους απεδόθη θετική απάντηση στα αιτήματά τους, καθώς επίσης την εκμετάλλευση των αλυκών της περιοχής, έτσι η Έλληνες της Μινόρκας ανήγειραν ναό στο Galede Gragi αφιερωμένος στον πολιούχο Άγιο Νικόλαο, παρά τις έντονες αντιδράσεις των τοπικών καθολικών.

Όλα τα παραπάνω και οι γενικότερες εξελίξεις που συνέβησαν στην Διεθνή πολιτική και οικονομική σκηνή, με κυρίαρχο πρωταγωνιστή την Αγγλία, που εκείνη την περίοδο απλώνει τα οικονομικά της πλοκάμια σ' όλη σχεδόν την Μεσόγειο.

Η γαλλική διπλωματία, μέσω του πρεσβευτή της Personnel στην Κωνσταντινούπολη, έδωσε την εντολή να παρακολουθεί τις αγγλικές κινήσεις στη Μινόρκα. Σύμφωνα με τις ιστορικές πληροφορίες των πηγών, ο Personnel, έδωσε μία επιπλέον πληροφορία. Η ελληνική Ορθόδοξη εκκλησία από το 1749-1752 δεν θα υπαγόταν στο Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης, αλλά στο Πατριαρχείο της Μόσχας.⁴⁶

Από τα μέσα του 18^{ου} και μετά, οι Έλληνες παρουσιάζονται ο ενδιάμεσος κρίκος μεταξύ της Ρωσίας και της Αγγλίας, στα πλαίσια μίας πολιτικής συνεργασίας, εμπορίου και οικονομικών συμφερόντων. Οι Έλληνες έμποροι και οι ναυτικοί συνεργάστηκαν σε επίπεδο οικονομικό και επιχειρηματικό. Σύμφωνα με την αναφορά του Ν. Σβορώνου οι Έλληνες της Μινόρκας στάθηκαν χρήσιμοι στους Εγγλέζους ιδιαίτερα στον πειρατικό πόλεμο ανάμεσα στην Αγγλία και τη Γαλλία, και δη

⁴⁶ Ν. Γ. Σβορώνου, *Η Ελληνική παροικία της Μινόρκας, Συμβολή στην Ιστορία του Ελληνικού Εμπορικού Ναυτικού τον 18^ο Αιώνα*, Melanges octaue et melpo Merlier, Institute in Athens 1956, T. 2, σ. 323-325.

στον πόλεμο του (1755-1763), τότε το Αρχιπέλαγος ήταν γεμάτο, από πλοιοκτήτες και κουρσάρους Άγγλους.

Οι προξενικές γαλλικές αναφορές δίνουν σοβαρές πληροφορίες για τη ναυτολόγηση των μαονέζικων πλοίων με πληρώματα από Έλληνες κουρσάρους, μεταξύ αυτών ο Γεώργιος Γεράκης, στενός συνεργάτης των Άγγλων. Σημαντική υπήρξε η δράση του κουρσάρου Παναγιώτη, με πλήρωμα από κεφαλλονίτες και ζακυνθινούς. Έδρασαν στον πόλεμο της θαλάσσιας λείας. Στη δράση του κουρσάρου Παναγιώτη Αγιομαυρίτη, του Λουκά Βαλσαμάκη, του Θωμά Γεωργίου, κ.λπ. των οποίων τα καράβια εξακολουθούσαν στην τακτική της πειρατικής δραστηριότητας και μετά την κατάληψη της Μινόρκας από τους Γάλλους.⁴⁷

3.11. Μετά τον επταετή πόλεμο

Στο τέλος του επταετούς πολέμου, όταν το νησί έπεσε στους Γάλλους, οι Έλληνες και οι Εβραίοι διώχθηκαν από το νησί, για να επιστρέψουν ξανά το 1763. Στα επόμενα είκοσι χρόνια ο αριθμός τους είχε ανέλθει στα τριακόσια άτομα και αυξήθηκε ακόμα περισσότερο, όταν οι Εγγλέζοι ξαναπήραν το νησί μετά τον επταετή πόλεμο και με την συνθήκη του Παρισιού 1763

Το 1783 ελληνική παροικία έπαυσε να υπάρχει, μετά την απομάκρυνση των Άγγλων από τις Βαλεαρίδες νήσους. Ένα ποσοστό των Ελλήνων της Μινόρκας επέστρεψε στο Λιβόρνο, άλλοι έφυγαν για τη Βόρειο Αμερική, όπου εκεί δημιούργησαν το πρώτο ελληνικό πυρήνα στη Φλόριδα.

3.12. Η ελληνική παρουσία στην Αγγλία

Η ελληνική παρουσία των Ελλήνων δεν έμεινε μόνο στα όρια της Ισπανικής επικράτειας, αλλά επεκτάθηκε και σε άλλα ευρωπαϊκά κράτη. Ο καθένας μας χωριστά, αντιλαμβάνεται την έννοια χώρου, είτε είναι Ηπειρωτικός είτε είναι θαλάσσιος χώρος, με τον δικόν του ξεχωριστό τρόπο. Ο λόγος αφορά τη διαχρονική παρουσία των Ελλήνων στο Ηνωμένο βασίλειο, ήδη από τον 15^{ον} αιώνα. Συγκεκριμένα μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης, οι βυζαντινοί λόγιοι θα κατοικήσουν στο Ηνωμένο Βασίλειο και αποκεί θα βοηθήσουν τη διάδοση της τυπογραφίας στην Ελλάδα.⁴⁸

Τον 19ον αιώνα η ελληνική παρουσία στο Ηνωμένο βασίλειο έχει έντονο χαρακτήρα. Οι Έλληνες ανέπτυξαν μία δυναμική, ιδιαίτερα στον εμπορικό και στο

⁴⁷ Ν. Γ. Σβορώνου, *ό. π.*, σ. 335-337.

⁴⁸ Β. Τσιμπιδάρος, *Οι Έλληνες στην Αγγλία*, Αθήνα 1974, σ. 21

ναυτιλιακό κλάδο, η οποία ήταν τεράστια και θεωρείται από τις ισχυρότερες στην ευρωπαϊκή ήπειρο από τότε..

Η ανάπτυξη του Λονδίνου σε παγκόσμιο οικονομικό και ναυτιλιακό κέντρο, κέντρισε το ενδιαφέρον στους Έλληνες που ασχολούνται με το θαλάσσιο χώρο. Εκεί θα αποκτήσουν στη συνέχεια, τις έδρες των επιχειρήσεων τους. Πολλοί εξ' αυτών δημιούργησαν εμπορικούς οίκους, όπως της οικογένειας Ράλλη από τη Χίο, του Μ. Ροδοκανάκη και τόσων άλλων επιχειρηματιών.

Στα μέσα του 19^{ου} αιώνα οι κυριότερες πόλεις –λιμάνια, το Λίβερπουλ, το Κάρτιφ, ανέπτυξαν σημαντική οικονομική και εμπορική δραστηριότητα στο Ηνωμένο Βασίλειο. Σημαντικές ποσότητες σιτηρών, καπνού, ιδιαίτερα σταφίδας έφταναν από τα λιμάνια της Ζακύνθου και της Κεφαλονιάς, στα παραπάνω λιμάνια.⁴⁹

Στις πρώτες πόλεις που δημιουργήθηκαν ελληνικές παραιοκίες φέρονται να είναι, το Λονδίνο και το Μάντσεστερ. Ενώ το πλέον χαρακτηριστικό στοιχείο της παραιοκίας είναι η έντονη πνευματική και θρησκευτική ζωή, μέσω της Ορθόδοξης εκκλησίας, και της Μητρόπολης Θυατείρων, (υπαγόμενη στο Οικουμενικό Πατριαρχείο), έχοντας στη δικαιοδοσία της, για αρκετά χρόνια, τον πνευματικό έλεγχο και την ευθύνη των Ελλήνων Ορθοδόξων, που κατοικούσαν στην Δυτική Ευρώπη. Ο πρώτος Ορθόδοξος ναός, θα ιδρυθεί στα Μέσα του 17^{ου} αιώνα, τον οποίον απώλεσαν. Οι Έλληνες πάραιοκοι αναγκάζονται τότε να εκκλησιάζονται στην ρωσική εκκλησία.⁵⁰

Αναφορικά με την ελληνική παραιοσία στο Ηνωμένο Βασίλειο, η κοινωνική διαστρωμάτωση είναι έντονη, αφού παρατηρείται παράλληλα η ύπαρξη διαφορετικών κοινωνικών τάξεων. Η παραιοσία της επιχειρηματικής και εφοπλιστικής κοινότητας, αλλά και η παραιοσία των χαμηλότερων οικονομικά στρωμάτων και των φοιτητών είναι έντονη.

Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία της απογραφής στα βρετανικά νησιά ο πληθυσμός των φοιτητών συνεχώς αυξάνεται, καθώς η πλειονότητα τους οφείλεται στις περαιτέρω σπουδές. Άλλωστε οι σχέσεις της Ελλάδος με το Ηνωμένο Βασίλειο ήταν παραδοσιακά στενές. Μη λησμονείτε, σύμφωνα με την άποψη του Τσιμπιδάρου, πως μέχρι τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο η Αγγλία ήταν η στενότερη σύμμαχος της Ελλάδας,, υπογράφηκε το Πρωτόκολλο της ανεξαρτησίας της Ελλάδος, όπως και η χώρα αυτή ήταν υπεύθυνη για τη σύναψη δανείων, κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα.

⁴⁹ Κ. Πετράκη «*Δυτική Ευρώπη-Ηνωμένο Βασίλειο*», στο Κ. Λουκέρης, *Οι δρόμοι των Ελλήνων, η ιστορία των ελληνικών κοινοτήτων, στις πέντε Ηπείρους*, Αθήνα 2010, σ. 275

⁵⁰ Μ. Ρούσου, *Ο ελληνισμός στο Ηνωμένο Βασίλειο* στο: Δ. Παπαγιάννης, Α. Κόντης, κ.α *Ελληνισμός της Διασποράς στην Ευρώπη*, Πάτρα 2003, τ. 2, σ. 161-165

Δ' Κεφάλαιο

Στα εδάφη της Ρωσίας

Το ενδιαφέρον των Ελλήνων να εγκατασταθούν στα εδάφη της Ρωσίας χρονολογείται από την εποχή της αρχαιότητας. Σταδιακά από τον 17^{ον} αιώνα και ιδιαίτερα τον 19^{ον} μετά τούς Ρωσο-Τουρκικούς πολέμους, (όπως αναφέρεται στα προηγούμενα κεφάλαια), παρατηρείται μεγάλος αριθμός πληθυσμών να μετακινείται στα ρωσικά εδάφη. Η πρώτη κατηγορία εντάσσεται στην οικονομικά ισχυρή επιχειρηματική τάξη από τις περιοχές του Αιγαίου και του Ιονίου πελάγους, οι οποίοι εξάπλωσαν τις επιχειρήσεις τους στα λιμάνια της Μαύρης Θάλασσας. Στη δεύτερη κατηγορία εντάσσεται η κατώτερη οικονομικά τάξη, που αναζητά καλύτερη τύχη στις πλούσιες περιοχές του πόντου. Αφορμή η αφόρητη καταπίεση που ασκούσε η Οθωμανική Αυτοκρατορία προς τους υπόδουλους Έλληνες, στάθηκε η αιτία να μεταναστεύουν στα ρωσικά εδάφη, που για την συγκεκριμένη χρονική στιγμή, θεωρείται παράνομη πράξη για τα Οθωμανικά δεδομένα.⁵¹

Η Ρωσία αρχίζει να παίζει σημαντικό ρόλο στην διεθνή πολιτική και διπλωματική σκηνή ήδη από την εποχή του Μεγάλου Πέτρου. Η στρατιωτική και η διπλωματική παρουσία του ξανθού γένους, παγιώνεται περισσότερο στα ευρωπαϊκά πεπραγμένα ιδιαίτερα μετά τη συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774), μεταξύ της Ρωσίας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η συγκεκριμένη συνθήκη διασφάλιζε τις προϋποθέσεις εκείνες, που αφορούσαν την προστασία στους χριστιανικούς λαούς της Βαλκανικής χερσονήσου και ενίσχυσε ακόμα περαιτέρω, την οικονομική και κοινωνικοπολιτική εξέλιξη, των λαών της περιοχής.⁵²

Την ίδια περίοδο η ελληνική παρουσία στην περιοχή της Κριμαίας, στηρίζεται σε δύο πληθυσμιακές ομάδες κατά την άποψη της Ολυμπίας Σελέκου, με ευδιάκριτες τις διαφορές τους, σε επίπεδο τοπικό, γεωγραφικής προέλευσης, σε κοινωνικό και πολιτισμικό. Η μία ομάδα εμπεριέχει συμπαγείς ομάδες αυτοχθόνων, των οποίων οι πρόγονοι τους εγκαταστάθηκαν σε διαφορετικές χρονικές περιόδους στην ταυρική Κριμαία, ακολουθώντας τους χερσαίους και θαλάσσιους δρόμους.

Πρόκειται για ελληνόφωνους και ταταρόφωνους πληθυσμούς, που αρνήθηκαν την προσχεδιασμένη μετοικεσία από την ρωσική διοίκηση το 1773, στα βόρεια

⁵¹ Β. Καρδάσης- Τζελίνα Χαρλαύτη, *ό. π.*, σ. 53.

⁵² Κων/νος. Κ. Παπουλίδης, *Οι Έλληνες της Αγίας Πετρούπολης, από την ιστορική παρουσία και Διασπορά του Ελληνισμού στην Ανατολική Ευρώπη 18ος αιώνας –20ος*), Αθήνα 2011, σ. 20-23

παράλια της Αζοφικής. Η δεύτερη ομάδα περιλαμβάνει τα εκάστοτε μεταναστευτικά ρεύματα στη διάρκεια των Ρώσο-Τουρκικών πολέμων και των μετέπειτα συνθηκών που υπογράφηκαν, που εμπεριείχαν επαχθείς όρους για την τακτική της Οθωμανικής πρακτικής.⁵³

Η έξοδος της Ρωσίας στην ανατολική Μεσόγειο, επί των ημερών Μ. Αικατερίνης, αλλάζει τη ρότα, των εμπορικών δραστηριοτήτων από τη Δυτική Ευρώπη και την κατευθύνει στην ανατολική Μεσόγειο, εξαιτίας των πολλών προνομίων και των κινήτρων, που απέδιδε η τσαρική πολιτική. Το Ουκάζιο της Τσαρίνας και η εποικιστική πολιτική που άσκησε, επιζητούσε αποκλειστικά και μόνο, χριστιανικούς λαούς να εγκατασταθούν στα βόρεια εδάφη, του Εύξεινου πόντου. Οι Έλληνες από τα νησιά του Αιγαίου και από τα Ταταροκρατούμενα εδάφη της Κριμαίας, στα μέσα του 18^{ου} αιώνα μεταναστεύουν εκουσίως, ομαδικά ή ατομικά, σε ολιγομελή ή πολυπληθή μεταναστευτικά ρεύματα, φθάνουν και εγκαθίστανται στα εδάφη της νότιας Ρωσίας, στα βόρεια παράλια της Μαύρης θάλασσας. Δημιούργησαν τη Μαριούπολη και ένα σημαντικό αριθμό μικρών και μεγάλων κωμοπόλεων.

4.1. Η πόλη Οδησσός

Το 1794 ιδρύθηκε η πόλη Οδησσός από την Αικατερίνη. Οι Έλληνες μεταναστεύουν εκεί, αλλά και σε άλλα γεωγραφικά διαμερίσματα του νότιας Ρωσίας, όπως στο Τανγκάρογκ, στο Ακερμαν, στην Νίζνα.

Η Οδησσός παρέμεινε το σπουδαιότερο λιμάνι και το μεγαλύτερο εμπορικό κέντρο, εκ του γεγονότος και μόνο, το λιμάνι χαρακτηρίστηκε ελεύθερο και η δραστηριότητα των Ελλήνων εμπόρων, κινήθηκε στο πλαίσιο του διεθνούς εμπορίου.

Σημαντικά ονόματα της οικονομικής Ελίτ όπως, ο *I. Μαρασλής*, ο *Βλ. Παρασκευάς* ο *Π.Ν. Παυλίδης*, ο *Θ. Ροδοκανάκης* είχαν δραστηριοποιηθεί εμπορικά και επέκτειναν την επιχειρηματική τους δραστηριότητα έξω από τα γεωγραφικά όρια της Ρωσίας. Έτσι το 1820 αυξήθηκε σημαντικά η ελληνική εμπορική παρουσία στη πόλη, εξαιτίας της αυξημένης ζήτησης των σιτηρών, της ζήτησης των οινοπνευματωδών και των δημητριακών προϊόντων, από τα κράτη της Δυτικής Ευρώπης.

Η ελληνική κοινότητα της Οδησσού παρουσίασε μία δυναμική δράση πολιτισμική, και φιλανθρωπική. Η κοινωνική της διαστρωμάτωση ήταν μία κλειστή αρι-

⁵³ Ολ. Σελέκου, άρθρο, *Ελληνικές Παροικίες Και Κοινότητες Στη Κριμαία 18^{ος} -19^{ος} αιώνας) τυπολογία και εννοιολογικές αποσαφηνίσεις*, στο: Επιθεώρηση κοιν. Ερευνών, τ. 104, Αθήνα 2001, σ. 251-252.
Doi : <https://doi.org/10.12681/gtst.8832>

στοκρατική κοινωνία με επιχειρηματίες και εμπόρους, που χρηματοδοτούσαν την κοινότητα με συγκεκριμένα χρηματικά ποσά. Ίδρυσαν εκκλησίες, γηροκομείο, και συντηρούσαν τα ευαγή ιδρύματα.

Η κοινωνικός της ιστός απαρτίζεται τότε από τριακόσιες πλούσιες και αριστοκρατικές οικογένειες, οι οποίες αποτελούσαν την ελίτ της πόλης και της ελληνικής παροικίας.⁵⁴

Συγκροτήθηκε η ελληνική εμπορική κομπανία από 18 εμπόρους, η οποία κομπανία λειτουργούσε βάσει του δικού της καταστατικού και της δικής της εμπορικής σφραγίδας. Απέκτησαν αυτοδιοίκηση και η ελληνική κοινότητα της πόλης αναγνωρίστηκε με **ουκάζιο** του Μ. Πέτρου από το έτος 1710. Υπήρξε μεγάλο εμπορικό και πνευματικό κέντρο., Το αρχείο της ελληνικής κοινότητας ονομαζόμενο αρχείο του **Γραϊκικού Μαγκιστράτου** και η σπουδαία βιβλιοθήκη της πόλης, θεωρούνται σημαντικότερη σταθμοί της γνώσης και της επιστήμης.

Στην πορεία του χρόνου η ελληνική κοινότητα παράκμασε για τους γνωστούς λόγους που συνήθως συντρέχουν στην ιστορία του παροικιακού φαινομένου.⁵⁵

4.2. Η Ελληνική κοινότητα της Μαριούπολης

Το 1778 δημιουργήθηκε η ελληνική **κοινότητα της Μαριούπολης** της οποίας τα μέλη είχαν δικαίωμα αυτοδιοίκησης. Μέσω των Τσαρικών προνομίων τα μέλη της ελληνικής κοινότητας, έλαβαν μεγάλες εκτάσεις γης και απαλλάχθηκαν για δέκα χρόνια από κάθε φορολογία. Λέγεται μάλιστα ότι το 1816 καταργήθηκαν τα συγκεκριμένα προνόμια, δύο άτομα εκπρόσωποι της ελληνικής παροικίας μετέβησαν στην πόλη της Αγίας Πετρούπολης. Διαμαρτυρήθηκαν στις τοπικές αρχές. Το ειδικό συμβούλιο της πόλης, με τη μεσολάβηση του Ιωάννη Καποδίστρια τους επεστράφη μεν η γη, αλλά συνέχιζαν δε, να πληρώνουν φόρους.⁵⁶

Με την έναρξη της ελληνικής επανάστασης, μεγάλος αριθμός προσφύγων ατομικά ή ομαδικά κινήθηκε από το χώρο του Αιγαίου και της Κωνσταντινούπολης, στις παραδουνάβιες ηγεμονίες, φοβούμενοι εκβιασμούς και αντίποινα. Το πλήρωμα του Χρόνου το μεταναστευτικό σκηνικό αλλάζει και από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα οι ελληνικές παροικίες παρακμάζουν, εξαιτίας των περιοριστικών αποφάσεων, της ρω-

⁵⁴ Κ. Κ. Παπουλίδης, *ό. π.*, σ. 26

⁵⁵ Κ. Κ. Παπουλίδης, *ό. π.*, σ. 27-28

⁵⁶ Κ. Κ. Παπουλίδης, *ό. π.*, σ. 28

σικής πολιτικής για το εμπόριο, αλλά και λόγω του έντονου εκρωτισμού, στα μετέπειτα χρόνια, από την πολιτική του Στάλιν.

Οι ελληνικές παροικίες της Ρωσίας έπαιξαν και αυτές το δικό τους ρόλο, χωρίς να διαφοροποιούνται από τις υπόλοιπες παροικίες της εσπερίας. Η εμπορική και η οικονομική δραστηριότητα στην περιοχή του Πόντου και της Νότιας Ρωσίας, εξυπηρέτησαν αφενός τα σχέδια της Τσαρικής Ρωσίας να προχωρήσει στον διαμελισμό της περιοχής, η οποία αποτελούσε μέρος της Οθωμανικής επικράτειας. Οι Ρώσοι έχοντας κοινή θρησκευτική συνιστώσα με τους ομόδοξους λαούς της Βαλκανικής, με τους Έλληνες είχαν μία ιδιαίτερη σχέση από την εποχή του Βυζαντίου, τους οποίους θεωρούσαν ικανούς, προκειμένου να υλοποιήσουν τα σχέδια της τσαρικής Αυτοκρατορίας, να εξαπλωθεί και να διεισδύσει το ρωσικό κεφάλαιο στην ανατολή Μεσόγειο.

Αν και σε πολλές περιπτώσεις, οι Έλληνες έμποροι προωθούσαν τα οικονομικά συμφέροντα της Αγγλίας και της Γαλλίας, μέσα από τους στενούς και φιλικούς δεσμούς που διατηρούσαν με τους Φαναριώτες μπερατλήδες, (δηλ. με τους προστατευόμενους της πύλης), στην περιοχή του Πόντου και στη γύρω περιοχή, μονοπώλησαν και ώθησαν τις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες, στην ποντοπόρο ναυτιλία, επενδύοντας αρκετά κεφάλαια.

Οι Έλληνες στη συνέχεια θα κυριαρχήσουν στη θαλάσσια Βιομηχανία, παραγκωνίζοντας κάθε δυνατή προσπάθεια δημιουργίας και ενίσχυσης της ντόπιας αγοράς και του ντόπιου κεφαλαίου. Οι επιχειρηματίες του 19^{ου} αιώνα ενδιαφέρονται να επεκταθούν στα διεθνή επιχειρηματικά δίκτυα, με σκοπό τον διεθνή εμπορικό ανταγωνισμό, με ίσους όρους και επιχειρηματικές ευκαιρίες, διότι γνώριζαν καλά τις ικανότητές τους, με τον τρόπο αυτό ικανοποιούσαν και τις προσωπικές τους φιλοδοξίες.

Ο βαλκανικός χώρος θα αποτελέσει τη γέφυρα, να εξαπλωθεί και να κατοχυρωθεί ο καπιταλισμός και η αποικιοκρατία στην ανατολή, με βασικούς πρωταγωνιστές τους Φαναριώτες τραπεζίτες, τους εμπόρους, τους τοκογλύφους, που λόγω της κοινωνικής τους θέσης και της οικονομικής τους δύναμης, έλεγχαν πολλούς τομείς της θρησκευτικής και της πολιτικής εξουσίας.⁵⁷

Στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα, όταν επήλθαν στην πολιτική σκηνή της Ρωσίας, πολλές αλλαγές, ασκήθηκαν έντονες πιέσεις εκρωτισμού στα μέλη των ελληνικών κοινοτήτων, των οποίων τα μέλη αντέδρασαν δυναμικά, στην κατάλληλη στιγμή, περιορίζοντας την υποχρεωτική διδασκαλία της ρωσικής γλώσσας στα ελλη-

⁵⁷ Ν. Ψυρούκης, *ό. π.*, σ. 75

νικά σχολεία, τα οποία και στελέχωσαν στη συνέχεια, με μετακλητούς εκπαιδευτικούς από τη Μικρά Ασία. Η ρωσική επιβολή συνεχίστηκε και στον θρησκευτικό χώρο, όταν η ρωσική εκκλησία θέλησε να επιβάλει τις δικές της θέσεις στη θρησκευτική ζωή των Ελλήνων παροίκων.

Το ζήτημα αντιμετωπίστηκε με την ανοικοδόμηση κοινοτικών ναών και με λειτουργούς Έλληνες ιερείς. Στο τέλος του αιώνα πολλοί Έλληνες από τις παλαιότερες μεταναστεύσεις θα φύγουν από τα παραπάνω εδάφη και θα εγκατασταθούν στην Κωνσταντινούπολη, στη Θεσσαλονίκη, στο Πειραιά. Παράλληλα άνοιγαν οι προοπτικές για τη χώρα του Νείλου.⁵⁸

⁵⁸ Ι. Κ. Χασιώτης, *ό. π.*, σ. 88

Ε' Κεφάλαιο

Μετανάστευση στην Αφρική

Ο άνθρωπος ανεξάρτητα από τον τόπο που κατοικεί και δραστηριοποιείται, εξαρτάται απόλυτα από τους διάφορους παράγοντες και τις φυσικές συνθήκες, που προσφέρει ο περιβάλλοντας χώρος. Ο φυσικός χώρος ένεκα της αμεσότητας, δρα και επηρεάζει την επαγγελματική και την ανθρώπινη του διάσταση. Η γεωφυσική θέση μίας χώρας, επιδρά επίσης και αυτή άμεσα, στα μέσα που θα χρειαστεί για να αποδώσει οικονομικά, κοινωνικά και επαγγελματικά.

Η σχέση του περιβάλλοντα χώρου, με τη φυσική παρουσία του ελληνικού στοιχείου στην Αίγυπτο, χρονολογείται από την αρχαιότητα και αυτό καταμαρτυρείται, από τις ιστορικές μαρτυρίες του Ηροδότου και από το πλήθος των αρχαιολογικών ευρημάτων, στα βόρεια παράλια της Αφρικής.

Στα νεότερα χρόνια πριν τον 19ον αιώνα, η μεταναστευτική ροή προς την Αίγυπτο γίνεται σποραδικά. Στο πρώτο μισό του αιώνα που αναφερόμαστε, στον ελληνικό χώρο η ίδρυση του νεοσύστατου ελληνικού κράτους, προϋποθέτει την οικονομική και τη θεσμική αναδόμηση της χώρας. Η κακή οικονομική κατάσταση μετά την πολύχρονη δουλεία, αναγκάζει πολλούς Έλληνες να μεταναστεύσουν στην Αφρική, με σκοπό τον επαναπατρισμό τους, μετά από κάποιο χρονικό διάστημα και παράλληλα, την επιδίωξη του οικονομικού τους όφελους. Εξαπλώνονται επίσης στην κεντρική, στην ανατολική Αφρικανική Ήπειρο, αλλά η Αίγυπτος γίνεται το κέντρο του παροικιακού ελληνισμού.⁵⁹

Η επιλογή της συγκεκριμένης περιοχής, εντάσσεται στον ίδιο προβληματισμό της οικονομικής αναδιοργάνωσης με την Ελλάδα. Η γεωγραφική γειτνίαση μεταξύ των δύο χωρών της Αιγύπτου και της Ελλάδος, θα παίξει σημαντικό ρόλο στις αποφάσεις των Ελλήνων, οι οποίοι επιλέγουν χώρους που διαθέτουν χαλαρά και σαθρά καθεστώτα, τυχοδιωκτικού χαρακτήρα, προκειμένου να επεκτείνουν τις επιχειρηματικές τους δραστηριότητες.

Η Αίγυπτος όταν εντάσσεται στα όρια της Οθωμανικής κυριαρχίας, ο Μοχάμεντ Αλή έμπορος, τσιφλικάς, στρατιωτικός, γεννημένος στην Καβάλα, αναλαμβάνει τα ηνία της πολιτικής εξουσίας της Αιγύπτου.

Οραματίζεται την οικονομική αναγέννηση της χώρας του. Σκοπεύει να αναδομήσει ολόκληρο το κοινωνικό σύστημα, που μέχρι τότε ήταν ενταγμένο στις συνή-

⁵⁹ Ν. Ψυρούκης, ό. π. σ. 56

θεις της δυναστείας των Φαραώ. Με τη μορφή μίας υπαλληλοποιημένης αριστοκρατίας. Αναζητά την προβολή του αιγυπτιακού αναγεννησιακού προτύπου, στο χώρο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και επιχειρεί τότε τολμηρές αναπτυξιακές τομές..

Οι ιδέες και οι αντιλήψεις του, συνεπικουρήθηκαν από πολλούς επιφανείς και μη, Έλληνες της εποχής. Από τη Θεσσαλία, την Ήπειρο, την Ευρώπη. Παρουσιάζεται μεγάλη μεταναστευτική ροή, με προορισμό την χώρα του Νείλου. *Ο Μ. Τοσίτσας, ο Αθαν. Καζούλης, ο Στέφ. Ζιζίνιας, ο Ι.Δ. Αναστασιάδης* και τόσοι άλλοι Λεβαντίνοι Επιχειρηματίες, χάρη στα προνόμια που έλαβαν από τον Μοχάμεντ Αλή, προώθησαν τις επαγγελματικές τους δραστηριότητες.⁶⁰

Στην ουσία η περίοδος της βασιλείας του Μοχάμεντ, εξυπηρετούσε απόλυτα την εμπορική και την οικονομική επέκταση των δυτικοευρωπαϊκών Δυνάμεων. Προώθησε τη συστηματική τροφοδότηση των Ευρωπαϊκών αγορών, με τις Αιγυπτιακές πρώτες ύλες. Πρώτοι οι Έλληνες πάροικοι ασχολήθηκαν με τις αγροτικές καλλιέργειες, των αμπελιών, των ελιών, του ζαχαροκάλαμου, των κηπευτικών, των οπωροφόρων δένδρων. Μετέδωσαν τις γνώσεις τους στη συστηματική καλλιέργεια της γης, στη μονοκαλλιέργεια του βαμβακιού. Η νέα σχέση των Ελλήνων παροίκων, με το περιβάλλοντα χώρο και τη σχέση του με τον ντόπιο πληθυσμό, γίνεται ευδιάκριτη και πολύ σημαντική.

Η ενημέρωση που παρείχαν στους Φελάχους, τους ώθησαν στον γεωργικό κλάδο, ενδυνάμωσαν κατ' αυτό τον τρόπο την εξέλιξη της καλλιέργειας. Όσοι εξ αυτών (των Ελλήνων) ασχολήθηκαν με την καλλιέργεια του συγκεκριμένου προϊόντος, ή με την προώθηση του σιταριού στις ευρωπαϊκές αγορές, απέκτησαν πάρα πολλά χρήματα. Στη διάρκεια μάλιστα της δεκαετίας του 1830-1840 οι εξαγωγές του αιγυπτιακού βαμβακιού, υπέρ διπλασιάστηκαν και μέχρι το 1860 οι εξαγωγές πενταπλασιάστηκαν.

Η Αίγυπτος είχε τον πρώτο λόγο στα λιμάνια της περιοχής. Η διάνοιξη της Διώρυγας του Σουέζ το 1860, αναδείχθηκε έργο πνοής για τα δεδομένα της εποχής, που θα συνδέσει την περιοχή με τη Μαύρη θάλασσα. Το έργο αυτό βοήθησε συστηματικά τη μεταφορά εμπορευμάτων από και προς την Ευρώπη και προπάντων από την Ινδία. Η κατασκευή του έργου θα μείωνε το κόστος της μεταφοράς των προϊόντων και θα μείωνε το χρόνο διάρκειας του ταξιδιού. Η κατασκευή της διώρυγας απαιτούσε, εκτός την ανάλογη επιστημονική γνώση και τη τεχνολογία, απαιτούσε

⁶⁰ Ν. Ψυρούκης, *ό. π.*, σ. 130-133

μεγάλο αριθμό εργατών. Το συγκεκριμένο έργο θα αποτελέσει στη συνέχεια πολυάριθμη ανθρώπινη κυψέλη, διαφορετικών εθνών και θρησκειών. Για τους Δωδεκανήσιους πάροικους, οι οποίοι βρίσκονται στον ίδιο Μεσογειακό χώρο με την Αίγυπτο, οδήγησε πολλούς να αναζητήσουν χειρωνακτική δουλειά, σε κράτη που είχαν ανάγκη εργατικού δυναμικού.

Οι Έλληνες ίσως ήταν η μεγαλύτερη ομάδα εργατών, που αριθμούσε στα 7.000 άτομα. Ήταν μέλη των ελληνικών παροικιών, οι οποίοι συνέβαλαν με τη δράση τους και τη συμβολή τους, στην οικονομική αναβάθμιση της Αιγύπτου, στην ενδυνάμωση της αποικιακής παρουσίας και πρόταξαν παράλληλα το ρόλο της ελληνικής παροικίας. Λόγια ειπωμένα από τον Γάλλο Αρχιμηχανικό Ντε Λεσσέψ, αλλά και από τον εργολήπτη Levale, ο οποίος έγραφε κατά διαστήματα στο προσωπικό του ημερολόγιο, «*οι Έλληνες όλοι τους είναι ικανοί και τολμηροί για κάθε είδος δουλειάς*». ⁶¹

Η ελληνική επιχειρηματική τάξη απόλαυσε και εκείνη όλα τα προνόμια που τους παρείχε η πολιτική εξουσία του Μοχάμεντ Αλή, Όλοι τους έγιναν φορείς και διακινητές, των Αιγυπτιακών προϊόντων, στις ξένες αγορές. στην Αγγλία και στη Γαλλία. Πολλοί Έλληνες, όπως *Οι Τοσίτσα, ο Π. Μαυροκορδάτος, ο Σκαραμαγκάς, Ο Σεβαστόπουλος* κ.λπ άνησαν οικονομικά, και αποτέλεσαν τον πυρήνα της αστικής κοινωνίας. Ο αποικιακός ελληνισμός αποκτούσε παγκοσμιότητα, φήμη και οικονομική ισχύ.

Η ελληνική παρουσία στην Αίγυπτο, ήταν επιφορτισμένη από την ιστορική της συνέχεια. Επηρεασμένη από τη νοοτροπία του πολιτισμένου λαού, που μεταλαμπαδεύει τις ιδέες και τις δημοκρατικές του αξίες στην ανθρωπότητα. Τα μέλη των Ελληνικών παροικιών του Αιγυπτιακού χώρου, πίστευαν ότι ωφελούσαν, προσέφεραν, αφού κατασκεύαζαν δρόμους, κτίρια, γέφυρες. Ασχολούντο με το εμπόριο, τη βιομηχανία και η προσφορά των Ελλήνων στην Εθνική οικονομία της Αιγύπτου ήταν μεγάλη. Όπως οι αδελφοί Χαραλάμπους ασχολήθηκαν με το εμπόριο, άλλοι ασχολήθηκαν με τη βυρσοδεψία, άλλοι (Έλληνες) με την εκμετάλλευση της γης. Το Κάιρο, η Αλεξάνδρεια, το Πορτ Σαιντ, το Σουέζ, αλλά και σε μικρότερες αιγυπτιακές πόλεις, αλλά και στα προάστια των δύο σημαντικών πόλεων, του Καΐρου και της Αλεξάνδρειας, θα ιδρύσουν σημαντικές ελληνικές παροικίες

⁶¹ Ν. Ψυρούκης, *ό. π.*, σ. 140-141

Η εγκατάσταση και η δημιουργία ποικίλων επιχειρήσεων, θα αναδείξει το ελληνικό στοιχείο παράγοντας των εμπορικών και χρηματιστηριακών δραστηριοτήτων, το οποίο συγκεντρώνει την οικονομική και την πολιτική δύναμη της κάθε αστικής χώρας.⁶²

5.1. Οι κοινότητες της Αιγύπτου και η οργανωτική τους δομή

Το 1863 όταν ανέλαβε τα ηνία της εξουσίας ο Χεδίβης Ισμαήλ από τον προκάτοχό του Μοχάμεντ Αλί, οι σχέσεις του με την ελληνική παροικία ήταν αρκετά καλές. Οι Έλληνες έμποροι με δική τους απόφαση συσπειρώθηκαν σε κοινότητες, αδελφότητες, σε επαγγελματικούς συλλόγους. Η ίδρυση ναού και σχολείου, ήταν οι βασικοί πυλώνες, της κοινοτικής οργάνωσης και συνεκτικότητας των ομογενών.

Το Πατριαρχείο της Αλεξάνδρειας έγινε το κέντρο γύρω από το οποίο διατηρήθηκαν οι ελληνικές κοινότητες, κατά τον 16^ο, 17^ο, και 18^ο αιώνα και αποτελεί από τότε το φωτεινό φάρο των Ορθόδοξων χριστιανών στην Μαύρη Ήπειρο.

Στο καταστατικό επικρατούσε, η σκέψη και η θέση της κάθε κοινότητας, όταν αυτή θα βρισκόταν στο στάδιο της διάλυσης. Όλες τους μικρές ή μεγάλες κοινότητες, θα μεταβίβαζαν τα περιουσιακά τους στοιχεία, στις δύο μεγάλες (κοινότητες) του Καΐρου ή της Αλεξάνδρειας, ή στον τελικό αποδέκτη το ελληνικό δημόσιο, με την θετική πάντα απόφαση της Αιγυπτιακής κυβέρνησης.⁶³

Οι αδελφότητες ήταν διαφορετικός φορέας οργάνωσης, με βασικό κριτήριο την εντοπιότητα, των μελών του τόπου καταγωγής. και αυτές ανταποκρινόταν στην φιλανθρωπική τους δραστηριότητα, στη διατήρηση των ηθών και εθίμων, στην ευεργετική δράση των Ελλήνων πλουσίων, προς τους οικονομικά αδυνάτους συμπατριώτες τους. Στάθηκαν επίσης πραγματικοί ευεργέτες στο ντόπιο πληθυσμό, που ζούσε σε άθλιες οικονομικές συνθήκες, οι οποίοι κατέφευγαν αρκετές φορές στα νοσοκομεία και στα συσσίτια της ελληνικής παροικίας., προκειμένου να αποκτήσουν την κοινωνική πρόνοια των ελληνικών ιδρυμάτων.

⁶² Ν. Ψυρούκης, *ό. π.*, σ. 134, 148

⁶³ Ι. Μ. Χατζηφώτης, *Αλεξάνδρεια, Οι δύο Αιώνες του Νεότερου Ελληνισμού*, Αθήνα 1999, σ. 46-47 47

Διέθεταν και εκείνες τα δικά τους περιουσιακά στοιχεία. Από κληροδοτήματα, από δωρεές, από συνδρομές των μελών τους. Καμιά φορά από δάνεια, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις ανάγκες τους. Συντηρούσαν σχολεία, ναούς, γηροκομεία, νοσοκομεία. Ετοίμαζαν ακόμα

Το Αβερλώφειο γυμνάσιο της Αλεξάνδρειας

και συσσίτια, όταν το επέτρεπαν τα οικονομικά της κάθε οργάνωσης, για τούς άπορους πάροικους, όπως το Ελληνικό συσσίτιο άπορων Καΐρου, το Μπενάκειο συσσίτιο Αλεξάνδρειας, το Σχολικό συσσίτιο Αμπετείου της σχολής του Καΐρου, το σχολικό συσσίτιο κοινοτικών ιδρυμάτων & τόσα αλλά των οποίων ο αριθμός είναι μεγάλος.⁶⁴

Βασικό στοιχείο συνοχής και υποστήριξης, των ελληνικών παροικιών, σύμφωνα (με την άποψη αρκετών μελετητών), ξεχωρίζουν η *Οικογένεια Μπενάκη, οι αδελφοί Τοσίτσα, ο Γ. Αβέρωφ, ο Αλέξανδρος Κασαβέτης, οι αδελφοί Ζιζίνια*, οποίοι προσέφεραν χρηματικά ποσά για την ενίσχυση των ευαγών ιδρυμάτων. Πρόσφεραν επίσης ποσά και άτομα άλλων εθνικοτήτων και διαφορετικών πολιτισμικών νοοτροπιών, τα οποία βεβαίως είχαν το δικαίωμα να ασπαστούν την Ορθόδοξο πίστη. Οι κοινότητες του Καΐρου και της Αλεξάνδρειας υπήρξαν οι βασικοί πυλώνες του παροικιακού ελληνισμού, ανέδειξαν σημαντικό έργο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτισμικό.⁶⁵

Το ξεκίνημα της κοινότητας του Καΐρου χρονολογείται στις 11-3-1856, όπου τότε έγινε η πρώτη συνάντηση των μελών της. Αποφάσισαν τότε την ίδρυση της, με την έγκριση πάντα του ελληνικού κράτους. Το Πατριαρχείο αρωγός στους Έλληνες μετανάστες, συγκέντρωσε χρήματα για τις σχετικές διαδικασίες. Το συμβούλιο της κοινότητας προεδρεύετε από τον εκάστοτε ποιμενάρχη του Πατριαρχικού θρόνου, από τότε, ενώ σ όποια πόλη υπάρχει ελληνικό προξενείο, όπως του Καΐρου, είθισται ο εκάστοτε πρόξενος να κρίνεται και επίτιμος πρόεδρος.

Η μελέτη των αρχείων της κοινότητας από τούς ιστορικούς μελετητές, φαίνεται η κοινότητα να αντιμετώπιζε κατά διαστήματα οικονομικές δυσκολίες.

⁶⁴ Ν. Ψυρούκης, *ό. π.*, σ. 194

⁶⁵ Ευθύμιος Σουλογιάννης, *Η ελληνική Αλεξάνδρεια, περιοδικό Ιστορικό της Ελευθεροτυπίας*, 24/2/2000

Παρά τις δυσκολίες, τις οποίες ξεπερνούσε, συντηρούσε το νοσοκομείο και ξόδευε αρκετά χρήματα για τους μισθούς των γιατρών. Συντηρούσε επίσης ορισμένα κτίρια, στα οποία στεγαζόταν το ελληνικό σχολείο Αρρένων και το ελληνικό Παρθεναγωγείο.⁶⁶

5.2. Η πόλη του πνεύματος

Η ελληνική κοινότητα της Αλεξάνδρειας αυξάνεται σημαντικά μετά την ανάληψη της εξουσίας από τον Μοχάμεντ Αλί. Αρχίζει πλέον να αναβαθμίζεται με την συμβολή της οικογένειας Τοσίτσα, η οποία οικογένεια διατηρούσε φιλικούς δεσμούς, από τον καιρό που ο Πασάς βρισκόταν ακόμα στην Καβάλα.

Η ίδρυση της κοινότητας χρονολογείται στις 18 Απριλίου του 1843, στη συνοδική συνάντηση της Μονής του Αγίου Σάββα και με την συμμετοχή 38 ατόμων της ελληνικής παροικίας. Πρόεδρος του συμβουλίου εξελέγη ο Μιχ. Τοσίτσας, ο οποίος συνέβαλε οικονομικά, για την ίδρυση του ναού του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου και με τη δωρεά παροχή οικοπέδων, συνέβαλε στην ίδρυση της Τοσιτσιαίας σχολής.

Η σχολή οικοδομείται το 1854 και δύο χρόνια μετά, εγκαινιάζεται ο ναός του Ευαγγελισμού, με την δέουσα λαμπρότητα της εποχής.⁶⁷

Το 1885 τη διοίκηση της κοινότητας αναλαμβάνει ο Γεώργιος Αβέρωφ. Μετά από μία περίοδο έντονων προστριβών, μεταξύ του Πατριαρχείου και της κοινότητας, με βασική διαφωνία τη διοίκηση των κοινοτικών ιδρυμάτων. Η διαμάχη διευθετήθηκε με τον πλέον λογικό τρόπο και ο ρόλος της κοινότητας, υπήρξε στη συνέχεια σημαντικός. Ο Αβέρωφ κράτησε δυναμικά την θέση της παροικίας, της οποίας η δυναμική παρουσία, θα είναι ενδεικτική στο επόμενο διάστημα, σ' όλους τους τομείς της πόλης. Ιδιαίτερα στην διάρκεια του Β. Παγκοσμίου πολέμου, ο ελληνισμός της Αιγύπτου θα παίξει σημαντικό ρόλο, στην απόφαση της μεταφοράς της Ελληνικής κυβέρνησης στο Κάιρο.

Η παρουσία του Πατριαρχείου στην Αλεξάνδρεια, αποτελεί μέρος των κοινωνικών θεσμών οργάνωσης, των ελληνικών παροικιών. Η ιστορική του παρουσία στην Αίγυπτο, χρονολογείται από το 63μ.χ και από τότε, αποτέλεσε την πνευματική

⁶⁶ Ε. Σουλογιάννης, *Η Ελληνική Κοινότητα του Καΐρου (1856-2001)*, Αθήνα 2001, σ. 79

⁶⁷ Ε. Σουλογιάννης, *Η ελληνική Αλεξάνδρεια*, περιοδικό Ιστορικό της Ελευθεροτυπίας, 24/2/2000

μήτρα του Αφρικανικού ελληνισμού. Η ανοδική του πορεία από το 1830 σχετίζεται με την αύξηση του ελληνισμού στην Αίγυπτο.

Η ελληνική παροικία είχε τα σχολεία της, όπως το Ζερβουδάκειο- Τσιτσισαία αρρένων, το Αβερώφειο- Ζερβουδάκειο θηλέων. Τη Δημοτική σχολή Ιμπραϊμίας. Τις νυκτερινές σχολές Αισχύλου Αρίωνος. Ίδρυσε την εκκλησία της, τους πνευματικού της συλλόγους, όπως την οργάνωση του Πατριαρχικού Ταμείου Απόρων. Τα Σωματεία η Φιλόπτωχος Χείρ. Το ελληνικό νοσοκομείο Αλεξάνδρειας «Θεοχάρη Κότσικα». Το Αντωνιάδειο Γηροκομείο Αλεξάνδρειας και τόσα άλλα ιδρύματα, συλλόγους, εκπολιτιστικά και Επαγγελματικά σωματεία.⁶⁸

Η Αλεξάνδρεια υπήρξε το κέντρο των ελληνικών γραμμάτων, από την εποχή των Ελληνοιστικών χρόνων έως τον 19^ο αιώνα. Στον πνευματικό κόσμο της πόλης, ξεχώρισαν σπουδαίοι πνευματικοί άνθρωποι, που ο καθένας από το δικό του μετερίζι, ανέδειξε τις δικές του πνευματικές δημιουργίες.

Ο ποιητής Κων/νος Καβάφης, γεννημένος στην Αλεξάνδρεια δημιούργησε ένα σπουδαίο ποιητικό έργο, μέσα από το οποίο ανατέλλετε η ωριμότητα των πνευματικό του καρπών. Χωρίζεται σε τρεις περιοχές στα Φιλοσοφικά, τα Ιστορικά και στα ηδονικά, Ο Καβαφικός κόσμος, κατά την άποψη του ποιητή είναι ενιαίος.

Η μία κατηγορία των ποιημάτων του συμπληρώνει την άλλη, ώστε ένα ιστορικό ποίημα στην εξωτερική του μορφή να είναι ιστορικό, στην πραγματική του όμως διάσταση, να εμπεριέχει και στοιχεία φιλοσοφικά, ώστε τα μηνύματα πίσω από τις λέξεις να μπορούν να διδάξουν.⁶⁹

Ο μεγάλος ποιητής Στρατής Τσίρκας, συγγραφέας της τριλογίας «ακυβέρνητες πολιτείες», ο ιστορικός χρόνος συμπίπτει με τα γεγονότων του 1942-1944.

Το πνευματικό κόσμο της πόλης τον συμπληρώνουν επίσης, ο **πεζογράφος Νίκος Νικολαΐδης από την Κύπρο**, ο **ποιητής Γλαύκος Αλιθέρσης**. Από τους σύγχρονους Έλληνες παροίκους, ο συνθέτης **Μάνος Λοΐζος και ο Γιάννης Χρήστου**, διέπρεψαν στο Μουσικό στερέωμα, αφήνοντας μία πλούσια μουσική παρακαταθήκη στην Ελλάδα.

Τα τελευταία χρόνια τα λογοτεχνικά βιβλία, τα περιοδικά, οι ημερήσιες εφημερίδες η *Νέα Ζωή* και η *Αλεξανδρινή τέχνη* ενημερώνουν ακόμα και σήμερα το παροικιακό αναγνωστικό κοινό. Όσοι έζησαν στην Αλεξάνδρεια και γενικότερα στην

⁶⁸ Ν. Ψυρούκης, *ό. π.*, σ. 193-196

⁶⁹ Λίνος Πολίτης, *Ιστορία της Ελληνικής Λογοτεχνίας*, Αθήνα 2013, σ. 230-232

Αίγυπτο θυμούνται τη γοητεία της πόλης και της χώρας γενικότερα. Διηγούνται αναρίθμητες ιστορίες, τουλάχιστο μέχρι την εποχή του άκρατου εθνικισμού, όπου ο Νάσσερ με το σύνθημα. «**η Αίγυπτος ανήκει στους Αιγυπτίους**» οι ελληνικές παροικίες της Αιγύπτου, χάνουν την αίγλη τους και η Αλεξάνδρεια παύει πλέον να είναι ο Φάρος του ελληνισμού, στη χώρα του Νείλου.⁷⁰

⁷⁰ Μ. Γιαλουράκης, *Η Αίγυπτο των Ελλήνων*, Αθήνα 2006, σ. 692

ΣΤ' Κεφάλαιο

Το θαλάσσιο και χερσαίο εμπόριο

Στο τέλος του 17ου αιώνα και στις αρχές Του 18^{ου} αιώνα δίπλα στον εμπορικό ανταγωνισμό των Ευρωπαίων, να επικρατήσουν στο παγκόσμιο εμπορικό στερέωμα, συνέβαλε και η συνεχόμενη παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, εξαιτίας των συνεχών εξεγέρσεων των ισχυρών κυβερνητών των ανατολικών επαρχιών, στάθηκαν οι βασικές αιτίες που ευνόησαν περισσότερο τους Έλληνες, που έλεγχαν σημαντικό μέρος του εμπορίου και των οικονομικών συναλλαγών στις δυτικές επαρχίες και ανέδειξαν την οικονομική σημασία που είχε η Μικρά Ασία.

Στην παρούσα χρονική στιγμή πραγματοποιείται στην περιοχή της ανατολικής Μεσογείου μία σημαντική αύξηση της παραγωγής των αγροτικών προϊόντων. Το θαλάσσιο και το χερσαίο εμπόριο πραγματοποιείται από Έλληνες, οι οποίοι στην πορεία ισχυροποιούνται οικονομικά. Η νέα κοινωνική τάξη των εμπόρων και των ναυτικών, σχηματίζεται εντός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ισχυροποιείται και κοινωνικά. Απαιτεί και αξιώνει περισσότερα, που στη δεδομένη στιγμή, η κυρίαρχη πολιτική αρχή αδυνατεί να τα εκπληρώσει, αφού έπρεπε να διευθετηθούν τα αιτήματα νομικά και θεσμικά. Έτσι σταδιακά και επίμονα επιδιώκει τη ρήξη και επεκτείνεται σε άλλους εμπορικούς ορίζοντες, όπου εκεί υπήρχαν οικονομικές προοπτικές, που θα άλλαζαν σταδιακά τις τύχες τους.⁷¹

Στον υπόδουλο ελληνικό χώρο, σε ορισμένες κωμοπόλεις και κεφαλοχώρια, αναπτύσσεται η τοπική βιοτεχνία και το τοπικό εμπόριο. Τα εικοσιτέσσερα χωριά του Πηλίου, κατασκευάζουν μάλλινα είδη και μεταξωτά. Η επεξεργασία της γούνας στη Καστοριά, προορίζεται στις αγορές της Ευρώπης. Τα Γιάννενα, τα Τρίκαλα, ο Τύρναβος εξάγουν αλατζάδες και κάπες. Τα κτηνοτροφικά είδη εντάσσονται στα προϊόντα της εσωτερικής και εξωτερικής αγοράς.

Τα Αμπελάκια αναπτύσσονται ακόμα περισσότερο, μέσα από τον εμπορικό θεσμό των συντεχνιών. Μία πολύπλευρη δραστηριότητα, όπως προκύπτει από τις λειτουργίες τους, προκειμένου να επιτύχουν τον σκοπό της εμπορικής τους δραστηριότητάς. Οι συντεχνίες άσκησαν επίσης τον απαιτούμενο έλεγχο της κάθετης κινητικότητας, στον εσωτερικό κορμό του βιοτεχνικού τομέα και κατά δεύτερον, ήλεγχαν τις πηγές ανεφοδιασμού των πρώτων υλών. Επεδίωκαν επιπλέον το καταμερισμό των αγορών, το καθορισμό του κόστους παραγωγής και τις μεγαλύτερες

⁷¹ Λ. Τσουφλίδης, *η οικονομική Ιστορία Της Ελλάδας*, Θεσσαλονίκη 2015, σ. 89-90

τιμές, των προϊόντων στην τοπική αγορά. Αποσκοπούσαν τέλος να διατηρήσουν τις παραδοσιακές μεθόδους, της κατασκευής των προϊόντων στην βάση του κλειστού χαρακτήρα.⁷²

Οι Έλληνες έμποροι από χώρο σε χώρο, έχουν μία ιδιαίτεροι βαρύτητα στην ιστορία του μεταναστευτικού φαινομένου, διότι καταγράφουν την εμπορική τους δραστηριότητα, τη γεωγραφική έκταση αυτής της προσπάθειας. Καταγράφουν τις καθημερινές τους συνήθειες, την αγωνία της ασφαλούς μετακίνησης των εμπορευμάτων, την προσδοκία της απόκτησης πλούτου.

Η παρουσία του πλανόδιου εμπόρου ήταν χρήσιμη στις τοπικές κοινωνίες, κάλυπταν τις ανάγκες των κατοίκων μίας περιοχής. Ακόμα και οι εμποροπανηγύρεις είχαν διπλό όφελος, στους κατοίκους μίας ολόκληρης περιφέρειας. Στα μέσα του 17ου αιώνα στην Ανατολική Μεσόγειο συμπεριλαμβάνονται ακόμα και περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που παρουσιάζουν μία σταδιακή ανάπτυξη εμπορική με τις Δυτικές χώρες. Ιδιαίτερα ο 18ος αιώνας, ανοίγει τις πύλες του σε μία περίοδο οικονομικής άνθησης όταν άρχιζαν να παρακμάζουν τα λιμάνια της Συρίας και της Αιγύπτου. Η Σμύρνη και η Θεσσαλονίκη αποτέλεσαν κομβικά σημεία του διαμετακομιστικού εμπορίου Με την ανάπτυξη του εμπορίου και της βιοτεχνίας, δημιουργήθηκε μια έντονη εμπορευματική δραστηριότητα στη Δυτική Ευρώπη και οι οικονομίες τους αυξήθηκαν σημαντικά.

Η ποικιλία των αδειών και των ειδικών προνομίων, που έδιναν οι ηγεμόνες της Αψβουργικής Αυτοκρατορίας, στους Οθωμανούς υπηκόους, ώθησαν τους βαλκάνιους εμπόρους, στη πλειοψηφία τους Έλληνες, να βλέπουν την αξία του διακινούμενου εμπορίου, να επιφέρει περισσότερα κέρδη. Δημιούργησαν τις ανάλογες προϋποθέσεις, προκειμένου να ενταχθούν στο κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον της χώρας των Αψβούργων.

Η συνθήκη του Πασσάροβιτς αφενός, έδωσε νέες προοπτικές στην εξέλιξη του εμπορίου, η διαρκής πολιτική επιρροή αφετέρου, που ασκούσαν οι Έλληνες στις πολιτικές υποθέσεις της Αυτοκρατορίας, τους οδήγησε να επικρατήσουν στο πεδίο των εμπορικών και επιχειρηματικών δραστηριοτήτων. Οι Χιώτες έμποροι ασχολήθηκαν με το εμπόριο των αγροτικών προϊόντων, με την εισαγωγή μεταξιού από τη Ρούμελη και την Πελοπόννησο, ενώ οι υπόλοιποι έμποροι της Σμύρνης και

⁷² Σπ. Ασδραχάς «Οι συντεχνίες στη Τουρκοκρατία: Οι οικονομικές λειτουργίες», στο: *Κ. Γκότσης Ανθολόγιο Δοκιμίων για το Δημόσιο και Ιδιωτικό Βίο στην Ελλάδα (19ος- 20ος αιώνες)*, Πάτρα 2008, σ. 152

της Κωνσταντινούπολης, ασχολήθηκαν με το εμπόριο των υφασμάτων. Ήταν και οι πρώτοι που εισέπραξαν τους καρπούς αυτής της πολιτικής.

Οι μετακινούμενοι έμποροι, αρχικά ατομικά και αργότερα οικογενειακά, μέσα από τα χερσαία μονοπάτια, δημιούργησαν ένα πλέγμα αλληλοβοηθούμενων δικτύων, διακίνησης εμπορευμάτων, στην κεντρική Ευρώπη ή στα διάφορα λιμάνια, όταν αργότερα αναπτύχθηκε η ναυτιλία. Οι δραστηριότητες των πλανοδίων εμπόρων, θα γίνουν η κινητήριος δύναμη του εμπορίου, με σταθερή υποδομή. Οι αλλαγές που θα προκύψουν στον επιχειρηματικό ορίζοντα οφείλονται στην περαιτέρω οικονομική και εμπορική άνοδο, των Ελλήνων έμπορων.

Ίδρυσαν εδραίες επιχειρήσεις που διακλαδωνόταν σε περισσότερα υποκαταστήματα, που έφταναν σε όλη την Ευρώπη, από τη Βιέννη, έως τη Τεργέστη, Από το Λιβόρνο τη Λειψία, έως τη Μασσαλία, την Οδησό, την Αλεξάνδρεια. Με χαρακτήρα ατομικό, εταιρικό ή ακόμα και μετοχικό, συνεργάστηκαν πολλές φορές (οι Έλληνες), με ντόπιους εμπόρους, ενίοτε με άλλους εποίκους Εβραίους, Ιταλούς, ή και Σέρβους και αναδεικνύονται στη συνέχεια, σημαντικοί οικονομικοί και επιχειρηματικοί παράγοντες, στους τόπους υποδοχής.⁷³

Στη σφαίρα της επιχειρηματικότητας οι Έλληνες της Βιέννης υιοθέτησαν νέες πρακτικές, εκμεταλλεόμενοι τις συγκυρίες που διαμορφωνόταν στις αγορές, έχοντας πάντα γνώμονα το κέρδος. Ο έμπορος τον 18^ο αιώνα που είχε μεγάλο κύκλο εργασιών και συναλλασσόταν συναλλαγματικές, ήταν ο τραπεζίτης της εποχής, διατηρούσε ανταλλακτήριο νομισμάτων, διέφερε από τους άλλους εμπόρους.

Η αστάθεια που επέφεραν οι Ναπολεόντειοι πόλεμοι στον ευρωπαϊκό χώρο, το κράτος των Αψβούργων είχε περισσότερο ανάγκη από ρευστό χρήμα. Οι Έλληνες επειδή συμμετείχαν στο χρηματοπιστωτικό παιχνίδι, μια και η δράση των Εβραίων σε επίπεδο οικονομικό ήταν περιορισμένη και με δεδομένο την ευελιξία που είχαν στην αγοραπωλησία συναλλαγματικών και νομισμάτων, η εισαγωγή Ευρωπαϊκών νομισμάτων στην ανατολή ήταν μία κερδοφόρα δραστηριότητα, αφού για τους εισαγωγείς Οθωμανούς υπηκόους, η νομισματική ανταλλαγή με το τουρκικό νόμισμα είχε ευνοϊκότερους όρους. Έτσι η χρηματοπιστωτική δραστηριότητα της ελληνικής παροικίας δραστηριοποιήθηκε και σ' αυτό τον τομέα μια και το εξαγωγικό εμπόριο έδωσε ιδιαίτερη βαρύτητα στην ίδρυση των εμπορικών οίκων⁷⁴

⁷³ Όλγα. Κατσιαρδή-Hering, *ό. π.*, σ. 39

⁷⁴ Β. Σειρηνίδου, *ό. π.*, σ. 126-127

Ο πάροικος του 18ου αιώνα, είναι ο άνθρωπος που ενδιαφέρεται για την οικονομική του άνοδο, την εμπορική του αναβάθμιση, σε μία εποχή που το εμπόριο και οι εμπορικές συναλλαγές, λειτουργούσαν στη σφαίρα της εμποροκρατίας. Αντίθετα ο πάροικος έμπορος του επόμενου αιώνα του 19^{ου}, εξελίσσεται σε έμπορο μεγάλων επιχειρήσεων, εξελίσσεται σε τραπεζίτη, σε βιομήχανο, σε μεγαλοκτηματία.

Επομένως δρούσε με γνώμονα τη συσσώρευση χρήματος, να εξελιχτεί και να επεκταθεί στη συνέχεια σε περιοχές εκτός της Ευρώπης. Να προσεγγίσει την ανατολή, την Αφρική, ίσως να επιτελέσει συνεργός των αποικιακών κρατών και να γίνει μέλος των μεγάλων οικονομικών συμφερόντων, φτιάχνοντας ένα άλλο κόσμο, με το πνεύμα της ιδεολογικής και πολιτικής πρακτικής.

Οι εκπρόσωποι των επιχειρήσεων στη χώρα των Αψβούργων, ήταν νέοι ηλικιακά, εκπαιδεύθηκαν για να αποκτήσουν γνώσει εμπορικές, να αποκτήσουν την ανάλογη επαγγελματική εμπειρία, και να γίνουν οι συνεχιστές της οικογενειακής επιχείρησης. Στο τέλος του αιώνα, γίνεται μία σημαντική προσπάθεια εκσυγχρονισμού του εμπορικού κλάδου, με την ίδρυση της εμπορικής Ακαδημίας στη Βιέννη, με σκοπό την συστηματική φοίτηση και σπουδή στο κλάδο του εμπορίου.

Μέσα από τη διδασκαλία των μαθηματικών, του εμπορικού δικαίου, της εμπορικής ιστορίας, της εκμάθησης των ξένων γλωσσών, πολλοί νέοι των ελληνικών οικογενειών φοίτησαν στη συγκεκριμένη σχολή. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Γεωργίου Δούμα, ο οποίος τελείωσε το εμπορικό τμήμα της Ακαδημίας της Βιέννης και πλέον βρίσκεται στο στάδιο της πρακτικής εξάσκησης, προκειμένου να αναλάβει την οικογενειακή επιχείρηση.⁷⁵

Ζωντανή και πολύ περιγραφική είναι η αναφορά της Κατερίνας Παπακωνσταντίνου, για την περίπτωση του Αλέξιου Πόνδικα, έφηβος το 1760, με την προτροπή των συγγενών και του πατέρα του, αποφάσισε να μεταναστεύσει σε άλλη χώρα. Με τη συνοδεία γνωστών προσώπων, έφυγε από τη Θεσσαλονίκη και μέσω του Βελιγραδίου και της Ζέμονας, έφτασε στη Πέστη. Ο σκοπός της μετανάστευσης του νεαρού Πόνδικα ήταν να εργαστεί στο εργαστήριο τους, να μάθει μία ξένη γλώσσα και με τον καιρό να μνηθεί στο εμπόριο. Έτσι ο νεαρός Αλέξιος με την προθυμία και το ζήλο που τον διακατείχε, εξελίχθηκε σε ένα μεγάλο επιχειρηματία.

Μέσα από την ιστορία του Αλέξιου Πόνδικα φαίνεται η ηλικία των ατόμων που κυμαίνεται μεταξύ των 16-30 χρόνων, που αποφασίζουν να μεταναστεύσουν και

⁷⁵ Β. Σειρηνίδου, *ό. π.*, σ. 204

να εξελιχθούν επιχειρηματικά. Αρχικά άνοιγαν μικρές επιχειρήσεις λιανικού, ή χονδρικού εμπορίου, οι οποίες στη πορεία εξελίχθηκαν σε μεγάλες εμπορικές επιχειρήσεις έχοντας μεγάλο κύκλο εργασιών. Εκτελούσαν παραγγελίες αποστολής εμπορευμάτων, ασχολήθηκαν με τις χρηματιστηριακές και τραπεζικές συναλλαγές, Χαρακτηριστική είναι επίσης η περίπτωση, του Δερματέμπορου Κωνσταντίνου Δάμτζιου, αφού έλαβε την Αψβουργική υπηκοότητα το 1770, υπέβαλε τη σχετική αίτηση στο εμποροδικείο (Merkantil und Wechselgericht) της πόλης, προκειμένου να γίνει μέλος του σωματείου των εμπόρων δερμάτων. Με την πράξη αυτή θα μπορούσε να εισάγει δέρματα εκτός τουρκικής επικράτειας, αφού η απόκτηση της υπηκοότητας δεν ήταν απλή υπόθεση, όπως θα συνέβαινε αντίθετα, εάν ήταν γνήσιος Αψβούργος.⁷⁶

Η παρουσία επίσης του εμπόρου Σίμωνα Σίνα, από την κατεστραμμένη Μοσχόπολη, μετά τα Ορλωφικά, καταστραμμένος οικονομικά έρχεται στη Βιέννη, εκεί μετά από τριάντα χρόνια έντονης εμπορικής και παροικιακής δραστηριότητας, αναδείχθηκε στην τάξη των Βαρόνων τόσο ο ίδιος, όσο και ο γιός του Γεώργιος Σίνας, από τον Αυτοκράτορα της Αυστρίας Φραγκίσκο.⁷⁷

Στο τραπεζικό και συναλλαγματικό χώρο δραστηριοποιούνται στη Τεργέστη η οικογένεια Ράλλη, ο Σκαραμαγκάς, οι Αντωνόπουλοι, οι Ροδοκανάκιδες. Τα μέλη της γνωστής οικογένειας Ράλλη, ο Μαρασλής, ο έμπορος Ιωάννης Δομπόλης από την Ήπειρο, ο οποίος ακολούθησε τον Ιωάννη Καποδίστρια στην Ελλάδα για δύο χρόνια και στη συνέχεια επέστρεψε στην Πετρούπολη. Ο μεγαλέμπορος Δημήτριος Βερναδάκης, ο οποίος υπήρξε χορηγός του Πανεπιστημίου Αθηνών και καθιέρωσε υποτροφίες στους Έλληνες φοιτητές και τόσοι άλλοι στην Οδησό.

Στις επιχειρηματικές τους επιδιώξεις οι έμποροι των παροικιών της Αυστρίας, της Ουγγαρίας της Ρωσίας της Αιγύπτου επένδυσαν στην ανέγερση κτιρίων, στην αγορά γης. Ιδιαίτερα στη νότιο Ρωσία αναφέρονται πολλοί Έλληνες ιδιοκτήτες μεγάλων Εκτάσεων. Ένας από αυτούς ο Νικόλαος Αρκάς, κάτοχος 120.360 στεμμάτων γης. Αντίθετα οι Έλληνες των παράκτιων περιοχών, της Μασσαλίας, του Λιβόρνου, του Λονδίνου, έγιναν πλοιοκτήτες, συνεταιίροι σε ναυτιλιακές και ασφαλιστικές εταιρείες,⁷⁸

Το μεταπρατικό εμπόριο στα τέλη του 18^{ου} αιώνα αρχές του 19^{ου} αποτέλεσε κίνητρο και μοχλός επέκτασης του Ηπειρώτικου εμπορίου, στην περιοχή του Μπάρι,

⁷⁶ Κ. Παπακωνσταντίνου, «Όταν ο μετανάστης ήταν έμπορος, Έλληνες στη Κεντρική Ευρώπη του 18ου Αιώνα», στο: *τετράδια* 28, Αθήνα 2005, σ. 85-86

⁷⁷ Ν. Ψυρούκης, *ό. π.*, σ. 67

⁷⁸ Κ. Κ. Παπουλίδης, *ό. π.*, σ. 35

της Μπαρλέτας, της Αγκώνας και της Νεάπολης, Η ορμητική παρουσία των Ηπειρωτών εμπόρων, σε συνδυασμό με την πολιτική που εφάρμοσε ο Υφάντης Κάρολος της Νεαπόλεως, με τη δημιουργία δικτύων και των προξενικών γραφείων και με τη διαμόρφωση ενός τιμολογίου διαφορετικών τιμών στους φόρους των εισαγόμενων και εξαγόμενων προϊόντων, για τους Οθωμανούς εμπόρους σήμαινε μία τεράστια βοήθεια από τη μεριά της τοπικής εξουσίας.

Η κατασκευή άλλωστε ειδικών αποθηκευτικών χώρων, έδωσε ιδιαίτερη ώθηση στις ετήσιες εισαγωγές σε κάποιους κλάδους, που κατείχαν το αποκλειστικό μονοπώλιο. Ανάμεσα στους Έλληνες που προόδευαν στις διάφορες πόλεις της Ιταλίας, είναι οι αδελφοί Πάνου, από την Παραμυθιά της Ηπείρου. Ο ένας αδελφός ο Αντώνιος ίδρυσε ναυτιλιακή εταιρεία, ενώ ο δεύτερος εμπορικό οίκο. Οι προμηθευτές κατά την άποψη της Ελένης Γιανακοπούλου, έχουν ισχυρούς εμπόρους, ενταγμένους σε πολυκλαδικούς εμπορικούς οίκους. Οι αδελφοί Πάνου επίσης στη Νεάπολη έχουν στενή συνεργασία και με Πορτογαλικό οίκο.

Διαφορετική περίπτωση είναι η οικογένεια των αδελφών Θεοχάρη από τα Γιάννενα, μέλη της εμπορικής κομπανίας, οποίοι μαζί με τα άλλα εμπορεύματα που διακινούσαν ήταν και ελληνικά βιβλία. Πάντα πίστευαν σε μία τίμια και ειλικρινή συνεργασία, χωρίς νοθείες και πονηριές, αντίθετα από κάποιους άλλους εμπόρους της περιοχής, που διακινούσαν παράνομα το εμπόρευσμά τους.

Οι Έλληνες μεγαλέμποροι και μεγαλοεπιχειρηματίες του Λιβόρνου, ήδη από 1830 έδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την εκμετάλλευση των παραγωγικών πόρων της Τοσκάνης, με την συμμετοχή αυτών στις εταιρείες, ή με την αγορά μετοχών. Η *societa Industria della Marema Toscana* και η *Compania Metallurgica Maremmana* υποστηρίχθηκαν από την εμπορική κοινότητα και προχώρησαν στην υλοποίηση του αναπτυξιακού προγράμματος της περιοχής. Η επιχειρηματική τους δραστηριότητα συνεχίστηκε και στον τομέα της κατασκευής του σιδηροδρομικού δικτύου. Οι Έλληνες από τις συναφθείσες συμβολαιογραφικές πράξεις, φαίνεται να είχαν επενδύσει και στην εταιρεία *strada Ferrata Leopolda*, του μεγαλέμπορα *Pierra Senn*. και του τραπεζίτη *Fenzi*. με σημαντικά χρηματικά ποσά.⁷⁹

Ένας από τους πλέον κερδοφόρους τομείς της παγκόσμιας επιχειρηματικότητας υπήρξε η ναυτιλία, οποία άνθησε ιδιαίτερα μετά τη συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή το 1774. Οι εξαγωγές των σιτηρών της Αζοφικής και της

⁷⁹ Δ. Βλάμη, *ό. π.*, σ. 164-165

Μαύρης θάλασσας, προς τις αγορές της Δυτικής Ευρώπης, ώθησε τους Έλληνες να ασχοληθούν δυναμικά, είτε από τη θέση του επιχειρηματία -πλοιοκτήτη, είτε από τη θέση του καπετάνιου

6.1. Η νέα κοινωνική τάξη

Η ελληνική ναυτιλία έχει μία μακράιωνη ιστορία. Η παράλια έκταση που διαθέτει ο ελληνικός χώρος και ο μεγάλος αριθμός των νησιών, είχαν ήδη προδιαγράψει την ναυτοσύνη των Ελλήνων. Η άνοδος της ναυτιλίας στον αιώνα των φώτων, συνδέεται με τις επιχειρηματικές δραστηριότητες των Ελλήνων, στο πλαίσιο μίας τοπικής και περιφερειακής συναλλαγής. Οι Έλληνες ναυτικοί χρησιμοποίησαν τη Μεσόγειο, ως τη *mare nostrum* προκειμένου να διευκολύνουν τις εμπορικές και τις ανθρώπινες δραστηριότητες, από λιμάνι σε λιμάνι.

Η αξιοποίηση των φυσικών πόρων, η απογείωση του εμπορίου και της ναυτιλίας, πολλά ευρωπαϊκά κράτη ξεκίνησαν την εξαγωγή βιομηχανικών και ειδικών προϊόντων, με αντάλλαγμα την εισαγωγή των πρώτων υλών. Στην Ελλάδα το εξωτερικό αυξήθηκε σημαντικά και η εξαγωγή της σταφίδας από την Πελοπόννησο προς την Αγγλία σχεδόν τριπλασιάστηκε και το εμπόριο της Ηπείρου είχε καλύτερες επιδόσεις. Έτσι η έννοια της επιχειρηματικότητας έγινε το κλειδί της οικονομικής προόδου.

Η εξωτερική πολιτική, εναντίον της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εκείνη την χρονική περίοδο, (εξαιτίας των εσωτερικών και εξωτερικών προβλημάτων), δημιούργησε έντονους κλυδωνισμούς στην συνοχή της. Οι όροι της συνθήκης του Κιουτσούκ Καϊναρτζή, υπήρξαν καθοριστικοί για το μέλλον της. Ευνοήθηκε τότε το εμπόριο στον χώρο των παραδουνάβιων ηγεμονιών.

Στα κατακτηθέντα εδάφη των δύο Αυτοκρατοριών (της Αυστροουγγαρίας και της Ρωσίας) υπήρχαν ήδη συγκροτημένες ελληνικές κοινότητες, από παλιότερους χρόνους. Οι ηγεμόνες των περιοχών όπως αναφέρθηκε και παραπάνω προσέφεραν τις ανάλογες διευκολύνσεις και τα απαραίτητα προνόμια στους Έλληνες μετανάστες.

Η ναυτική δύναμη της Ρωσίας επί των ημερών της Αυτοκράτειρας Αικατερίνης, παγιώνεται στο χώρο της Μεσογείου, στη συνέχεια υποσκάπτεται η

δύναμή της. Άλλωστε η εξάπλωση του Δυτικού εμπορίου στον Βαλκανικό χώρο, ήταν αποτέλεσμα πολλών παραγόντων.⁸⁰

Σημαντικός παράγοντας υπήρξε η ειρήνη της Ουτρέχτης το 1713, που αποτέλεσε την αρχή της κατάπαυσης του πολέμου, για την διαδοχή του Ισπανικού θρόνου. Ο συγκεκριμένος πόλεμος έδωσε την δυνατότητα στα άλλα κράτη της Ευρώπης, να επεκτείνουν την εμπορική τους δραστηριότητα, στην περιοχή της Ανατολής.

Η μεγάλη ανάπτυξη των εμπορικών ανταλλαγών στο τέλος του 1750, οδήγησε παράλληλα στην ανάπτυξη της ελληνικής ναυτιλίας. Εμφανίζεται σε μία περίοδο που επικρατεί η παρακμή της θαλασσοκράτειρας Βενετίας και που μπορεί να συσχετιστεί και με τον σκληρό ανταγωνισμό μεταξύ της Αγγλίας και της Γαλλίας, για την εμπορική και ναυτιλιακή κυριαρχία στο θαλάσσιο χώρο της Μεσογείου, στο λεγόμενο τριγωνικό εμπόριο του βόρειου Ατλαντικού. Ο ελληνικός εμπορικός στόλος στις αρχές του 18^{ου} αιώνα, που εξυπηρετούσε τις ανάγκες της ακτοπλοΐας αυξάνεται σε αριθμό πλοίων και σε χωρητικότητα. Επεκτείνει τη δραστηριότητά του σε όλη τη Μεσόγειο και αποδεικνύεται πολύ αποδοτικός αρχικά, ένεκα της πειρατείας και στη συνέχεια ένεκα του αποκλεισμού της Ηπειρωτικής Ευρώπης. Διακινούσε πολλά είδη προϊόντων, όπως βιομηχανικά είδη από την βόρεια Ευρώπη, ανθρώπους από τα σκλαβοπάζαρα της Αφρικής, μπαχαρικά, γούνες και ξυλεία από τον Καναδά, καπνά και ρύζι από τις αποικίες της Αμερικής.

Όλες οι παραπάνω συγκυρίες ωφέλησαν τόσο το νόμιμο, όσο το παράνομο θαλάσσιο εμπόριο. Η ελληνική ναυτιλία ανθούσε σε μία εποχή πριν την ελληνική επανάσταση και πριν την ύπαρξη του νεοσύστατου κράτους, που θα καθόριζε την οικονομική της προοπτική στην πορεία..

Θεωρήθηκε επίσης μοχλός ενοποίησης των λιμένων, κατά (την άποψη της Τζίνιας Χαρλαύτης), των εμπορικών αγορών της ανατολικής Μεσογείου και της νότιας Ρωσίας, από τις εξαγωγές των σιτοβολώνων της περιοχής. Έτσι ο 18ος αιώνας χάραξε την επόμενη εποχή, η οποία επεφύλασσε τη νέα τάξη πραγμάτων, τη μετέπειτα κοινωνικό-οικονομική και πολιτική αλλαγή, στα δεδομένα των διαφόρων κρατών.⁸¹

⁸⁰ Β. Καρδάσης, *Έλληνες Ομογενείς στη νότια Ρωσία. 1775-1861*, Αθήνα 1998, σ. 41-52

⁸¹ Τζ. Χαρλαύτη, «Η ναυτιλία των Ελλήνων ως μοχλός ενοποίησης των αγορών. Η μεθοδολογία» κεφ.1 στο : *Η ναυτιλία των Ελλήνων 1770-1821, ο αιώνας της ακμής πριν από την επανάσταση*, Αθήνα 2013, σ. 42-43

Η πρώτη εμφάνιση πλοίων εντοπίζεται στα δυτικά παράλια. Στον επτανησιακό θαλάσσιο χώρο. Πλοία από το Μεσολόγγι, την Κεφαλονιά, το Γαλαξίδι, τη Ζάκυνθο, απαρτίζουν ένα πολυάριθμο στόλο για την εποχή. Μεταφέρουν σιτάρι και διάφορα είδη χειροτεχνίας στις αγορές της δυτικής Ευρώπης.

Οι караβοκύρηδες από τη Κεφαλονιά και τη Ζάκυνθο, περιοχές που βρίσκονται κάτω από διαφορετικό κατακτητή, διαθέτουν μεγαλύτερα πλοία σε αντίθεση με τους караβοκύρηδες του Μεσολογγίου, του Γαλαξιδίου, οι οποίοι διαθέτουν μικρότερα εξυπηρετώντας τις ανάγκες των μικρών νησιών.

Από κάποια χρόνια και μετά, η ελληνική ναυτιλία από τις ίδιες περιοχές, αποκτά μεγαλύτερα πλοία, για τις ανάγκες του Διεθνούς εμπορίου. Η Βαλέτα της Μάλτας, η Γένοβα, το Λιβόρνο, αποτελούν το τελικό προορισμό του εμπορικού στόλου.

Το Μεσολόγγι υπήρξε το κέντρο της ναυτιλίας, ιδιαίτερα μετά την παρακμή της Ναυπάκτου. Αποτέλεσε το σπουδαιότερο εξαγωγικό λιμάνι, με εκείνα της Κεφαλονιάς και της Ζακύνθου, συνδέοντας τη Πρέβεζα με τη Μάλτα.⁸²

Η δύο επικράτειες της βενετικής και της Οθωμανικής κυριαρχίας, δεχόταν διαφορετική φορολογική αντιμετώπιση, των ειδικών προνομίων και των χαμηλών δασμών. Τα πλοία των Οθωμανών υπηκόων μέσω των διομολογήσεων, απολαμβάνουν τις ευεργεσίες των προνομίων. Αντίθετα οι Βενετοί επιβαρύνονται με τους τελωνιακούς και εξαγωγικούς δασμούς. Οι ακτές της Δυτικής Ελλάδος, κατά συνέπεια αποτέλεσαν εναλλακτικά σημεία φορτοεκφόρτωσης προϊόντων, που προερχόταν από τα εδάφη της βενετικής κυριαρχίας. Τα οικονομικά συμφέροντα των Ελλήνων караβοκύρηδων είχαν άμεση σχέση με τα συμφέροντα των Ελλήνων εμπόρων της Ηπείρου, αφού οι Ηπειρώτες φαίνεται να είχαν επενδύσει στις ναυτιλιακές επιχειρήσεις του Μεσολογγίου.

6.2. Τον 19ον αιώνα

Για τους κατοίκους της νησιωτικής Ελλάδας, η στροφή προς την θάλασσα ξεκίνησε από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα. Φάνταζε μία επικερδής επιχείρηση στα μάτια τους. Μα και η ανάπτυξη της ναυτιλίας στο Αιγαίο συνέπεσε χρονικά με τη συμμετοχή των Ελλήνων στην αλματώδη αύξηση του Διεθνούς εμπορίου με την

⁸² Κ. Παπακωσταντίνου, «Η συμπληρωματικότητα των οικονομικών δραστηριοτήτων: η τριγωνική σύνδεση Μεσολογγίου, Πρέβεζας, Μάλτας», στο: *Η Ναυτιλία των Ελλήνων 1700-1821. Ο αιώνας της ακμής πριν την επανάσταση*, Αθήνα 2013, σ. 39-90, 605

Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η Χίος τα Ψαρά, οι Σπέτσες, η Ύδρα ήταν τα πρώτα νησιά που συγκέντρωσαν μεγάλα ποσά, για να κάνουν τις δικές τους επιχειρηματικές δραστηριότητες, Σχημάτισαν μεγάλο εμπορικό στόλο, οι ρότες των οποίων έφταναν στα λιμάνια της Ιταλίας του Λιβόρνου και της Βενετίας.

Το άνοιγμα των αγορών της Μαύρης Θάλασσας και της νότιας Ρωσίας με την ευνοϊκή πολιτική της Μεγάλης Αικατερίνης, προκάλεσε μεγάλη ανάπτυξη της θαλάσσιας οικονομίας και τα ρωσικά σιτηρά, όπως και οι πρώτες ύλες, βοήθησαν την αναπτυσσόμενη ευρωπαϊκή βιομηχανία. Η Περίπτωση αυτή έδωσε νέα ώθηση στην εγκατάσταση Ελλήνων και στη δημιουργία εμπορικών δικτύων στις παράκτιες πόλεις της περιοχής. Συνεπώς είχαν δημιουργήσει ένα απέραντο δίκτυο εμπορικών και θαλάσσιων συμφερόντων, έχοντας διασφαλίσει ισχυρές προσβάσεις στις παραγωγικές περιοχές της ρωσικής ενδοχώρας.⁸³

Το Χιώτικο εμπόριο και οι ναυτιλιακές επιχειρήσεις, γνώρισαν την μεγαλύτερή τους άνθηση από το 1830-1860, στην παρούσα χρονική περίοδο αναπτύχθηκε το χιώτικο δίκτυο το οποίο στη συνέχεια παράκμασε και αντικαταστάθηκε από το Ιόνιο που ενισχύθηκε από εφοπλιστές και εμπόρους της επανησιακής πολιτείας, οι οποίοι αναβάθμισαν το στόλο, από ιστιοφόρα, τον αντικατέστησαν με ατμόπλοια. Έτσι οι μεικτές επιχειρήσεις, διαμορφώθηκαν σε καθαρά εφοπλιστικές.

Οι Χιώτες έμποροι ήταν αυτοί σύμφωνα με την άποψη της Τζίννας Χαρλαύτη, έβαλαν τις βάσεις, ενός καλά οργανωμένου σχεδίου, με τις απαραίτητες στρατηγικές, προκειμένου η επίδραση του Χιώτικου δικτύου να ωφελήσει στην αύξηση του ελληνικής ναυτιλίας, βασισμένο σε τρεις τρόπους. Στην οργάνωση του εμπορίου, πάνω στο οποίο στηρίχθηκε η ανάπτυξη του εμπορικού στόλου. Στη δημιουργία των εμπορικών δικτύων, τα οποία στη συνέχεια έγιναν μοχλός ώθησης και άνοιξαν τις ρότες τους στο Λονδίνο. Η ελληνική ναυτιλία εδραιώθηκε εκεί, από τον 20^ο αιώνα και εξής.

Εικοσιένα άτομα από τις εξήντα οικογένειες είχαν υποκαταστήματα στη διάρκεια του 19^{ου} αιώνα, σε διάφορες ευρωπαϊκές πόλεις, όπως ο εμπορικός οίκος των αδελφών Ροδοκανάκη, που ξεπερνούσε σε εμπορικές δραστηριότητες τους υπόλοιπους. Το 1840 είχε ναυλώσει 48 πλοία φορτωμένα με σιτηρά από την Οδησό, το Ταιγάνιο, τη Βραΐλα, το Γαλάτσι. Δεύτερος έπεται ο οίκος των αδελφών Ζιζίνια, ο

⁸³ Β. Καρδάσης, *ό. π.*, Αθήνα 1998, σ. 126

οποίος εισήγαγε από την Αλεξάνδρεια βαμβάκι, σιτάρι, αραβόσιτο, λιναρόσπορο και κριθάρι. Ακολουθούσαν οι υπόλοιποι οίκοι των Ράλλη, Σκυλίτση, και Αργέντη.⁸⁴

Στη δεκαετία του 1850 οι Ζιζίνια, Ροδοκανάκη, Δρομοκαίτη, Ζαρίφη περιλαμβάνονται στους οικονομικά ισχυρούς επιχειρηματίες, των οποίων οι εμπορικές δραστηριότητες τριπλασιάστηκαν και το εμπόριο της ανατολικής Μεσογείου, έχει πλέον τριπλασιαστεί μέσα σένα σκληρό ανταγωνισμό μεταξύ των Λεβαντίνων και των δυτικών έμπορων και το λιμάνι της Μασσαλίας υπήρξε σημαντικό λιμάνι ανεφοδιασμού. Ειδικά οι Έλληνες πλοιοκτήτες απεδείχθησαν οι καλύτεροι ανταγωνιστές στην επιχειρηματική σκακιέρα και οι διαμορφωτές της ιδεολογίας του αστισμού. Διότι όπως παρατηρείται σε κάθε τάξη, ιδιαίτερα στην αστική, υπάρχει ένας διαχωρισμός δραστηριοτήτων ανάμεσα στην επιχειρηματική και την πνευματική δραστηριότητα, αναθέτοντας στους διανοούμενους την καλλιέργεια των παιδιών τους, επειδή τους θεωρούσαν διαμορφωτές των ιδεολογικών και πνευματικών τους καρπών. Το κίνημα διαμορφώθηκε στις παροικίες αναδεικνύοντας τις ελληνικές παροικίες πηγή για το φωτισμό του γένους .

6.3. Η φυγή των λογίων

Οι μετακινήσεις της πνευματικής Ελίτ της Κωνσταντινούπολης, ιδιαίτερα μετά την άλωση, χαρακτηρίζονται ως αναγκαστικές, ατομικές και ομαδικές. Οι άνθρωποι του πνεύματος αναζητούσαν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης. Εγκαθίστανται αρχικά στη βενετοκρατούμενη Κρήτη, στη συνέχεια στα Ιόνια νησιά. Μετά την πτώση της μεγαλονήσου στους Οθωμανούς, μετακινούνται προς την Ιταλία και την Ιβηρική χερσόνησο. Οι λόγιοι επεδίωκαν την πνευματική και την καλλιτεχνική τους καταξίωση. Δίδασκαν στις ακαδημίες των Ηγεμόνων, της Φλωρεντίας και του Μιλάνου.

Ασχολούνται ως αντιγραφείς ελληνικών χειρογράφων, υπήρξαν επιμελητές εκδόσεων, συγγραφείς, που είδαν τα έργα τους να εκδίδονται, χάρη των χρηματοδοτήσεων που δέχθηκαν, από τους πλούσιους εμπόρους. Τα τυπογραφεία υπήρξαν παράλληλα και εργαστήρια παιδείας. Το βιβλίο έγινε προϊόν εμπορεύσιμο, με τη μέθοδο της συνδρομής. Στα τυπογραφεία της Βενετίας εκδόθηκαν αρκετά βιβλία, θρησκευτικού περιεχομένου, προοριζόμενα ως βιβλία της ανάγνωσης, στα ελληνικά σχολεία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Τη σκυτάλη στη Τυπογραφία από

⁸⁴ <http://epublishing.ekt.gr/downloaded> at 9/6/20. 15;18;42

τα μέσα του 18^{ου} αιώνα τη κατείχε η Βιέννη. Στη πόλη εκτός από τα Αυστριακά τυπογραφία λειτουργούν και ελληνικά, Όπως του Βενδότη, των αδελφών Μαρκιδών – Πούλιου, στα οποία εκδόθηκαν βιβλία της φυσικής, των μαθηματικών, της Γεωγραφίας, της λογικής. Τα βιβλία βρήκαν καλύτερη πρόσβαση, στο αναγνωστικό κοινό της Αυστροουγγαρίας, καθώς ο Αυτοκράτορας Ιωσήφ Β΄ έδωσε περισσότερες ελευθερίες στο γραπτό και προφορικό λόγο.⁸⁵

Μετά τους Ναπολεόντειους πολέμους και τη Γαλλική Επανάσταση, η Γαλλία κατέστη το πρότυπο της Ευρώπης. Εκτός του Λουδοβίκου και οι υπόλοιποι μονάρχες των άλλων κρατών, άνθρωποι φωτισμένοι και πολύ καλλιεργημένοι, προωθούν τη γνώση. Στον αιώνα αυτό που αναφερόμαστε οι Έλληνες πηγαίνουν να μορφωθούν, στα πανεπιστήμια της Ιταλίας, ένας μεγάλος αριθμός νέων από οικογένειες με οικονομική ευμάρεια, από τα Επτάνησα, αλλά και από τον υπόδουλο ελληνικό χώρο, σπουδάζουν και θα γίνουν στη πορεία οι λαμπαδηδρόμοι του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού.

Η εμφάνιση του Διαφωτισμού ως μία ιδεολογική κίνηση στην Ευρώπη, έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στην πνευματική και στην πολιτική απελευθέρωση του ανθρώπου. Αξιοποιεί το παρελθόν, για να συμβάλει στην εξελικτική πορεία του ανθρώπινου παράγοντα, στη σύγχρονή του εποχή. Στη τεχνολογική εξέλιξη, στην ανάπτυξη της ορθής σκέψης, που κατάφερε να υπερβεί τις Μεσαιωνικές αγκυλώσεις, προκειμένου να επικρατήσει η επιστημονική σκέψη, με στόχο την ανεξάντλητη και αέναη πρόοδο. Ο στόχος του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, ήταν η εξάπλωση της γνώσης προς το λαό και τη μόρφωση των υπηκόων εκάστου ηγεμόνα, προκειμένου οι πολίτες του κάθε κράτους, να γίνουν χρήσιμοι στο ίδιο τους το κράτος.⁸⁶

Στη διάρκεια του 18^{ου} αιώνα οι παιδαγωγοί και οι Φιλόσοφοι συμπέραναν ότι η γλώσσα δεν είναι απλώς το αναγκαίο εργαλείο μετάδοσης της γνώσης, αλλά το καθοριστικό στοιχείο της προσωπικότητας και της φυσιογνωμίας ενός λαού. Θεωρούσαν πώς η αναγκαιότητα της Εθνικής γλώσσας, είναι η κοσμοαντίληψη για την ιδιαιτερότητα της ίδιας της γλώσσας. Διότι μέσα από τη γλώσσα ενός λαού, απεικονίζονται στοιχεία από την ιστορία του, τον πολιτισμό του, από τη νοοτροπία και τη σκέψη του.. Ο φιλόσοφος της γλώσσας ο **Wittgenstein στο έργο του,**

⁸⁵ Όλγα. Κατσιαρδή Hering, ό. π., σ.50

⁸⁶ Γ. Κόκκινος, από την *Ιστορία στις Ιστορίες*, Αθήνα 1998, σ. 112

Tractatus, Logicophilosophicus, υποστηρίζει την άποψη: η γλώσσα μου είναι ο κόσμος μου, δηλαδή στοιχείο της Εθνικής του ταυτότητας.⁸⁷

Για την υπόθεση των Ελλήνων παροίκων του 18^{ου} αιώνα, η γλώσσα, η θρησκεία, η καταγωγή, υπήρξαν συνεκτικά στοιχεία της ύπαρξης μίας κοινότητας, αποτέλεσαν στοιχεία της πολιτισμικής τους ταυτότητας. Απεικονίζει τη στάση ενός λαού απέναντι στον κόσμο. Το Εμπόριο στις Ευρωπαϊκές, πόλεις της Δύσης κατάφερε να ενδυναμώσει την εμφάνιση της Εθνικής τους συνείδησης, κάτω από τις οικονομικές, τις πολιτιστικές και τις πολιτικές συνθήκες που ζούσαν οι Έλληνες έμποροι.. Στη μελέτη του ο Anthony Smith, με τίτλο «The origins of nations» θεωρεί ότι ένας πληθυσμός αποτελεί μία *ethnie* και τον διαφοροποιεί από τον υπόλοιπο πληθυσμό, όταν διατηρεί στη συνείδησή του, την Ιστορία του και την πολιτισμική του ιδιαιτερότητα. Για να οριοθετηθεί η έννοια της ταυτότητας, βασίζεται σε ένα αριθμό κριτηρίων προκειμένου να καθορίσουν την καταγωγή, τη γενεαλογία, τη γλώσσα ή την κουλτούρα του. Αυτή η διαφοροποίηση γίνεται αντιληπτή στα μέλη του πληθυσμού και τους προσδίδει ένα είδος ταυτότητας.⁸⁸

Πολύ γρήγορα ένας σημαντικός αριθμός Ελλήνων της οικονομικής επιχειρηματικότητας, άνθρωποι του πνεύματος και της επιστήμης, των ελληνικών παροικιών, αντιλήφθηκαν τη δυσκολία να ευδοκιμήσουν σένα περιβάλλον που στην πραγματικότητα ήταν δύο κόσμοι διαφορετικοί, που τους χώριζε μία διαχωριστική γραμμή. Από τη μια ο πολιτισμένος κόσμος με τις οργανωτικές δομές στη διοίκηση, με διαφορετικές νοοτροπίες, με διαφορετικό τρόπο ζωής και σκέψης. Από την άλλη ο κόσμος της βαρβαρότητας και της οπισθοδρόμησης, στον οποίο ασφυκτιούσε ο κανόνας των μιλετιών και της παραβατικότητας.

Οι Έλληνες πάροικοι αν και ήταν προσηλωμένοι στην Ορθόδοξο πίστη, στις αξίες της πολιτισμική τους κληρονομιάς, υπήρξαν ανοικτοί στις επιδράσεις της πολιτισμένης Δύσης και στις αρχές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Ο αναπροσδιορισμός των στοιχείων του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού που συντελείται, στηρίζεται στα ιδεολογικά και στα ανθρώπινα στοιχεία. Πενήντα χρόνια πριν την επανάσταση, αυτά τα στοιχεία, εξαπλώνονται στον ελληνικό και γενικότερα στο Βαλκανικό χώρο, με κοινό στόχο την πνευματική αναγέννηση του γένους και την επίτευξη της αποτίναξης του Οθωμανικού ζυγού.

⁸⁷ Γ. Μπαμπινιώτης, *Ελληνική Γλώσσα, Παρελθόν, Παρόν, Μέλλον*, Αθήνα 2000, σ. 6

⁸⁸ Δ. Βλάμη, *ό. π.*, σ. 39

Η κοσμική κοινωνική τάξη των (Φαναριωτών και των εμπόρων) δέχτηκαν με τρόπο εκλεκτικό, τα νέα ρεύματα της Ευρωπαϊκής σκέψης. Επιθυμούσαν την πνευματική αναγέννηση των Ελλήνων, αφομοιώνοντας τις φιλοσοφικές και τις επιστημονικές ιδέες της δύσης. Παρά τις επικρατούσες διαφορές μεταξύ τους, ο κοινός στόχος των λογίων του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, ήταν η δημιουργία σχολών και εστιών τα οποία θα μπορούσαν να μεταδώσουν, τις νέα ιδέες της επιστήμης και της φιλοσοφίας.

6.4. Η δεύτερη Περίοδος 1750-1800

Η προσπάθεια αυτή επικεντρώνεται στη δεύτερη περίοδο του Διαφωτισμού (1750-1800), ο στόχος των λογίων πλέον επικεντρώνεται στα νέα κοινωνικά δεδομένα Στην ιδεολογική παράμετρο και στη δεύτερη την επαναστατική δράση. Όλες οι ελληνικές παροικίες επηρεάστηκαν στην Ευρώπη από το διαφωτιστικό πνεύμα και τις νέες ιδέες περί ανεξαρτησίας. Οι κατά τόπους διαφορές ήταν έντονες και οι ελληνικές κοινότητες ή τα μεμονωμένα μέλη τους, αδυνατούσαν να δώσουν ένα ενιαίο σχήμα επαναστατικών πρακτικών. Στον Ιταλικό χώρο οι ελληνικές παροικίες και δη της Τεργέστης δραστηριοποιήθηκαν στον τομέα των εκδόσεων, ή στη χρηματοδότηση για την ίδρυση σχολείων στον ελληνικό χώρο

Στις ελληνικές παροικίες της Αυστροουγγαρίας η πνευματική κίνηση για το φωτισμό του γένους ξεκίνησε από τους λόγιους και τους εμπόρους. Έγραφαν, εκτύπωναν εικόνες, βιβλία, χάρτες, φυλλάδια, σημαντικότερο περιοδικό ήταν ο «Λόγιος Ερμής» (1811-1821) από τον πηλιορείτη λόγιο Άνθιμο Γαζή. Μεταφράζονται τότε έργα της Φυσικής, της χημείας, της Φιλοσοφίας, της Γεωγραφίας. Στη Βιέννη εκτυπώθηκε και η πρώτη εφημερίδα η γνωστή ως «εφημερίς, 31/12/1790». Παράλληλα οι Έλληνες διανοητές πάροικοι, κυκλοφόρησαν διάφορα πρακτικά βιβλία της εμπορικής Φιλολογίας, εμπορικούς οδηγούς για τους εμπόρουςπραματευτάδες. Η διάδοση των νέων ιδεών και των αξιών του Διαφωτισμού αποσκοπούσε στην ίδρυση νέων σχολείων και στην εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας στα σχολεία του Λεβάντε. Στις σχολές της Σμύρνης, των Κυδωνιών, της Κωνσταντινούπολης, διαδίδονται οι νέα ιδέες, που συνδέονται με την Εθνική αφύπνιση.⁸⁹

⁸⁹ Ν. Ψυρούκη, *ό. π.*, σ. 85-86

Χαρακτηριστικό παράδειγμα Έλληνα λόγιου διακρίνεται ο Ευγένιος Βούλγαρης (1716-1806), μετέφρασε και συνέγραψε μεγάλο αριθμό βιβλίων πολλών Ευρωπαίων Διαφωτιστών. Στο φιλοσοφικό του έργο, διακρίνεται τόσο η επιρροή της δυτικής φιλοσοφικής σκέψης, ο στοχασμός (του Λοκ και του Καρτέσιου) όσο η απουσία της Αριστοτελικής φιλοσοφικής θεώρησης.

Ωστόσο υπήρξε πιστός υποστηρικτής της αυθεντικής αξίας των ιερών γραφών, απορρίπτοντας τις απόψεις των αρχαίων ατομικών φιλοσόφων. Όπως για παράδειγμα την απειρία της ύλης, επειδή αυτή η άποψη ήταν αντίθετη με εκείνη της ιεράς γραφής. Αντίστοιχα υιοθέτησε το (τυχώνειο-γεωμετρικό) σύστημα επειδή θεωρείται το μόνο το οποίο συμφωνεί με τις θέσεις των γραφών.

Στη διαμόρφωση του νέου επιστημονικού λόγου δύο γενιές λογιών μετά τον Βούλγαρη οδηγούν τα νέα δεδομένα στην νέα φιλοσοφική κατεύθυνση. Η πρώτη γενιά περιλαμβάνει τους (Δημήτριο Καταρτζή, τον Μοισιόδακα κλπ) που ήταν θερμοί υποστηρικτές της λαϊκής γλώσσας ενώ η δεύτερη τους σημαντικούς λόγιους και μαθητές του Βούλγαρη, οι (Κωνσταντάς, Φιλιππίδης, και Κων/νος Κούμα).⁹⁰

Ο Κούμα αντιλήφθηκε γρήγορα, ότι οι νέες επιστημονικές θεωρίες, δεν μπορούσαν να αντιμετωπιστούν με φιλοσοφικά επιχειρήματα, αλλά με ένα επιστημονικό και τεκμηριωμένο λόγο. Για αυτό δεν τόλμησε να αμφισβητήσει, τις θεωρίες ούτε να τις μεταλλάξει, αλλά μετέφερε τις επιστημονικές ιδέες στον ελληνικό χώρο και τις αξιοποίησε μέσω του εκπαιδευτικού του προγράμματος. Ήταν μάλλον ο μοναδικός λόγιος, ο οποίος απομακρύνθηκε από την παράδοση λίγο πριν το ξέσπασμα της ελληνικής επανάστασης και αποδέχθηκε τις νέες ιδέες της δύσης.

Πίστευε ότι ήταν αναγκαίο να δημιουργηθεί ένα σύγγραμμα φυσικής, το οποίο θα χρησιμοποιούσαν οι νέοι, παράλληλα με την μάθηση της ελληνικής γραμματείας, προκειμένου να αγαπηθεί και οι νέοι να ασχοληθούν συστηματικά με τη μελέτη της φυσικής. Οι έννοιες έλεγε πρέπει να διδάσκονται στην γλώσσα των νέων, για να είναι κατανοητές.

Προκειμένου να βοηθήσει την ανάπτυξη της παιδείας, ο Κωνσταντίνος Κούμα συνέγραψε σε κατανοητή γλώσσα, το φιλοσοφικό του έργο «*Σύνοψης Φυσικής*» το οποίο δημοσίευσε στη Βιέννη το 1812. καθιερώνοντας το Σάββατο, ημέρα διδασκαλίας της Φυσικής, για τους μαθητές του κατώτερου επιπέδου σποδών. Πρότεινε στους άλλους εκπαιδευτικούς να χρησιμοποιούν το σύγγραμμα της

⁹⁰ Γ. Χριστιανίδης, «*Οι Έλληνες Λόγιοι στην περίοδο της Τουρκοκρατίας*» στο : *Ελληνική Φιλοσοφία και Επιστήμες στην Αρχαία Ελλάδα, στο Βυζάντιο, στη Νεότερη Ελλάδα*, Πάτρα 2003, τ. 2 σ. 342- 355

«Σύννοψης» με τις αναγκαίες προσθήκες ή αφαιρέσεις σύμφωνα με την άποψη τους. Επίσης πρότεινε την πραγματοποίηση πειραμάτων, με υλικά που θα έβρισκαν στο σπίτι, ή σε κάποιο ιατρό- φαρμακοποιό, απορρίπτοντας την εικονογράφηση των οργάνων. Ο Κων/νος Κούμα θεωρούσε ότι θα καταντούσε η κατανόηση δυσκολότερη. Για τω λόγω αυτό, σχεδίασε ο ίδιος τα όργανα στο εγχειρίδιο του και πρότεινε στους δασκάλους, να εξηγούν τη σημασία των οργάνων και να προχωρούν στην κατασκευή τους οπού ήταν δυνατή.⁹¹

Η πλειοψηφικά αντίθετα των Ελλήνων λογίων ερμήνευε τις φυσικές εξελίξεις, με μία φιλοσοφική προσέγγιση και με μία διάθεση αμφισβήτησης και κριτικής, χωρίς να έχουν την δυνατότητα να ασχοληθούν με τον τομέα της έρευνας, (εξαιτίας της απουσίας του ελληνικού κράτους), όπως αντίθετα συνέβαινε στην δύση, όπου εκεί συγκροτούνται κοινωνικές ομάδες με σκοπό το πειραματικό πεδίο. Οι Έλληνες λόγιοι αν και φιλοδοξούσαν στην ανάδειξη νέων επιστημονικών θεωριών. Αναζήτησαν ένα τρόπο καινούργιο προκειμένου να φιλοσοφήσουν. Διαμόρφωσαν περισσότερο ένα φιλοσοφικό λόγο παρά ένα επιστημονικό.

6.5. Ο εκδότης αρχαίων συγγραμμάτων

Καθοριστική είναι η παρουσία του Αδαμάντιου. Κοραή στο κύκλο των διανοητών στο Παρίσι. Η απήχησή του ήταν μεγάλη και πολλοί και πολλοί δάσκαλοι ζητούσαν τις συμβουλές του. Θεωρούσε ότι για να ελευθερωθεί το ελληνικό έθνος, πρώτα θα έπρεπε να φωτιστεί διαμέσου της παιδείας το γένος, με την κατάλληλη μέθοδο διδασκαλίας, χρησιμοποιώντας μια νέα ελληνική γλώσσα, στην απλούστερη της μορφή από την αρχαία, αλλά ούτε αυτούσια τη δημοτική, από την οποία έπρεπε να αφαιρεθούν κάποιες λέξεις ξένες και λαϊκές. Πρότεινε τη χρήση μίας γλώσσας, που θα είχε ως βάση την καθομιλουμένη γλώσσα της εποχής. Θέτει μάλιστα δύο προϋποθέσεις, τη διδακτική προσέγγιση και δεύτερη τη μεθοδολογική, βελτιώνοντας τη γλώσσα, από τις ξένες λέξεις και τις διάφορες ιδιοματικές εκφράσεις.

Η κλασική του παιδεία και η ορμητική του ιδιοσυγκρασία τον ωθούν στην έκδοση αρχαίων συγγραμμάτων, του Ομήρου, του Πλάτωνα, του Αριστοτέλη.

Συντέλεσε στην ίδρυση του Ελληνικού Κομιτάτου στο Παρίσι. Όπως οι περισσότεροι από τους εκπροσώπους του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, έτσι και ο ίδιος, θεωρούσε ως βασική φιλοσοφική αρχή, τη πίστη στη λογική του ανθρώπου.

⁹¹ Κ. Μ. Κούμας, *Σύννοψης Φυσικής*, Βιέννη 1812 1999, σ. 17, ι, ζ-η

Συνέβαλε σημαντικά στην ιδεολογική προετοιμασία της Μεγάλης Επανάστασης, π.χ. με το ποίημά του «Σάλπισμα Πολεμιστήριον» αλλά και στη διάρκεια της επανάστασης, έγραφε συμβουλευτικές επιστολές, μέσα από τις οποίες αναπτέρωνε το ηθικό του υπόδουλου Ελληνισμού.⁹²

Στις παροικίες της ανατολικής Ευρώπης και της νότιας Ρωσίας, δεν έλειψαν οι λόγιοι εκπρόσωποι του ελληνικού Διαφωτισμού:

Ο Αθανάσιος Ψαλίδας, ο Γεώργιος Γεννάδιος, οι αδελφοί Γοβδελά, η οικογένεια Καπνίση. Αλλά και σπουδαίοι ακαδημαϊκοί: ο Μιχ. Σκένδος, ο Ιωάννης Μελισσινός,

Πίνακας του λαϊκού ζωγράφου Θεόφιλου. Ο Ρήγας και ο Κοραΐς βοηθούν μία γυναίκα που είναι η Ελλάδα να σηκωθεί.

ο Ιωάννης Καποδιστριάς (τακτικό μέλος της ακαδημίας Επιστημών της Πετρούπολης από το 1818) ο Ευγένιος Βούλγαρης, ως αντεπιστέλλον μέλος της ίδιας ακαδημίας.

Ο Αθανάσιος Κεσίδης ο οποίος ζει στη Σοβιετική Ένωση, υπήρξε και αυτός αντεπιστέλλον μέλος, της Ακαδημίας Αθηνών.

Σημαντικές είναι επίσης οι δράσεις των Ελλήνων της Ρωσίας, σε ορισμένες τεκτονικές στοές στις οποίες συμμετείχαν.

Ο Ξάνθος, ο Θεόπομπος Γουναρόπουλος, ο Σταμάτης Μαυροκορδάτος, οι αδελφοί Υψηλάντης (Νικόλαος και Αλέξανδρος), ο μεγαλέμπορος Αλέξιος Μελισσηνός.⁹³

Η εχθρική στάση της Αυστρίας του Μέτερνιχ εναντίον των επαναστάσεων, γίνεται απειλητική και σχεδόν εχθρική απέναντι σε κάθε μορφή επαναστατικής διάθεσης. Η επαναστατική διάθεση των Ελλήνων γεννιέται και ξεδιπλώνεται από την ελληνική διασπορά, με την ίδρυση της Φιλικής εταιρείας. Η ελπίδα του ομόθησκου

⁹² Γ. Χριστιανίδης κ.α, *Ελληνική Φιλοσοφία και Επιστήμες στην Αρχαία Ελλάδα, στο Βυζάντιο, στην Νεότερη Ελλάδα*, Πάτρα 2003, τ. 2, σ. 355

⁹³ Κ. Παπουλίδης, *ό. π.*, σ. 40-44

με τη Ρωσία, αναπτερώνει τους φιλικούς, για τη προετοιμασία του αγώνα. Ήταν μία ελπίδα στη ψυχή τους, δίνοντας μεγαλύτερη εμβέλεια στις κινήσεις τους.

Από την άλλη, η συμμετοχή των Ελλήνων παροίκων σε διάφορους πολέμους, όπως στο Πατριωτικό πόλεμο της Ρωσίας, με τη συμμετοχή των ελληνικών ταγμάτων στο πόλεμο. Η βοήθεια τους επίσης το 1809, στην αντίσταση εναντίον των Άγγλο-Γάλλων και των Τούρκων στο Κριμαϊκό πόλεμο, ήταν σημαντική που τους έκανε να πιστεύουν στη βοήθεια του Τσάρου.

Οι ιδέες του Ρήγα στο χώρο, δείχνουν μία δυναμική που είχε αναπτυχθεί και στους υπολοίπους λαούς της Βαλκανικής. Οι συγκρούσεις που ακολούθησαν και τα επαναστατικά κινήματα που έγιναν, είχαν ταξικό χαρακτήρα, για να ξεχωρίσει ανάμεσα στα άλλα. η Ελληνική επανάσταση, με απώτερο, βελτιώνοντας τη γλώσσα, από τις ξένες λέξεις και τις διάφορες ιδιοματικές σκοπό την αποτίναξη του Οθωμανικού ζυγού. Η δημιουργία του Ελληνικού κράτους μετά από αιματηρούς αγώνες και θυσίες, είχε έμπρακτη ανάγκη για να επιτελέσει το ρόλο ενός κράτους, που σκοπεύει να εκσυγχρονιστεί και να προεδρεύσει. Στις δύσκολες οικονομικά, πολιτικά και κοινωνικά συγκυρίες οι ελληνικές παροικίες της Ευρώπης και της νότιας Ρωσίας ανέδειξαν σημαντικούς Εθνικούς Ευεργέτες οι οποίοι μεσολάβησαν στη δημιουργία του και στην ύπαρξή του.

Η μελέτη αυτή αναδεικνύει ένα κομμάτι της ελληνικής διασποράς, στους πλέον σημαντικούς αιώνες της Ευρωπαϊκής ιστορίας, όπου η επιστήμη της Ιστορίας το ενέταξε σ' ένα από τους κλάδους της, διότι οι κοινωνίες εξιστορούν το παρελθόν τους και αντιλαμβάνονται τη σχέση τους μαζί του. Και η ιστορική μνήμη γίνεται ο συνδετήριος κρίκος και η πυξίδα εκείνη, που θα ενώσει το παρελθόν με το παρόν και το μέλλον . καθότι η έννοια του χρόνου έχει τις ρίζες του βαθιά στο παρελθόν.

Επίλογος

Η παρούσα μεταπτυχιακή εργασία με χρονικό ορίζοντα μελέτης και συγγραφής τον 18^ο και 19^ο αιώνα, αποσκοπεί στη παρουσίαση των ελληνικών παροικιών στη κεντρική, στη Δυτική Ευρώπη, στον Εύξεινο Πόντο, στη Βόρεια Αφρική, ιδιαίτερα στην Αίγυπτο. Επικεντρώνεται στις οικονομικές και πολιτισμικές δραστηριότητες των Ελλήνων της διασποράς. Η παροχή των ειδικών προνομίων και των σχετικών διευκολύνσεων των Ευρωπαίων ηγεμόνων, προς τους Ορθόδοξους έμπορους, ιδιαίτερα στους Έλληνες, κέντρισε το ενδιαφέρον για οικονομικές δραστηριότητες και επενδύσεις. Δημιούργησαν εδραίες επιχειρήσεις, εγκαταστάθηκαν στις διάφορες ευρωπαϊκές πόλεις, δομήθηκαν κοινότητες και παροικίες, οι οποίες λειτούργησαν, βάσει ενός καταστατικού οργάνωσης με σκοπό να φανεί η στενότερη σχέση με το μητροπολιτικό κέντρο και να ενισχυθεί η άποψη της συνέχειας, προκειμένου να ενισχυθούν οι στενοί δεσμοί με την πατρίδα. Ταυτόχρονα ενδιαφέρθηκαν για την ίδρυση και λειτουργία ναών και σχολείων, στοιχεία κοινωνικού συμβολισμού, για τη διατήρηση και παρουσίαση της θρησκευτικής και Εθνικής τους ταυτότητας, με έντονο το Εθνικό και το Ορθόδοξο στοιχείο.

Στην πραγματικότητα η εμφάνιση των παροικιών του 18ου και του 19^{ου} αιώνα, δεν ήταν μία ροπή φυγής και περιπλάνησης των Ελλήνων, θέλοντας με τον τρόπο αυτό, να ικανοποιήσουν τις επιθυμίες τους. Οι διάφορες παροικίες δεν εμφανίστηκαν τυχαία. Ήταν μία ευκαιρία στη διάρκεια της οποίας, μεσολάβησαν διάφοροι εξωγενής παράγοντες, οικονομικοί, κοινωνικοί, πολιτικοί και πολλές φορές ανταγωνιστικοί, μεταξύ των αποικιακών χωρών της Δύσης, προκειμένου να επικρατήσουν οικονομικά στο χώρο του Λεβάντε.

Στη πραγματική τους διάσταση οι παροικίες είναι μία κοινωνική ομάδα που διαθέτει στους κόλπους της και περικλείει ανθρώπους με πολύ στενό οικογενειακό δεσμό, οι οποίοι αποβλέπουν στην οικονομική τους άνοδο και στην κοινωνική τους ανέλιξη. Η παραγωγική αύξηση των προϊόντων και η άνοδος του εμπορίου και της ναυτιλίας, τους έδωσε παγκόσμια φήμη, τους κατέστησε εξάρτημα της αποικιακής εξάπλωσης των οικονομικά ισχυρών κρατών.

Η ελληνική παράκτια ναυτιλία, εκσυγχρονίζεται, κατακτά τους ωκεανούς και τις Ηπείρους, καθιστά τη χώρα μας ανάμεσα στις μεγάλες ναυτιλιακές χώρες.

Η συμβολή των ελληνικών παροικιών στον αιώνα του Διαφωτισμού, αλλά και στους επόμενους αιώνες, είναι πολυποίκιλη. Η κοινωνική τους διάσταση δεν περιορίζεται μόνο στις οικονομικές εισφορές και στα βοηθήματα προς την πατρίδα. Δεν στάθηκαν μόνο στην ανέγερση ενός ναού ή ενός σχολείου, τόσο στη χώρα υποδοχής, όσο στην ιδιαίτερη πατρίδα τους. Υπήρξαν διάυλοι επικοινωνίας, παροχής πολιτισμικών και πολιτικών ιδεών, νέων νοοτροπιών. Μετέδωσαν τις αρχές και τις αξίες του διαφωτισμού. Χρηματοδότησαν και προετοίμασαν την Ελληνική επανάσταση, έφτιαξαν σχολεία, έστειλαν φωτισμένους ανθρώπους για τη μόρφωση των ελληνοπαίδων.

Η ελληνική διασπορά κατά την άποψη του Κοτζιά, είναι ένα τμήμα του ελληνισμού που αξιοποιεί την εθνική μνήμη, ως παράδειγμα δράσης για το μέλλον σχετικά με τη χώρα προέλευσης του. Ιδιαίτερα όταν το επιτάσσει το Εθνικό καθήκον και οι ανάγκες του χρόνου, οι οποίες πιέζουν κατάφορα ζητήματα της οικονομικής και της εξωτερικής πολιτικής. Γίνονται τότε παράλληλα με την εξωτερική διπλωματία διάυλοι επικοινωνίας και επιρροής.

Πηγές και Βιβλιογραφία

A. Πηγές

1) Άρθρο σε εφημερίδα

Κ. Βατικίδης, *Ιστορία της κοινότητας*, στο εφτά ημέρες, Καθημερινή της Κυριακής 17 Δεκεμβρίου 1995, σ. 5

2) Κείμενο στο διαδίκτυο :

Doi : <https://doi.org/10.12681/grsr.8832>, Ολυμπία Σελέκου, Ελληνικές Παροικίες Και Κοινότητες Στη Κριμαία (18ος – 19^{ος} αιώνας), τυπολογία και εννοιολογικές αποσαφηνίσεις, Επιθεώρηση κοιν. Ερευνών Αθήνα 2001, σ. 251-252, downloaded at 4/5/20, 13: 06:17

3) Ανακοίνωση σε πρακτικά Συνεδρίου

Στ. Ι, Παπαδόπουλος, «Οι Ελληνικές Κοινότητες της Ουγγαρίας και η Συμβολή τους στην Οικονομική και Πολιτιστική Ανάπτυξη της Βόρειας Ελλάδας τη Περίοδο της Τουρκοκρατίας», στα : *Πρακτικά του Συνεδρίου από το τμήμα Νεοελληνικών Σποδών του Πανεπιστημίου της Βουδαπέστης*, (8-10 Μαΐου 1989), σελ. 96-103

B) Βιβλιογραφία

Ασδραχάς Σ., «Οι συντεχνίες στη Τουρκοκρατία: Οι οικονομικές λειτουργίες», στο : Κ. Γκότσης, *Ανθολόγιο Δοκιμίων για το Δημόσιο και Ιδιωτικό Βίο στην Ελλάδα (19ος- 20ος αιώνας)*, Πάτρα 2008

Βλάμη Δ., *Το Φιορίνι, το Σιτάρι και η οδός του Κήπου. Έλληνες έμποροι στο Λιβόρνο (1750-1868)*, Αθήνα 2000

Γιαλουργάκης Μ., *Η Αίγυπτο των Ελλήνων*, Αθήνα 2006

Καζάκος Π., *Απόδημος ελληνισμός και εθνικά θέματα ελληνική επιθεώρηση πολιτικής επιστήμης*, Αθήνα 1994

Καρδάσης Β., *Έλληνες Ομογενείς στη νότια Ρωσία*, Αθήνα 1998

Κατσιαρδή – Hering Όλ., *Η ελληνική παροικία της Τεργέστης (1751-1830)*, Αθήνα 1984

- Κόκκινος Γ, *Από την Ιστορία στις Ιστορίες*, Αθήνα 1998
- Κόντης Α., *Ο ελληνισμός της Διασποράς, ιστορική αναδρομή*, Αθήνα 2003
- Κούμας Μ. Κ., *Σύνοψης Φυσικής, Βιέννη 1812*, Θεσσαλονίκη 1999
- Λαμπριανίδης Λ. *Επενδύοντας στη φυγή*, Αθήνα 2011
- Μανδηλαρά Ά. *Η ελληνική επιχειρηματικότητα στη Μασσαλία 1816-1900, ατομικές στρατηγικές και στρατηγικές δικτύων*. Αθήνα 1999
- Mosse G, *Η Ιστορία της Αρχαίας Ελλάδος*, Αθήνα 2011
- Μπαμπινιώτης Γ. *Η Ελληνική Γλώσσα, Παρελθόν, Παρόν, Μέλλον*, Αθήνα 2000
- Ξανθοπούλου- Κυριακού Ά. *Η ελληνική κοινότητα της Βενετίας (1799-1866), Διοικητική και οικονομική οργάνωση, εκπαιδευτική και πολιτική δραστηριότητα*, Θεσσαλονίκη, 1978
- Παναγιωτόπουλος Β. *Η κατάσταση των Ελλήνων, ο πληθυσμός, η Ιστορία του Νέου ελληνισμού 1770-2000*, Αθήνα 2003
- Παπαδοπούλου Δ. *Ιστορία της Νεοελληνικής Διασποράς, έρευνα και διδασκαλία*, Αθήνα 2004
- Παπουλίδης Κ. *Οι Έλληνες της Αγίας Πετρούπολης(18^{ος}-19^{ος}Αιώνας)*, Αθήνα 2011
- Πετράκη Κ. «*Αυτική Ευρώπη-Ηνωμένο Βασίλειο*», στο: Λουκέρης Κ, *οι δρόμοι των Ελλήνων, η ιστορία των ελληνικών κοινοτήτων, στις πέντε Ηπείρους*, Αθήνα 2011
- Πολίτης Α. *Ρομαντικά χρόνια, Ιδεολογίες και Νοοτροπίες στην Ελλάδα του (1830-1880)*, Αθήνα 2009
- Ρούσου Μ. Παπαγιάνης Δ, Κόντης Α, κλ. *Ο Ελληνισμός της Διασποράς στην Ευρώπη στο: ο ελληνισμός στο Ηνωμένο Βασίλειο*, Πάτρα 2003
- Σβορώνος Ν., *Η Ελληνική Παροικία Της Μινόρκας, Συμβολή Στην Ιστορία του Ελληνικού Εμπορικού Ναυτικού Τον 18ον αιώνα*. Αθήνα 1956
- Σειρηνίδου Β. *οι Έλληνες Στη Βιέννη,(18ος-Μέσα 19ου Αιώνα*, Αθήνα 2011

Σουλογιάννης Ε. *Η Ελληνική Κοινότητα του Καΐρου*, Αθήνα 2001

Schnapper D, *Η Κοινωνική Ενσωμάτωση, μία σύγχρονη προσέγγιση*, Αθήνα 2008

Τσουφλίδης Λ. *Οικονομική Ιστορία της Ελλάδας*, Θεσσαλονίκη 2009

Χαρλαύτη Τζ., *Η ναυτιλία των Ελλήνων ως μοχλός ενοποίησης των αγορών*, στο: Τζελίνα Χαρλαύτη – Παπακωνσταντίνου Κατερίνα, *η ναυτιλία των Ελλήνων 1770-1821, ο αιώνας της ακμής πριν από την επανάσταση*. Αθήνα 2013

Χασιώτης Ι., *Επισκόπηση της Ιστορίας της Νεοελληνικής Διασποράς*, Θεσσαλονίκη 1993

Χατζηαργύρης Κ., *Η Μεσόγειος το Σταυροδρόμι μας παρελθόν / παρόν / Μέλλον*. Αθήνα 1973

Χατζηγιάννου Μ.- Χ. *Δίκτυα της Διασποράς, Μεθοδολογικές παρατηρήσεις*, στο: Τετράδια Εργασίας 28 Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών, Αθήνα 2005

Χατζηφώτης Μ. *Αλεξάνδρεια, Οι δύο Αιώνες του Νεότερου Ελληνισμού*, Αθήνα 1999

Χριστίδης Γ., *Ελληνική Φιλοσοφία και Επιστήμες στην Αρχαία Ελλάδα, στο Βυζάντιο, στην Νεότερη Ελλάδα*, Πάτρα 2003

Ψυρούκης Ν. *Το Νεοελληνικό Φαινόμενο*, Θεσσαλονίκη 1993

Χρήστου Θ., *Από την Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου (1821) έως την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου (1947)*, Αθήνα 1999

Χρήστου Θ., *Τα σύνορα του Ελληνικού Κράτους και οι διεθνείς συνθήκες (1830-1947)*, Αθήνα 1999

Χρήστου Θ., *Πολιτικές και κοινωνικές όψεις της Επανάστασης του 1821*, Αθήνα 2013

Παράρτημα

Πίνακας 1

Η αλληλογραφία μεταξύ του Κων/νου Γκούμα και του Κων/νου Οικονόμου⁹⁴

Αποστολέας	Τόπος Κατοικίας	Παραλήπτης	Τόπος Κατοικίας	Χρονολογία
Κων/νος Οικονόμου	Τσαριτσάνη	Κων/νος Γκούμας	Αμπελάκια	18/7/1802
Κων/νος Οικονόμου	≈	Κων/νος Γκούμας	≈	3/11/1803
Κων/νος Οικονόμου	≈	Κων/νος Γκούμας	≈	21/4/1803
Κων/νος Οικονόμου	≈	Κων/νος Γκούμας	≈	24/8/1803
Κων/νος Γκούμας	Βιέννη	Κων/νος Οικονόμου	Τσαριτσάνη	26/6/1806
Κων/νος Γκούμας	≈	Κων/νος Οικονόμου	≈	13/3/1808
Κων/νος Γκούμας	≈	Κων/νος Οικονόμου	≈	22/3/1808
Κων/νος Γκούμας .	≈	Κων/νος Οικονόμου	≈	8/11/1808
Κων/νος Γκούμας ..	≈	Κων/νος Οικονόμου	Θεσσαλονίκη	25/1//1808
Κων/νος Γκούμας	≈	Κων/νος Οικονόμου	≈	23/2/1808
Κων/νος Γκούμας	≈	Κων/νος Οικονόμου	Κων/πολη	13/5/1814
Κων/νος Οικονόμου	Σμύρνη	Κων/νος Γκούμας	≈	13/5/1814
Κων/νος Οικονόμου	≈	Κων/νος Γκούμας	≈	5/12/1814

Πίνακας 2

Αλληλογραφία μεταξύ του Αδαμ. Κοραή και του Νεόφυτου Βάμβα⁹⁵

Αποστολέας	Τόπος Κατοικίας	Παραλήπτης	Τόπος Κατοικίας	Χρονολογία
Αδαμ. Κοραής	Παρίσι	Νεόφ. Βάμβα	Χίος	15/5/1815
Αδαμ. Κοραής	≈	Νεοφ. Βάμβα	≈	15/12/1815
Αδαμ. Κοραής	≈	Νεόφ. Βάμβα	Κέρκυρα	6/11/1828
Αδαμ. Κοραής	≈	Νεοφ. Βάμβα	≈	15/2/1830
Αδαμ. Κοραής	≈	Νεόφ. Βάμβα	≈	18/2/1830

94 Πηγή. Κων/νος Λάμπας – Ρόδη Σταμούλη, Αλληλογραφία Κων/νου Οικονόμου, ο εξ. Οικονόμων (1807-1817), Αθήνα 1989, τ.1 σ. (15-153)

95 Δημαράς – Αγγέλου-Κουμαριανού-Φραγκίσκος, Αδαμάντιος Κοραής, Αθήνα 1984, σ. 472, 515, 531, 117, 174

Πίνακας 3

Απογραφή στο Λιβόρνο 1841-1861⁹⁶

Εκτεταμένες οικιακές ομάδες 1841 1861

Διευρυμένες	14	17
Πολυπυρηνικές	2	2
Μη οικογενειακές	8	8
Σύνολο	24	27

Απλές οικιακές ομάδες έτος 1841 έτος 1861

Πυρηνικές	14	16
Χήρος/α (+ παιδιά)	7	10
Σύνολο	21	26

Μοναχικές

Άνδρες άνω των 18 ετών	29	41
Άγαμοι	44	31
Χήροι	5	8
Σύνολο	78	80
Επαγγελματίες	73	59
Ανεπάγγελτοι	5	21

Πίνακας 4

Έλληνες Έμποροι και ευεργέτες στη Πετρούπολη⁹⁷

Οικογένεια Ράλλη	Σκαρμαγκά
Ιωάννης Δομπόλης	Από την Ήπειρο, ακολούθησε τον Ιωάννη Καποδίστρια στην Ελλάδα, όπου έμεινε δύο χρόνια περίπου
Δήμητριος Βερναδάκης	
Ιωάννης Βαρβάκης	Έμπορος στο Ασδραχάν και ευεργέτης δύο Πατρίδων της Ελλάδος και Ρωσίας

⁹⁶ Πηγή Stato Civile di Toscana, Gensimento 1841, Gomunita di Livorno, F. No 12127-12130, ASL, Gomunita, Anagrafe, Reg, 1686-1705

⁹⁷ Κων/νος Κ. Παπουλίδης, ΟΙ Έλληνες στην Αγία Πετρούπολη 18^{ος}-20^{ος} Αιώνας στο: ΟΙ Έλληνες Ευεργέτες, Αθήνα 2011, σ. 85-88

Πίνακας 5**Κατάλογος επιχειρήσεων Ελλήνων Αψβούργων υπηκόων, που κατάρτισαν⁹⁸****Οι επίτροποι του ναού της αγίας Τριάδας κατά το έτος 1802**

- 1) Ιωάννης Αδάμ. Γύρας
 - 2) Γεώργιος Καραγιάννης
 - 3) Αναστάσιος. Γύρας
 - 4) Μιχαήλ. Κων/νου Κούρτης
 - 5) Γεώργιος. Αθαν. Καρίλλας
 - 6) Μάξιμος Κούρτοβικ
 - 7) Κων/νος Δάμτζος
 - 8) Αφοί Δάρβαροι
 - 9) Δημήτριος. Δάρβαρης
 - 10) Ιωάννης. Γ. Πατσιαρδής
 - 11) Νικόλαος. Νίττας
 - 12) Μιχαήλ Δήμου
 - 13) Γεώργιος. Πόποβιτς
 - 14) Δάρβαροι και υιοί
 - 15) Νικόλαος – Δήμο – Δόρας
 - 16) Αθανάσιος Μανούσης
 - 17) Γεωργ. Ν. Ρούσης
 - 18) Παύλος Χατζημιχαήλ
 - 19) Ναούμ Νίτσα
 - 20) Δημήτριος Λάζος
 - 21) Αφοί Οικονόμου
 - 22) Βαρσάμης Παρίσης
 - 23) Αλέξανδρος Ράλλης
 - 24) Αντώνιος Ράντος
 - 25) Εμμανουήλ Σαργάνης
 - 26) Γεώργιο Στέργιος
 - 27) Σπίντας και Κυράνης
 - 28) Δημήτριος Χατζή Τσέπκο
-

- 29) Νικόλαος Τσίρκας
- 30) Νικόλαος Τσιούλης
- 31) Δημήτριος Τσετίρης
- 32) Αναστάσιος Μαργαρίτης
- 33) Δημήτριος Χάμσας
- 34) Νικόλαος Κουτκουκάκης
- 35) Σπύρος Αντωνόπουλος
- 36) Χρήστος Θέμελης
- 37) Νικόλαος Κολοβός
- 38) Νικόλαος Βασιλικόπουλος
- 39) Αναστάσιος. Κων/νου. Δόρας
- 40) Χριστοδούλου και Δημήτρης
- 41) Κων/νος Ντίμσο Ζουπάνος
- 42) Νικόλαος Δάμψιος
- 43) Κων/νος Κάστρος
- 44) Δημήτριος Παράσχος
- 45) Νάκος και Νίκολιτς
- 46) Ζέπα Κωνσταντίνοβίτς
- 47) Μιχάλης Τούφας
- 48) Θωμάς Πάτιτς
- 49) Αδελφοί Τσάπο
- 50) Σίμων Γιανκοβίτς
- 51) Δημήτριος Πέτροβιτς
- 52) Μάρκος Δήμ. Παπακώτσιοις
- 53) Ιωάννης Εμμανοήλ
- 54) Θεόδωρος Κόκαλος
- 55) Ευθύμιος Πέτροβιτς
- 56) Δημήτριος Σεβαστός
- 57) Αδάμ . Μιτσκάνης
- 58) Συμεών Παύλοβιτς
- 59) Δάρβαρης και Φαρακάκης
- 60) Μάρκος Μάρκοβιτς
- 61) Κυριάκος Μπάρμπας.

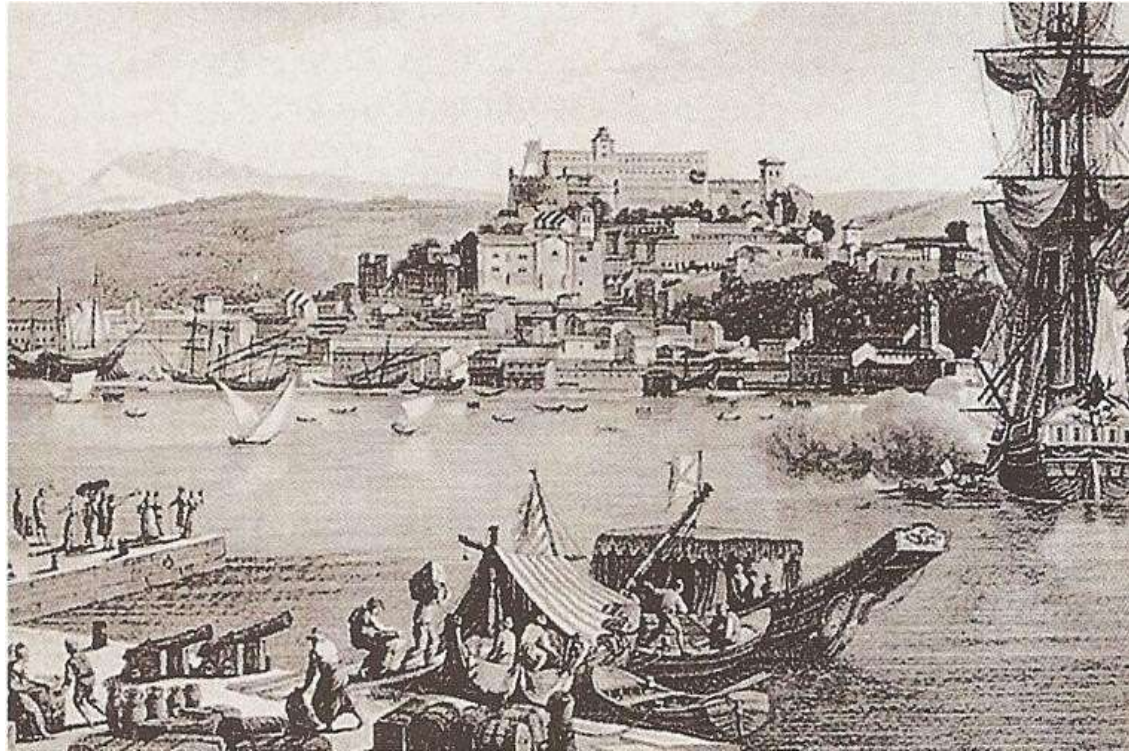
Επίτροποι

- 1) Ιωάννης Δάρβαρης
- 2) Γεώργιος Πόποβιτς
- 3) Γεώργιος Στέργιος
- 4) Χρήστος Θέμελης
- 5) Ιωάννης Πατσιατζής

98 . Πηγή : ΗΚΑ, NO Kommerz, F. 53, rote Nr115, φ. 1121-1122, (μεταγραφή
από τα γερμανικά Β.Σ)

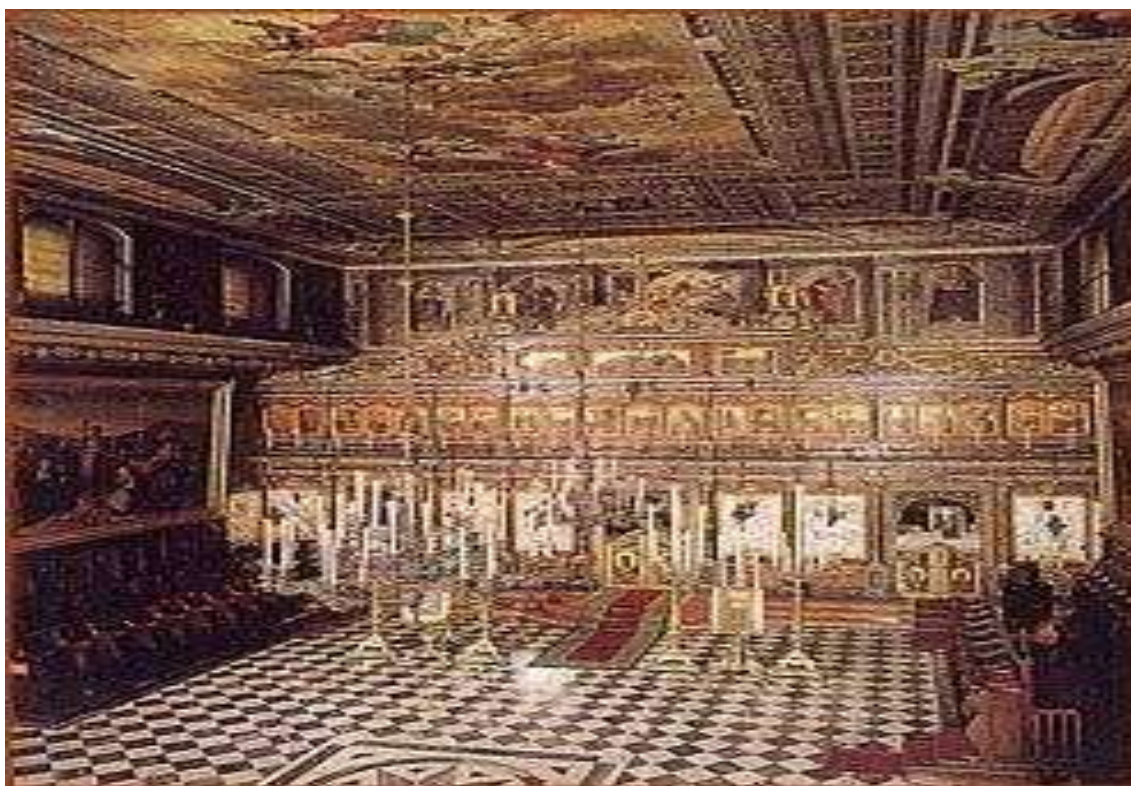
Η Βιέννη του 18^{ου} Γεννάδιος Βιβλιοθήκη

Πηγή: Η Τεργέστη στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, χαλκογραφία, Αθήνα, Γεννάδιος Βιβλιοθήκη

Πηγή : <https://www.mnimes.org/archives/the-greek-community-in-egypt>

Ο Ορθόδοξος ναός του Αγίου Νικολάου Στη Τεργέστη, Πηγή : 7 ημέρες Καθημερινή, Τ.ΣΤ, Αθήνα 1996

Περίληψη

Η συγκρότηση των ελληνικών παροικιών την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας οφείλεται στην απουσία ενός κράτους ελεύθερου και συγκροτημένου, που καθορίζει την πορεία και τη διάρκεια της παραμονής στη χώρα υποδοχής, των Ορθόδοξων πληθυσμών της βαλκανικής, των οποίων ο σημαντικότερος αριθμός είναι λόγιοι και έμποροι που μετακινούνται κυρίως στην Ιταλία, μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης.

Μετά τη Συνθήκη του Κάρλοβιτς που παρείχε πολλές διευκολύνσεις στους Οθωμανούς υπηκόους και της Συνθήκη του Πασσάροβιτς το (1718), μέσω της οποίας καθιερώθηκε η ελεύθερη ναυσιπλοΐα στο Δούναβη, οι Έλληνες απολαμβάνουν στο εξής, τα ειδικά προνόμια της χώρας των Αψβούργων και αναδύεται η νέα αστική τάξη, η οποία θα δρομολογήσει λίγο αργότερα την προετοιμασία του απελευθερωτικού αγώνα του υπόδουλου ελληνισμού.